3

RICHARDI SIMONIS
Gallicanæ Ecclesiæ Theologi,

OPUSCULA CRITICA

adversus

ISAACUM VOSSIUM
Anglicanæ Ecclesiæ Canonicum.

Defenditur sacer Codex Ebraicus & B. Hieronymi Tralatio.

EDINBURGI,
Typis JOANNIS CALDERWOOD,
M. DC. LXXXV.

Cum Privilegio.

Clarissimi Nobilissimique Viri J. H.

EPISTOLA

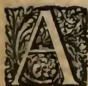
ad Joannem Calderwood, Bibliopolam Edinburgensem.

Mitto ad te, vir optime, præstantissimi Ecclesiæ Gallicanæ Theologi N.... Epistolam, ut eam in publicum edi cures. Illa, ut tu ipse judicabis, plurimas easque difficiles Criticæ Sacræ quæstiones accuratè explicat. Autor quoque tibi sim ut ejusdem Theologi CASTIGATIONES, *quæ ante paucos menses in Anglia editæ sunt ad calcem* DISQUISITIONUM CRITICARUM, *huic Epistolæ præmittas, quæ nondum lucem aspexit. Et ut nova tua illius Opusculi editio sit accuratior, mitto ad te exemplar manu exaratum, quod edito videtur castigatius. Est etiam operæ pretium ut his adjungas ea Disquisitionum Criticarum Capita, in quibus Isaaci Vossii assertiones de Codice Ebraico Judæorum, de Septuaginta Interpretibus & Hexaplis Origenis refelluntur: nam ista ad præsens argumentum pertinent. Hæc Opuscula, vir optime, fidei tuæ committo, qui sciam te sacrarum Literarum amantissimum. Vale.*

Kalend. Februarii anno 1685.

CASTIGATIONES

ad Opuſculum ISAACI VOSSII de Sibyllinis Oraculis, & Reſponſionem ad Objectiones nuperæ CRITICÆ SACRÆ.

Uctor Criticæ Sacræ in Vetus Teſtamentum Simonius in Iſaaco Voſſio, quem nimio Græcæ verſionis affectu abreptum exiſtimabat, moderationem requiſierat. Sed vir doctus, qui *Chriſtum in Apocalypſi tepidos evomere* novit, *nihilque Deum amare quod medium ſit*, animo longè obſtinatiori acceſſit ad ſcribendum opuſculum de Sibyllinis Oraculis, in quo ad id unum reſpexiſſe videtur, ut elevatis pro ſuo more Judæorum codicibus, Græcos Interpretes in majus extolleret. Ita etiam reſpondet Simonio, ut eum potiùs animo à Rabbinis præoccupato ad ſcribendum ſe accinxiſſe ſcribat, exemplo Hieronymi, qui *primus Chriſtianorum Rabbinicam condidit verſionem, & alios ad idem audendum ſignifer præceſſit*. Profitetur Voſſius ſe non Rabbinos, ſed Chriſtum ſequi Magiſtrum, & in ea quam Chriſtus ipſe approbavit verſione acquieſcere; Simonioque auctor eſt ut ceſſet novam ſacrarum literarum moliri verſionem, quòd purior magiſque genuina introduci nequeat Scriptura quàm illa quæ à Chriſto & Apoſtolis nobis tradita eſt. Placet quidem in hoc Voſſius quod Græcis Interpretibus plurimum tribuat; plus etiam placiturus, ſi non eos ab omni prorſus errore immunes affirmaret, atque ab illis ne quidem in minutioribus recedendum eſſe, utpote qui Prophetæ, non Interpretes, ipſi videantur. Laudo præterea eximii illius viri diligentiam in aſſerenda à maledicentiſſimorum hominum calumniis LXX. Seniorum tralatione, & in expurgandis eorum codicibus. Verùm ubi de rebus Judæorum eorumque libris agitur, ſummam præ ſe fert in his vir doctus inſcitiam, falſaque paſſim pro veris conatur obtrudere. Totum iſtud negotium exemplis aliquot fiet illuſtrius. Quare nonnulla ex clariſſimi illius viri opuſculo de Sibyllinis Oraculis & Reſponſione ad Objectiones Criticæ

Voſſ. in Reſp. ad Obj. nup. Critic.

Idem Voſſ.

Sacræ seligam, ex quibus manifestum erit illum de rebus parùm sibi compertis decreta tulisse. Sumam itaque exordium ab Epistola quam opusculo de Sibyllinis Oraculis præmisit.

Voss. in Epist. ad Thom. Brun. Primâ fronte in hac Epistola Vossius virum Hebraicè doctum miris modis traducit veluti *fatuum*, *Semi-Rabbinum & insignem nebulonem*, qui verba Hieronymi nequissimè interpolata produxerit. Verùm ex hoc potiùs B. Hieronymi loco qui in controversiam vertitur, Semi-Rabbini isti Sibyllistam Vossium tanquam falsificum in jus vocabunt, qui doctissimi illius Patris verba à se minimè intellecta perverterit, protuleritque tum editos tum manu exaratos Hieronymi codices perpaucis cognitos. *Hieron. Tradit. in Genes.* Locus de quo agitur extat his verbis conceptus in Quæstionibus seu Traditionibus Hebraicis in *Genes. 19: 33.* Genesim ejusdem Hieronymi. *Hebræi quod sequitur*, Et nescivit cùm dormisset cum ea, & cùm surrexisset ab ea, *appungunt desuper quasi incredibile & quod rerum natura non capiat, coire quempiam nescientem.* Testatur Vossius complura se consuluisse exemplaria MSS. & in omnibus scriptum invenisse *apponunt* pro *appungunt*. Verius dixerit in nullis qui probæ notæ fuerint codicibus se invenisse *apponunt*. Quis enim sensus ex his verbis formari posset, si pro *appungunt* repositum fuerit *apponunt?* Unde autem codices illos sumpserit non refert. Sed ut veniamus ad rem, nihil causæ fuit cur Vossius verba contextûs Hebraici perverteret, veritus scilicet ne ex ista dictione *appungunt* punctorum antiquitas inde jam à temporibus Hieronymi defenderetur. Fatentur enim saniores Critici, ejusmodi puncta Hieronymi ætate longè recentiora esse, qui tamen haud inviti agnoscunt istud punctorum genus quorum hoc loco meminit Hieronymus, quæque supra dictiones aliquot Hebraici contextûs apponuntur, eâdem ferme ratione quâ Samaritæ & Syri lineolas quasdam transversas super quædam vocabula appingunt, quæ haud dubiè à Grammaticis seu Criticis inventæ sunt. Judæos tum antiquos tum recentiores habet sibi consentientes hac in parte Hieronymus: de his mentio fit in Talmude in Medraschim, seu Commentariis Judæorum Allegoricis in Scripturam, & in Masora.. Ea quoque repræsentant hodierna Bibliorum exemplaria non secus atque Hieronymi ætate, & in plerisque ad dictionem בקומה de qua in præsentia disputatur, ad oram codicum hæc additur notatio נקוד על ו׳ *punctum super literam Vau*. *Edit. Venet. in 16. ann. 1615.* In Bibliis Venetis editis in minori forma à Petro Bragadino, Genesis Capite 37. ubi simile punctum occurrit ad dictionem את extat

tat in margine hæc nota, חד מן טו' נקודות בתורה *unum ex punctis 15. quæ sunt in Lege.* Rationes ejusmodi punctorum quales redduntur à Judæis, quorum anima est ineptiendi pruritus, silentio prætermitto, quia ineptæ sunt. Satis est annotasse Judæos ejusmodi puncta ex paterna traditione in exemplaribus suis dudum retinere.

Deplorat deinde in eadem Epistola Vossius miserum hoc tempore in Germania Academiarum statum, ubi tam impunè grassatur Rabbinismus, nullaque excolitur Theologia nisi Rabbinica. Fieri non posse existimat vir doctus, ut humaniores literæ tractentur ubi Rabbinismus regnat, strigesque Rabbinicæ latè dominantur. Nec in his secum diffidentem me habebit Vossius. Auctor quoque fuerim ut nugivendi isti Theologastri, qui spretis literis Græcis & Latinis, nihil præter Rabbinorum commenta admittunt, ex Theologorum albo expungantur. Verùm ut his etiam adscribantur viri eximiè docti, qui exemplo Origenis, Hieronymi, Chrysostomi, Theodoreti, aliorumque Patrum frequentant Judæorum limina, vix ferre possum. Nugas quidem easque maximas plerique Judæorum libri præferunt: at non pauci sunt ex eorum classe Magistri qui Sacras Literas mirè illustrârunt. Rem ita esse apertè docent unius Hieronymi in Prophetas Commentarii, qui doctissimos ætatis suæ Judæos consulere non erubuit. Delicatulo Vossio Hieronymus vilis est & Theologorum Semi-Rabbinorum princeps. Semi-Rabbinus tamen iste, etsi suos quoque nævos habeat, reliquos Ecclesiæ Patres in exponendis Sacræ Scripturæ libris longo intervallo superavit. Optârim quoque ut in Semi-Rabbinorum castra priùs transeat Vossius, quàm res illorum tractet: vix enim à risu temperant Semi-Rabbini isti, cùm legunt in Epistola quam præmisit libello de Sibyllinis Oraculis, ne sex quidem effluxisse secula ex quo primùm usurpari cœperunt puncta ista vocalia, quibus hodierni Judæorum codices onerantur: hos tria vel quatuor secula acerrimè inter se conflixisse, dum alii sic, alii aliter inducendas esse vocales censerent; & ne nunc quidem controversiam hanc fore sopitam, nisi Daniel Bombergus litem istam diremisset conductis aliquot Judæorum centuriis; atque ita demum istas vocales primùm Venetiis ex officina Bombergi in lucem prodiisse. Habuit profectò vir doctus Bibliothecam Rabbinorum libris bene instructam, ex qua hausit

commenta ista plusquam Rabbinica. Primò siquidem nôrunt qui sunt in Judæorum libris volutati, jam ante Bombergianas Bibliorum Hebraicorum editiones in aliis Italiæ partibus, maxime Brixiæ, edita fuisse Biblia Hebraica punctis vocalibus adornata. Reperiuntur etiam Bibliorum exemplaria inde à CCCC. aut D. annis manu exarata quæ eadem puncta præferant, laudanturque à Rabbinis antiquioribus Biblia Hebraica quæ puncta ista exhibeant. Similiter non à DC. solùm, sed à DCCCC. & ampliùs annis usurpata sunt ista
R. Saad. puncta. Rabbi Saadias Gaon librum scripsit de re Grammatica sub annum DCCCC. in quo de punctis vocalibus, quæ longè ante illius ætatem apud Judæos in usu fuerant, multis disputat. Præterea ficta sunt ea omnia quæ de gravissimo inter Judæos conflictu affert Vossius, quonam scilicet modo apponendæ essent vocales contextui Hebraico. Ex eadem quoque officina prodiit quod habet vir doctus de editionibus Bombergianis, quæ ex complurium Judæorum sententia mendis scatent. Spernunt quidem Judæi primam Bibliorum Hebraicorum Bombergianam editionem cui præfuit Felix Pratensis, quia scilicet notationes Masorethicæ ad oram illius exemplaris summâ rei illius inscitiâ adjectæ sunt. Verùm secundam & tertiam Bibliorum Bombergianorum editiones laudant & venerantur. De addendis quidem notis Masorethicis ad Bombergianas editiones maximæ subortæ sunt difficultates, quia pauci sunt etiam inter Judæorum Magistros qui artem Masorethicam bene calleant; quas tamen improbo ac duro labore superavit R. Jacob Ben Hajim, primus Masoræ instaurator. Utrùm autem in alendis Judæorum, quos conduxerat Bombergus, centuriis patrimonium dilapidaverit, uti contendit Vossius, non anquiro, neque de hoc nunc agitur negotio. Complura iis quæ jam à me allata sunt facilè adjici possent, forsan nec ab instituto aliena; sed vereor ne vir doctus me tanquam Semi-Rabbinum ac Judæorum fautorem trahat in judicium. Quare ad illius de Oraculis Sibyllinis opusculi examen transeo, ubi eruditius de Judæis eorumque libris disputat.

Nonnulla affert statim ab initio operis vir inexhaustæ eruditionis de Sibyllinis Oraculis, quibus in Hispania præsertim abusi fuerint Judæi adversus Christianos. Hæc quæ minùs à commento quàm à vera historia videntur abesse, præmonet inserenda paginæ 19. vel 26. ubi tractat illud argumentum. Verùm cùm jam demonstratum fuerit Chronologiam ex Judæorum codicibus petitam minùs favere

vere Judæis ipsis quàm quæ ex Græcis Interpretibus sumitur, non est cur refellendis hac in re doctissimi Vossii inventis ampliùs detineamur. Jam quidem vir perspicacissimus animadverterat Judæos sub Aquilæ tempora Hebræos codices deditâ operâ corrupisse, & bis mille annorum expunxisse tempus, ut tempus Messiæ necdum advenisse obtinerent: at hoc loco, longè oculatior, putat depravationis istius spatium utplurimùm viginti duobus posse determinari annis, idque ex verbis Ignatii in Epistola ad Philadelphienses rectè confici. Scribit sanctissimus ille Martyr, referente Vossio, se audiisse nonnullos dicentes, si ea quæ in Euangeliis continentur non etiam in Archivis, seu antiquis inveniantur monumentis, nolle se iis credere. Cùm ipse responderit, inquit Vossius, illi verò negaverint, manifestum Judæos jam tùm aut depravâsse sua exemplaria, aut recessisse à sensu quem Septuaginta tradidere Interpretes. Sed quâ ratione Ignatii responsum, qui asserit Christum sibi esse pro Archivis, ad suam de corruptis circa illud tempus à Judæis codicibus Hebraicis possit trahere sententiam vir doctus, fateor me non assequi. Neque etiam in germanis Epistolarum Ignatii exemplaribus, quæ in lucem ipse edidit Vossius, reperiuntur verba illa, *Christo velut summo Sacerdoti credendum potiùs quàm aliis Sacerdotibus*; quæ tamen quasi ad Ignatii responsum pertineant, profert vir doctus. Juvat hîc afferre ipsissima Ignatii verba. Ἤκουσα γάρ τινων B. Ignat.
λεγόντων, ὅτι ἐὰν μὴ ἐν τοῖς ἀρχείοις εὕρω τὸ εὐαγγέλιον, οὐ πιστεύω. Τοῖς δὲ τοιούτοις ἐγὼ δὲ λέγω ὅτι ἐμοὶ ἀρχεῖά ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. *Audivi enim quosdam dicentes, Nisi invenero in Archivis Euangelium, non credo. His autem respondeo, mihi loco Archivorum esse Jesum Christum.* Ibi de Veteri Testamento non agitur cum Novo comparato, ut existimavit Vossius, sed de Hæreticis qui ab Ecclesiæ infantia orti fidem quam præmonstrabat Euangeliorum codex respuebant: unde factum fuit ut prisci Ecclesiæ Patres, Tertullianus, Irenæus & alii ejusmodi Hæreticos non tam ex sacris codicibus refellerent, quàm ex certa traditione, seu ex Christi doctrina per Apostolos eorumque successores viros Apostolicos in Ecclesiis diversarum gentium propagatâ. Quo sensu asserit Ignatius Christum, seu illius doctrinam, sibi Archivorum antiquorumque monumentorum loco esse. Is est, nì fallor, Ignatii verborum intellectus, qui unitatem doctrinæ in Christo commendat, cujus spiritus quibuslibet Archivis debet anteferri.

Multa

Multa etiam hoc loco affert Vossius de vocis *Æra* origine, sentitque cum iis qui *Æram* & *Hegiram* Arabum idem vocabulum arbitrantur; nec id videtur extra probabilitatem: sed quod mox subjungit de nomine *Hegiræ* Arabicæ, quasi ductum fuerit ex Hebræo הגר *hagger*, proselytus, non est ita probabile. Putat vir doctus complures Judæos è secta Herodianorum relicto suo Messia Herode, qui semper ab ipsis vocatus fuerit הגר *peregrinus*, ad Mahometum transiisse, & ab iis quoque dictum *hagger*. *Cùm Judæi*, inquit Vossius, *Messiam peregrinum seu proselytum fore crederent.* Ista profectò à commentis Rabbinicis minùs recedunt. Deinde ex quo Sibyllarum oraculo didicit vir doctus Judæorum Messiam ex ipsorummet Judæorum sententia proselytum fore & peregrinum: hanc enim assertionem Prophetarum vaticiniis & Euangelicæ historiæ contrariam esse nemo nescit. Unum quidem præ cæteris Messiam Judæi exspectant, de quo in præsentia loquitur Vossius: at iste ex Judæorum omnium consensu futurus est natione & ritibus Judæus. Verùm alios præterea Messias exspectant, eoque nomine insigniunt Reges quoslibet qui erga illos benè affecti sunt. Quâ ratione Cyrus Judæorum Messias appellatus est. Sic quoque Herodes & Mahometus Messiæ nomen à Judæis reportare potuerunt. Parati sunt etiam hâc nostrâ ætate Regem illum aut Principem quemcunque qui res illorum & ritus patrios tueri voluerit, tanquam Messiam suum salutare. Verùm ista ad nomen *Hegiræ*, quod constat Arabicum esse, non Hebraicum, minimè pertinent. Magis ad veritatem accedit quod post nonnulla interjecta subjicit vir doctus de genuina vocis ἀπόκρυφος significatione, ita ut ἀπόκρυφος idem sit quod κρύφιος, librique Apocryphi iidem fuerint qui arcani & inaccessi. Sed quis cum Vossio inde conficiat scripta illa Apocrypha, quæ ex ejus sententia olim Veteris Testamenti libris conjuncta fuêre, & à priscis Judæis approbata, digna fuisse quæ cum cæteris libris Propheticis in Scripturarum Canonem referrentur? hodiernum tum Synagogæ tum Ecclesiæ Canonem mutilum & decurtatum esse, qui Enochi, Eliæ aliosque ejusdem naturæ libros non complectatur? Vili veneunt apud Vossium Prophetæ, qui non modò LXX Interpretes inter Prophetas recenseat, sed & his quoque adscribat celeberrimos impostores, qui ementitis Patriarcharum & Prophetarum, nec non virorum aliquot magnæ apud Gentiles existimationis nominibus, libros

Adami,

Adami, Enochi, Abrahami, Moysis, Esaiæ, Hieremiæ, Hystaspis, Mercurii Trismegisti, Zoroastris, Sibyllarum, Orphei, Phocyllidæ & complurium aliorum libros in lucem protulerunt. Brevi, si superis placet, etiam inter Prophetas Vossius tanto Prophetarum stipatus agmine nova procudet vaticinia, non secùs ac famosus ille impostor Guilhelmus Postellus, qui scribit Chaldæos doctrinam etiam revelatam habuisse in sua prima Monarchia, & continuè instar sacræ doctrinæ per decem Sibyllas esse instauratam, ut esset omnino apud spiritum Dei inexcusabilis mundus, Christusque sacrarum & Sibyllinarum doctrinarum Rex ab universo orbe adorandus innotesceret. His ferè similia de Sibyllinis Oraculis affert Vossius. Oculatior tamen adhuc Postellus Propheticam istam doctrinam asserit ortum habuisse à fœmina principe totius Orientis proximâ sanguine ipsi Noacho. Quis credat Isaacum Vossium, qui nihil non virulenti passim in operibus suis adversùs Judæos eorumque Talmudem evomit, recensuisse etiam inter Prophetas Doctorem Talmudicum? Si res ita sit, miror illum tanto contentionis æstu abreptum fuisse in virum Hebraicè doctum, quòd è Talmude Euangelia exposuerit. *Minùs mihi peccaturus videtur*, inquit Vossius, *qui ex Alcorano, quam qui ex Talmude exponat Euangelia.* Sed de his satis superque; ad libros Apocryphos undè diverti tempus est ut redeam.

Guilh. Postell. de Orig. cap. 16. de ortu Sibyllin. doctrinæ.

Lightfoot.

Apocryphos appello Scriptores, ubi de rebus Biblicis agitur, illos quos in suum Canonem neque Ecclesia neque Synagoga receperunt. Hinc factum est ut olim Hieronymus Judæorum personam induens, & novissimè Cajetanus, libros complures inter Apocryphos retulerint, antequàm manifesto Ecclesiæ decreto tanquam Divini & Prophetici recepti fuissent. Hoc sensu Hieronymus affirmat Danielem non habere apud Hebræos Susannæ historiam, nec hymnum trium puerorum, nec Beli Draconis fabulas; *Quas nos*, inquit, *quia in toto orbe dispersæ sunt, vero antepositio easque jugulante subjecimus, ne videremur apud imperitos magnam partem voluminis detruncâsse.* Haud absimiliter alio loco, postquàm Scripturæ libros qui in Judæorum Canone erant protulit, mox addit, *Quidquid extra hos est intra Apocrypha ponendum esse*; nimirum Sapientiam, quæ vulgò Salomonis inscribitur, & Jesu filii Sirach librum, & Judith, & Tobiam & Pastorem. Africanus etiam simili ratione adductus, Susannæ historiam à Scriptore Græco confictam putavit: alii duos Da-

Hieron. Præfat. in Dan.

Hieron. Præfat. in lib. Reg.

African.

nieles finxerunt; quorum primus Vaticinii, quod sub ejus nomine legitur, auctor fuerit; alter verò historiæ istius Scriptor, quæ in antiquis Græci exemplaris editionibus Prophetiæ Danielis præmittebatur: primus siquidem Hieronymus hanc historiam ad calcem ejusdem libri rejecit, quòd eam Judæorum codex, quem Latinum faciebat, non repræsentaret. Sententiam suam de Susannæ historia confirmat Hieronymus aliorum Patrum testimoniis. *Miror*, inquit, *quosdam μεμψιμοίρους indignari mihi, quasi ego decurtaverim librum, cùm & Origenes & Eusebius & Apollinarius aliique viri Ecclesiastici & Doctores Græciæ has, ut dixi, visiones non haberi apud Hebræos fateantur, nec se debere respondere Porphyrio pro his quæ nullam Scripturæ sanctæ auctoritatem præbeant.* Gregorius Nazianzenus, Melito Sardensis, & auctor Synopseos quæ sub nomine Athanasii circumfertur, ulteriùs progressi librum Estheris inter Apocryphos collocârunt, quòd linguam Hebraicam non callentes, ex eo solùm quod antiquæ Estheris historiæ nonnulla à Græco Scriptore assuta fuerint, opus integrum expunxerunt. *Accidit*, inquit Sixtus Senensis, *ut propter has appendicum lacinias hinc & inde quorumdam Scriptorum temeritate insertas, liber ille quamvis Hebraicus apud Christianos auctoritem canonicam non receperit.* Nicolaus quoque de Lyra, Cajetanus, & alii nonnulli hæc additamenta pro Canonicis non habuêre, similibus haud dubiè rationibus adducti.

Hieron. Proœm. Comment. in Daniel.

Gregor. Nazianzen. Melit. Sard. Pseudo-Athan.

Sixt. Senens. lib. 1. Bibl. Sanct.

Lyran. Cajetan.

Hæc paulò fusiùs quidem allata sunt, ut manifestum esset omnibus quinam libri ex vetustiorum Ecclesiæ Patrum sententia inter Apocryphos repositi fuerint. Apocryphorum siquidem vocabulo abusus Vossius, libros supposititios & adulterinos veteribus Apocryphis adscribit, sicque fucum facit incautis & simplicioribus. Quod enim contendit vir doctus, libros Sibyllinos aliosque quos appellat fatidicos olim cum libris Veteris Testamenti conjunctos fuisse, lectos in primitiva Ecclesia, & à Paulo aliisque Apostolis commendatos, otiosi hominis est figmentum. Non alii enim in Ecclesia primitiva lecti sunt libri Apocryphi cæterisque Veteris Instrumenti libris adjecti in Græcis Bibliorum exemplaribus, quàm illi qui à Patribus recensentur; etsi interdum Patres nonnulli, ut Judæos, Gentilesque pressiùs urgerent, vocaverint etiam in auxilium libros Sibyllarum aliosque ejusdem rationis, quos tamen nemo paulò cordatior inter Apocryphos, de quibus hoc loco agitur, numerabit. Dolet Vossius libros Sibyllinos & alios fatidicos, postquàm publico

blico

blico edicto prohibiti sunt, factos fuisse Apocryphos, interdictos, à nemine legendos, cùm antea palàm & religiosè non secus ac reliqui Veteris Instrumenti libri à Judæis legerentur: tum factum fuisse ut arctiori compendio quàm antea sæpe libri sacri constringerentur, & ex eo tempore *Apocryphi* vocabulum in sequiorem sensum acceptum fuisse, quasi idem esset liber Apocryphus qui spurius & dubiæ fidei. Interim Scriptores non laudat à quibus lepida ista commenta hauserit, quæ tamen parùm absunt à fabulis Judaicis. Lubens à viro docto quæsierim, quod olim festivus ille Cardinalis Hippolytus Atestensis ab Ariosto; *Dove ha trovato tante coglionerie?* Illi tamen assentior in eo quod scribit de Apocryphis, si per libros Apocryphos non alios intelligat quàm illos qui à Judæis ad Christianos cum reliquis Veteris Testamenti libris transierunt, quippe partem maximam in Ecclesia Romana, in primis post Synodi Tridentinæ decretum, tanquam Canonici leguntur. Fieri potuit ut libri isti qui inter Apocryphos olim recensiti fuêre, quòd illos Canon Judaicus minimè approbaret, Prophetas etiam habuerint auctores. Nec contra ista pugnat Josephi auctoritas, qui affirmat à temporibus Artaxerxis certam non fuisse apud Judæos Prophetarum successionem, adeoque qui ab eo tempore conscripti sunt libris Propheticis non debere adnumerari. Nam Prophetarum munus tunc omnino Judæis sublatum fuisse verisimile non est: quamdiu enim stetit Judæorum Respublica, tamdiu fuêre apud eos Scribæ publici qui res ætatis suæ chartis committerent, iique Prophetæ appellabantur, quia Spiritûs Sancti numine afflati erant, quanquam non fatidici. Imò ne quidem necesse est illos qui tunc temporis res Judaicas scriptis complectebantur Prophetas fuisse, quia Synedrii magni assessores, quos à Deo inspiratos novimus, illorum opera recognoscebant. Verùm cùm publica Senatûs Judaici auctoritas ejusmodi libros in Canonem librorum sacrorum nunquam retulerit, mirum videri non debet Patres plerosque non recepisse illos tanquam Divinos, sed ut Apocryphos & dubiæ fidei, comparatè scilicet ad alios sacri codicis libros qui certæ erant fidei. Idem enim illis non fuit liber dubiæ fidei qui spurius atque adulterinus, ut existimare videtur Vossius; sed certa ab incertis hoc titulo signare voluerunt: aliàs libri isti priscis Patrum nostrorum seculis in Ecclesia lecti non fuissent, si quid spurii & adulterini in illis deprehensum fuisset. Minoris tantùm illi erant momenti quàm libri

bri sacri, eosque idcirco Ecclesiasticos, potiùs quàm Divinos, Patres appellabant. *Legi quidem*, inquit auctor Expositionis Symboli quod
Ruffin. tribuitur Ruffino, *in Ecclesiis voluerunt, non tamen proferri ad auctoritatem ex his fidei confirmandam*. Quâ etiam ratione eosdem libros in suis cœtibus legit Ecclesia Anglicana. Non puto tamen quemquam hactenus cogitâsse, si Vossium excipiamus, de introducenda in Ecclesiam librorum Sibyllinorum lectione.

Novi quidem Patrum nonnullos librum qui inscribitur Pastor, multùm veneratos fuisse; Tertullianum quoque Enochi libellum
Tertull. quasi Divinum obtrudere conatum; imò contendisse Judæos à contextu Scripturarum libros complures semovisse, qui Religionem Christianam illustrabant. Cui etiam sententiæ adhærere visus est
Origenes. Origenes, qui in epistola quam scripsit Africano de historia Susannæ, asserit Judæos multa à suis libris sustulisse, ne legerentur illa à plebeiis hominibus. Verùm ista & alia id genus, quæ perpaucorum sunt, quæque ab iis proferuntur ut suæ potiùs hypothesi quàm veritati serviant, communi Patrum sententiæ apponi nequeunt.
Tertull. de habit. mul. Nam ipse Tertullianus commune illud Ecclesiæ placitum verbis suis hoc loco videtur confirmare. *Scis*, inquit, *Scripturam Enoch non recipi à quibusdam, quia nec in armarium Judæorum admittitur*. Itaque temporibus illis judicabatur istud Apocryphum, seu dubiæ fidei, quod Judæi in suum Canonem non admiserunt. Aliud etiam
Origenes. sentit aliis locis Origenes, quàm quod scripsit Africano. Verum hoc loco Susannæ historiam & alia additamenta quæ præfert Græca LXX. Interpretum editio, non aliâ ratione tueri potuit, quàm recurrens ad libros Apocryphos, ac supponens Judæos in exscribendis suis codicibus non paucos à plebeiorum cognitione removisse quæ in istis Apocryphis expressa fuerint. Didicerat forsan Origenes à Judæis, quorum frequenti commercio utebatur, Esdram ejusque socios non omnes qui tunc extabant libros in publicum edidisse, & hinc confici posse existimabat, Græcos Interpretes ea sumpsisse quæ in Hebræis codicibus non leguntur. Sed hæc sententia à communi priscorum Judæorum consensu recedit, qui perfectam & in omnibus accuratam contextûs Hebræi concordiam agnoverunt. Neque aliam ob causam inventa fuisse videtur ab Origene & aliis nonnullis, quàm ut veritas Hebraica cum Græcis exemplaribus, de quorum sinceritate non parva erat dubitandi ratio, conciliaretur. His accedit, Origenem non tam ex sua mente in hac ad Africanum epistola lo-

loquutum fuisse, quam ut codices qui tunc in Ecclesiis legebantur, defenderet.

Objicit præterea doctissimus Vossius, virum inexhaustæ doctrinæ Clementem Alexandrinum scribere Apostolum Paulum remisisse ad Sibyllas & Hystaspis vaticinia, & commendasse eorum lectionem. Si quæratur autem à Vossio, ubinam hoc dixerit Paulus, statim respondet sufficere nobis debuisse hoc Clementem virum sanctum & cum multis viris Apostolicis conversatum affirmâsse: verùm si responsionis istius habeatur ratio, priscos Ecclesiæ Patres ab omni prorsus errore immunes fuisse necesse est; quo nihil absurdius fingi potuit. Nôrunt quippe qui aliquam rerum Ecclesiasticarum cognitionem habent, quam vafrè prisci illi Patres, atque in primis Clemens Alexandrinus, cum Judæis ac Gentilibus disputarint. Contendit etiam Vossius, librum Enochi aliosque similes libros fatidicos ex eo solùm rejiciendos non esse, quòd in Fragmentis aliquot quæ supersunt multa superstitiosa & magica contineantur, cùm Balaamus Magus & Incantator fuerit, qui tamen futura Christi mysteria manifestè prædixit: quasi verò ea quæ de Balaamo in Scriptura referuntur, ad præsens institutum trahi possent, & hoc exemplo libros quos non solùm mendaciis superstitionibusque & fabellis refertos esse constat, sed & ab impostoribus qui clarissimorum virorum ementiti sunt nomina, profectos tueri liceret. Eâdem arte febricitantium Judæorum somnia in Zohare, Rabboth & Midras ab eodem spiritu quo profectum est Euangelium, inspirata fuisse auctor est Guilhelmus Postellus, qui affirmare veritus non fuit, ex doctrina Zoharis, tanquam quæ *à Spiritu sancto & spiritualibus auctoribus pendet eductum esse Euangelium. Chalanni*, inquit idem Postellus, *Syri, Indi, Chaldæi, Magi, Gymnosophistæ, Ægyptii & Prophetæ eâdem sunt origine.* A quo non multùm discedere videtur optimus Vossius, cui auctor fuerim ut Zorobabelis etiam vaticinium, quod de Messia clarè loquitur, fuitque à Judæis sermone haud impuro & prophetico editum, in fatidicorum suorum classe collocet. Sed his valere jussis, id quod nostri est instituti persequamur.

Clem. Alexand.

Postell. de Orig. cap. 17.

Liber Zorobab.

Præter hactenus allata de libris Apocryphis, animadvertendum est non solùm Judæos sibi Canonem Scripturarum condidisse, sed & suum quoque Canonem habere Ecclesiam, quæ auctoritate suâ communivit plures libros quos Judæi expunxerant. Ita Augustinus

August. lib. 18. de Civit. Dei, cap. 36.

ſtinus aſſerit libros Maccabæorum non à Judæis, ſed ab Eccleſia pro Canonicis accipi: quod de duobus tantùm primis Maccabæorum libris intelligendum eſt: tertium enim Eccleſia non minùs quàm Synagoga reſpuit. Cui etiam ſententiæ videtur acceſſiſſe Hieronymus, etſi paſſim in ſuis operibus ſtrenuiſſimum Canonis [*Ruffin.*] Judaici defenſorem ſe præbeat. Ruffino enim objicienti, Hieronymum nullam Scripturæ Sacræ auctoritatem tribuiſſe in ſua Bibliorum editione Suſannæ hiſtoriæ, hymno trium puerorum ac Beli Draconis narrationibus, quas appellaverat fabulas, reſpondet [*Hieron. lib. 2. Apolog. adverſ. Ruffin.*] doctiſſimus Pater, non ſe quid ſentiret dixiſſe, ſed quid Judæi contra Chriſtianos dicere ſoleant explicaſſe. Dixerat tamen Hieronymus, Origenem, Euſebium, Apollinarium & alios Græciæ Doctores pro his viſionibus, quæ nullam Scripturæ auctoritatem præbeant, Porphyrio noluiſſe reſpondere. De libro quoque Judith hæc [*Hieron. Præf. in Judith. Eraſm. Schol. in hanc Præfat. Hieron. Præf. in Tob. & Præf. in Judith.*] ſcribit idem Hieronymus: *Hunc librum Synodus Nicena in numero Sanctarum Scripturarum legitur computâſſe:* ad quæ hæc animadvertit Eraſmus: *Non affirmat approbatum hunc in Synodo Nicena, ſed ait* legitur computâſſe. Revera Hieronymus Præfatione in librum Regum, tum Judith tum Tobiam in Canone eſſe negaverat. An contraria his locis loquitur Hieronymus, qui ſecum etiam in hoc diſſidere videtur, quòd eoſdem Tobiæ & Judith libros apud Hebræos inter Hagiographa legi affirmet, qui & jam alibi ſcripſerat hoſce libros non exſtare in Canone Judæorum, adeoque inter Apocrypha reponendos? Quæ ſint illa Hebræorum Hagiographa, de quibus his locis loqui- [*Scalig. animadverſ. in Chron. Euſeb. Huët. Demonſtrat. Evang. Prop. 4. de lib. Judith. Bath kol.*] tur Hieronymus, fatetur ſe ignorare Joſephus Scaliger, quia Hagiographa à Judæis longè ante Hieronymi ſeculum in Scripturarum Divinarum Canonem recepta fuerint. Sed in hoc decipi Scaligerum putat D. Huëtius, quòd nulla Hagiographa extra Canonem Hebræos habuiſſe cenſuerit, affertque adverſus Scaligerum famoſam illam *Bath kol*, ſeu *Filiam vocis*, cujus ope Judæi ſcriptiones Hagiographas & à Deo inſpiratas ediderint. Verùm mera ſunt otioſorum hominum ſomnia, quæ Doctores recutiti de *Bath kol* commenti ſunt. Deinde conſtat illos nunquam in ſuum Canonem recepiſſe libros Judith & Tobiæ. Itaque ficta ſunt ea quæ de duplici apud Hebræos Hagiographorum genere à D. Huëtio & aliis proferuntur, refellique poſſunt non ſolùm Joſephi & Hieronymi teſtimoniis, qui Tobiam, Judith alioſque libros Græcè editos, quos nunc Canon Eccleſiæ Romanæ comprehendit, neque Propheticis neque Ha-

giographis à Judæis adscribi palàm testantur; verùm etiam Judæorum recentiorum auctoritate, qui in recensendis libris sacris nullam planè illorum mentionem faciunt, sed eos tantùm laudant tanquam scripta sententiosa, quibus tamen nihil divini inesse crediderunt. Si igitur hâc nostrâ ætate, imò jam priscis Ecclesiæ seculis, inter Canonicos numerati fuerint, id tribuendum est Ecclesiæ judicio, non Synagogæ. Quare duplex Canon statuendus est, Ecclesiæ scilicet & Synagogæ: à primo non malè dici possunt Ecclesiastici libri illi quos Ecclesia, non habitâ ratione Judaici Canonis, in suum Canonem voluit admitti & legi in suis cœtibus. Constat enim indè jam ab ipsis nascentis Ecclesiæ primordiis legi & cani consuevisse in congregationibus fidelium libros hosce, quos miratur Erasmus hodie passim legi & cani in templis. Sed rem ita esse discere potuit Erasmus ex libro Invectivarum Ruffini adversus Hieronymum. *Erasm. Schol. in Præfat. Hieron. in Dan.*

Hæc omnia egregiè illustrat Sixtus Senensis ab initio Bibliothecæ suæ, ubi libros Scripturæ Sacræ in duas classes partitur. In prima eos recenset, quos Protocanonicos seu Canonicos primi ordinis appellat; & hi sunt qui ex communi tum Judæorum tum Christianorum consensu extra controversiam recepti sunt: in altera autem classe eos reponit quos vocat Deuterocanonicos, seu Canonicos secundi ordinis, *qui olim*, inquit, *Ecclesiastici vocabantur:* illi nimirum de quibus inter Catholicos aliquando fuit anceps sententia, quique serò ad notitiam totius Ecclesiæ pervenerunt. Primi generis libris adscribit in Veteri Instrumento eos solùm quos in suum armarium admisit Synagoga; ad alterum verò genus revocat illos qui priscis Ecclesiæ seculis inter Apocrypha scripta à plerisque numerabantur; quibus etiam adscribit volumen Esther, quòd de illius auctoritate nonnulli Patres dubitaverint, uti jam annotatum fuit. Sola de auctoritate Hieronymi restat difficultas, qui contra Judæorum omnium fidem, imò & sui ipsius testimonium scripserit, libros Tobiæ & Judith apud Hebræos inter Hagiographa extare. Miror viros rei criticæ peritos non animadvertisse in Hieronymi Præfationibus in Tobiam & Judith legendum non esse *Hagiographa*, uti nunc legitur, sed *Apocrypha*. Licet enim desint codices manu exarati quibus lectionem hanc suffulciam, ipsamet Hieronymi verba illam manifestè ostendunt. *Librum utique Tobiæ*, inquit doctissimus Pater, *quem Hebræi de catalogo Divinarum Scripturarum secantes, his quæ Hagiographa memorant manciparunt*. Quis *Sixt. Senens. lib. 1. Bibl. S. Hieron. Hieron. Præfat. in Tob.*

non

non statim deprehendat legi debuisse *Apocrypha*, non *Hagiographa*, cùm liquidò constet Judæos de catalogo Divinarum Scripturarum Hagiographa nunquam resecuisse? Similis prorsus ratio est Præfationis Hieronymi in Judith, ubi etiam pro voce *Hagiographa* reponi debet *Apocrypha*: sic enim in ea hodie legimus. *Apud Hebræos liber Judith inter Hagiographa legitur, cujus auctoritas ad roboranda illa quæ in contentionem veniunt minùs idonea.* Si idonea non est libri istius auctoritas ad res fidei stabiliendas, haud dubiè non est è libris Hagiographis, qui extra controversiam Canonici & inspirati apud Judæos habentur; sed ex Apocryphorum numero, seu scriptorum qui sunt dubiæ & incertæ fidei, quales existimavit libros Judith & Tobiæ Hieronymus. Hactenus de Apocryphis, quæ quidem fusiùs quàm postulabat instituti ratio, explicavimus. Sed rem disputantium contentionibus valde implicatam enodare à proposito nostro alienum non duximus

Satis non fuit eruditissimum Vossium novos Prophetas finxisse veteribus longè oculatiores, novum jam librorum Scripturæ Sacræ ordinem hactenus inauditum procudit. Libri Mosis, ipso auctore, quinque constituunt volumina, non verò unum, ut Judæis visum est: & ut id à nemine possit vocari in controversiam, novæ illius distributionis rationes evidentissimas profert. *Constat autem*, inquit, *vel ex ipsis sacris literis, ut alias gentes, ita quoque veteres Hebræos non in codicibus, quod serum demum factum, sed in voluminibus & continuatis pellibus libros suos descripsisse.* Quid necesse fuerit ut ad veteres Hebræos recurreret Vossius minimè capio, cùm etiam ætate nostrâ Judæi in libris qui Synagogarum usui serviunt, ejusmodi voluminibus utantur: nec ideo tamen Legem in quinque partiuntur volumina; sed eam ex antiquo more, quem etiam Christi temporibus obtinuisse crediderim, unico volumine comprehendunt. Mox ulteriùs progressus vir doctus, affirmat ætate Aquilæ, quem vocat futilissimum Interpretem, Judæos, vel ipsum Aquilam, nequissimam & ineptissimam sacrorum librorum divisionem odio hebdomadum Danielis commentos esse, eosque pervertisse sensus & ordinem Scripturæ, inducendo novam distributionem, Legis videlicet, Prophetarum & Hagiographorum. Utrùm nova librorum distributio, modò libri integri sint, illorum sensum pervertat, judicent perspicaciores. Verùm ne minutiora consectari videar, dico longè probabilius esse Aquilam in vertendis sacris codicibus sequutum fuisse ordinem

Aquila.

dinem librorum quem ætatis illius exemplaria Hebraica præferebant, cùm mutationis illius ratio nulla appareat. Sed id fecit, inquit Vossius, odio Hebdomadum Danielis, quem rejecit extremo penè inter Hagiographos loco: quasi verò Judæi non æquè fidem habeant Danielis de Messia vaticiniis, ac Christiani. Miratur illorum simplicitatem Vossius, qui Rabbinis credunt asserentibus *Cetuvim*, seu libros Hagiographos, Spiritus Sancti afflatu conscriptos. *Si Rabbinos*, inquit, *consulas, ridebunt, utpote gnaros quid per Spiritum Sanctum intelligant.* Cur jam factus Rabbinista Vossius Rabbinos istos non laudavit, ut ex illis cognoscamus quid per *Cetuvim* intelligant? Novi quidem Judæos de germana vocis illius significatione inter se non convenire; etsi omnes sentiant *Cetuvim* seu Hagiographos non minùs Divinos esse & Canonicos quam reliquos Veteris Instrumenti libros. Negotium istud ita explicat subtilissimus Abravanel. *Dicti fuère* Cetuvim, *quia scripti fuère in Spiritu Sancto: si verò ita sit, nomen* Cetuvim *ad id institutum non est, ut denotet sermones hosce scriptos fuisse in libro, non verò ex ore exceptos; verùm ut denotet scriptos fuisse in Spiritu Sancto & in illo gradu, neque fuisse cum ipsis Spiritum Divinum nisi in ipsa sua scriptione in hac lingua & sapientia.* Prophetiam in diversos gradus dividi, quorum unus alterum superet, affirmat R. David Kimchi: quos gradus subtiliùs explicat R. Moses Ben Maimon. Sed valere jussis ejusmodi subtilitatibus, quæ ex Philosophia Aristotelis & Averrois desumptæ sunt, constat Judæos hac in re cum Josepho consentire, quòd libri omnes qui extant in illorum Canone verè Divini sint ac Prophetici quia scilicet à Prophetis conscripti fuère. Unde R. Don Joseph Ben Jechaia, qui Commentariis suis Psalmos illustravit, eosque cum Patribus suis ad *Cetuvim*, seu Hagiographorum classem revocat, illos cum Lege Mosis comparat, maximamque inde colligit Psalmorum dignitatem. *Idcirco*, inquit Magister iste, *dignitas libri illius maxima est, quò sequatur Legem Divinam, ejusque formam ac perfectionem imitetur.* Illud confirmat Patrum suorum auctoritate, qui Psalmos Prophetis ipsis videntur anteposuisse, quandoquidem illos Mosis Pentateucho adjungunt. Itaque, fatentibus ipsis Rabbinis, neque Danielis neque Davidis minuitur auctoritas, etsi in Prophetarum classe non recenseantur. Hæc enim eodem loco mox subjungit R. iste Joseph modò laudatus: *Neque mirum est librum Psalmorum multa continere vaticinia de tempore Messiæ, cùm etiam in Spiritu Sancto interdum extent de rebus futuris vaticinia.* Hac arte

נקראו כתובים לפי שנכתבו ברוח הקודש׳

R. D. Kimchi, Pref. in Psalm. Ramb. in More Nevok.

R. Don Joseph Jechaia, Præf. in Psalm.

te Judæi eum Christianis facili negotio conciliabuntur. Quodque videtur dignum animadversione, Talmudici Doctores librum Jobi volunt ab ipso Mose scriptum, qui tamen in classe *Cetuvim*, seu Hagiographorum, collocatur.

Talm. Baba batbra.

Quis credat Vossium è Rabbinista fieri Doctorem Talmudicum? Contendit Judæos, etiam fatentibus antiquis Rabbinis, multa sacrarum literarum loca expunxisse, utilitate suadente, & verba & sensus immutâsse. *Nihil à me*, inquit vir ille Talmudicus, *hic fingi cognoscet, si quis Talmudicos adeat libros, in quibus pluribus locis hæc legas; Bonum est ut evellatur litera de Lege, & ut sanctificetur nomen Domini.* Verùm non licet omnibus adire libros Talmudicos, uti doctissimo Vossio. Crediderim decretum istud Talmudistarum rectè explicari posse verbis R. Mosis Ben Maimon, qui cum plerisque Judæorum Magistris ita Legis Mosaicæ immutabilitatem defendit, ut quasdam illius constitutiones Synedrii magni auctoritate ad tempus rescindi posse existimet. Asserit Magister ille Talmudicus, Deum quidem prohibuisse Deuter. 4. ne quid ad verbum suum adderetur, neque etiam quidpiam ex eo detraheretur; verùm permisisse omnium temporum & ætatum sapientibus, seu domui judicii magni, sepes constituere ad judicia Legis stabilienda in rebus quibusdam quas volunt innovare ad sartam tectam conservandam Legis auctoritatem: Deum præterea facultatem illis sapientibus concessisse quædam præcepta Legis tollere, & quædam prohibita permittere in certa quapiam re & casu, non autem in perpetuum. Hæc sumpta sunt ex Latina libri More Nevochim editione à Buxtorfio publicatâ. Similia his habet auctor libri cujus nomen Cozri, quique Hebraicè & Latinè etiam à Buxtorfio editus. Roganti enim Cozri, quomodo potestas illa innovandi quidpiam in Lege Divina stare possit cum verbis illis Deuteronomii, *Non ei addes, nec quidpiam ab ea detrahes*; respondet Judæus, hæc verba dici solùm de multitudine, ne quid ex suo ingenio innovet, sapiatque ex sua scientia; non verò de Senatoribus Synedrii magni, quia scilicet non unius fuit Mosis sanctiones condere, sed & aliorum quoque Prophetarum Sacerdotumque & Judicum, quibus idem Spiritus Dei interfuit. Is est, nî fallor, genuinus Talmudicæ doctrinæ sensus, quæ in eversionem verborum contextûs sacri trahi non potest, cùm de tollenda litera, imò dictione necnon sententia aliqua inter explicandum contextum illîc agatur, minimè verò de mutandis eradendisque ejusdem contextûs literis aut dictionibus,

Ramb. More Nev. part. 3. cap. 41.

Cozri.

Mo-

Morinus, à quo Isaacus Vossius id omne quod Rabbinologiam sapit in suis operibus mutuatus est, postquàm nihil non commentus fuit ut ostendat sacros codices à Judæis deditâ operâ corruptos fuisse, demum B. Augustini sententiam his verbis amplectitur: *S. Augustini sententiam de libris Judæorum ab ipsis de industria non depravatis lubentes amplectimur.* A quo tamen se in eo discedere profitetur, quòd Augustinus actionem illam incredibilem judicaverit, quia fieri non potuit gentem tam longè latèque diffusam conspirasse in pervertendis codicibus tam multis & tam longè latèque dispersis; ipse verò Morinus Augustino perspicacior contendit actionem istam *non modò Judæis esse credibilem, sed etiam ab iis haberi alterum fidei fundamentum.* Utrùm autem illud à Morino firmis probationibus demonstratum fuerit, non est hujus loci expendere: satis enim est ostendisse Morinum, à quo in plerisque dependet Vossius, adduci non potuisse ut crederet Scripturæ Sacræ libros à Judæis de industria depravatos fuisse; etsi Talmudistarum de evellenda litera è Lege pronunciatum non ignoraverit.

J. Mor. lib. 1. Exerc. 1. cap. 6. August.

Jam Vossius relictis Talmudistis ad Græcos Interpretes venit, totusque est in asserendo id omne quod superest linguæ Hebraicæ acceptum ferri debere LXX. Interpretibus; absque illis ne unum quidem verbum rectè exponi posse; nullas omnino versiones à Judæis, seu ad mentem Judæorum factas, bonas inveniri, quæ non sint à LXX. desumptæ Interpretibus; ubicunque ipsi deseruntur, ipsam quoque ibi deseri veritatem; demum ab illis Judæis petendam esse sacrarum literarum interpretationem, qui florente & superstite etiamnùm linguâ Hebraicâ sacros verterunt libros, sed non ab istis Judæis qui Christianæ fidei sunt hostes, quique sponte suâ fatentur se nescire Hebraicè. Jam his ferè similia pro evertendis hodiernis codicibus Hebraicis, & stabiliendâ veterum Interpretum auctoritate produxerat Joannes Morinus, quæ cùm à Ludovico Cappello, teste in præsenti materia locupletissimo, quem haud immeritò plurimi facit Vossius, gravissimis argumentis castigata fuerint, malim verbis doctissimi illius viri, quàm meis, optimo Vossio respondere. Primò itaque de Morino ait Cappellus, (nos verò de Vossio) facile esse ignaræ plebi fumos vendere, & *ad populum phaleras* jactare. Deinde veniens ad LXX. Interpretes, negat contra Vossii mentem, linguam Hebraicam fuisse illis vernaculam, quæ scilicet in captivitate Babylonica, à qua plusquàm CC. annis distabant, deperdita fuerit.

Ludov. Capp. in Apol. adversus Boot.

Addit illos ex Chaldaicæ & Syro-Chaldaicæ, quâ Judæi tum utebantur linguæ affinitate, potuisse studio, labore ac frequenti sacrorum Scriptorum lectione atque diligenti examine linguæ Hebraicæ non mediocrem sibi comparare scientiam. Multa etiam potuisse illos ad linguæ illius & sacrorum librorum intelligentiam ex Patrum suorum traditione habere necessaria *At eos*, inquit Cappellus, *omnia vidisse, omnia intellexisse, nullibi lapsos esse aut allucinatos nemo dixerit, nisi qui Hebraicè nihil scit, & qui eorum translationem cum Hebræo textu non contulit, etiam in iis locis in quibus illi non secus quàm nos hodie legerunt, ubi videre est frequentes eorum pueriles & pudendos lapsus, sæpè lapsus à genuina vocum & phraseon significatione, & sacrorum Scriptorum mente atque scopo.* Hæc & alia ejusdem generis plurima Criticæ suæ Sacræ inseruerat Cappellus, quæ expungi curavit Morinus, quia ad illius palatum non faciebant. Illa autem sumpsimus ex sermone apologetico ejusdem Cappelli adversus Bootium. Quid autem ad hæc respondeat Vossius non video, cùm & ipse noverit Cappellum ad scribendum opus suum Criticum non accessisse animo à Rabbinis præoccupato. Imò Semi Rabbini isti quos sæpius traducit Vossius, de Cappello ejusque libro gravissimè conquesti sunt. Audiamus iterum verba ejusdem viri docti & in hoc studii genere exercitatissimi, quibus diversum planè & à Vossii sententia alienum fert judicium de versionibus
Ludov. Capp. in Apol. advers. Boot. illis quæ post LXX. Interpretes ex Hebræo factæ sunt. *Tribuatur sanè veteribus illis translationibus*, ait Cappellus, *sua cuique laus, gloria & honor ob earum antiquitatem & perpetuum Ecclesiæ usum; at ne tamen ubi manifestò vitiosæ sunt, aut mancæ & imperfectæ, præponatur earum vitium ipsi originariæ veritati atque authentico textui, neve præferantur illæ perversâ quâdam & iniquâ ac jurgiosâ & contentiosâ prorsùs invidiâ, aut potiùs damnandâ quâdam κακοηθείᾳ, aliis longè melioribus atque accuratioribus translationibus.* Potuit igitur melior & accuratior fieri sacrorum codicum translatio, auctore Cappello, quàm sit Græca illa LXX. Interpretum versio. His & alia complura possent adjici, quibus in præsentia supersedeo, ne sim molestus. Deinde cùm Cappellus non sit ex eorum hominum secta quos facetissimus
Voss. in Epist. ad Andr. Colv. Vossius appellat *asellos cassos lumine & intellectu, togulâ cinctos Professoriâ, pro clypeogestantes Biblia Masorethica cum omnibus suis punctis*, facilè crediderim eum sine ullo negotio ad viri tam eximii sententiam de Græca LXX. Interpretum versione accessurum.

Iterum instat Vossius, contenditque omnes Judæos qui Christi præ-

præcessêre tempora agnovisse hanc solam versionem velut legitimam; usque ad tempora Aquilæ nullam aliam lectam fuisse in omnibus Judæorum Synagogis præter illam LXX. Interpretum, ut in Ægypto, Asia & reliqua Syria, ita quoque in Judæa à temporibus nimirum Alexandri Magni, nullam præter Græcam auditam fuisse linguam, in urbibus præsertim oppidisque; ne in Hierosolymitanis quidem Synagogis aliam præter Græcam personuisse linguam; si Hebræa prælegeretur Scriptura, accessisse interpretationem Græcam. Quot verba protulit Vossius, tot effudit commenta. Primò enim ante conditam LXX. Seniorum versionem ab Esdræ temporibus constat non aliam in Judæorum Synagogis lectam fuisse Scripturam quàm contextum Hebraicum. Non enim ita linguæ suæ obliti fuêre Judæi in exilio Babyloniensi, quin illa penès Prophetas, Sacerdotes ac viros principes remanserit, uti rectè monuit Josephus Albo præstantissimus Judæorum Theologus: & id haud invitus agnoscet Vossius, qui putet LXX. Interpretes sacros vertisse libros florente & superstite etiamnum Hebraicâ linguâ. Jam etiam post conditam LXX. Seniorum translationem saltem in aliquot Synagogis lectum fuisse contextum Hebræum, nec diffiteri poterit vir doctus, qui scribat Fl. Josephum Legem Moysis in Synagoga Hebraicè interpretatum esse, historiam belli Judaici, antequàm Græcè scriberet, linguâ Hebræâ edidisse; quo argumento refellit Vossius illos qui objecerant nescisse patrium sermonem, neque unquam codicem Hebraicum inspexisse, quibus opponit ipsamet Josephi verba, qui scribat excelluisse se in disciplinis patriis præ cæteris Hebræis, Græcam verò linguam non nisi per Grammaticam addidicisse, accuratâ verò pronunciandi ratione caruisse. Ergo etiam teste ipsomet Vossio qui pugnantia loquitur, non modò vilis popellus & ii solùm qui rure & in pagis versabantur dialecto utebantur Syriacâ; sed & viri principes, inter quos Josephus, qui linguam Hebraicam, aut magis Syriacam, vocat sermonem patrium, cujus pronunciandi ratio, quia erat paulò horridior, testatur se pronunciare vix potuisse Græcum sermonem, qui Hebraico, seu Syriaco, longè politior erat. Si lingua Græca in urbibus & oppidis erat vernacula, cur Josephus qui rure & in pagis educatus non fuerat, hanc per Grammaticam didicit? Sileo Christum & Apostolos Hierosolymis Syriacè loquutos, uti manifestum est ex libris Novi Testamenti. Quare figmentum est quod asserit Vossius de Hierosolymitanis Synagogis,

R. Jos. Albo.

Voss. in Castigat. ad Obj. Horn. Joseph. in fin. Antiq.

in quibus non alia audita fuerit lingua quàm Græca. *Quod si*, inquit vir doctus, *Hebræa prælegeretur Scriptura, accedebat interpretatio Græca; à solis quippe doctis intelligebatur vetus Hebraica lingua.* Mirus sanè ratiocinator Vossius, qui ex eo quòd docti solùm linguam Hebraicam intellexerint, concludit etiam Hierosolymis accessisse Græcam interpretationem. Longè veriùs dixisset, his locis ubi lingua Syriaca apud Judæos erat vernacula, accessisse lectioni Hebraicæ sacri contextûs interpretationem Syriacam; in iis verò locis ubi apud Judæos vigebat sermo Græcus, accessisse Græcam interpretationem. Sic etiam Hierosolymis in Synagoga Alexandrinorum qui Græcè loquebantur, non dubito quin sacer contextus primò Hebraicè pro antiquo Synagogarum usu non lectus fuerit, deinde Græcè ab aliquo interprete ex antiquâ etiam consuetudine Judæorum, qui inde jam à reditu exilii Babylonici, postquàm lingua Hebraica desiit esse vernacula, sibi præpositos habuerunt Interpretes qui verba Hebraica in patrium sermonem converterent, ut ab omnibus etiam plebeiis intelligerentur. Quo sensu exponenda esse Justiniani verba putaverim, quibus probant viri docti priscis temporibus in Synagogis Judæorum qui vulgò Hellenistæ appellantur, lectam fuisse publicè Græcam LXX. Interpretum versionem. Si enim verba Novellæ
Justin. Nov. 146. Justiniani pensiculatiùs considerentur, manifestum erit in istis Synagogis Græcam translationem venisse tantùm in auxilium contextûs Hebraici & velut illius interpretationem, quomodo Hierosolymis aliisque locis vicinioribus lectioni Hebraicæ adjungebatur interpretatio Chaldaico-Syriaca. Minimè tamen reluctans agnosco cum Vossio, etiam in Judæa linguam Græcam aliquâ ratione obtinuisse, maximè apud viros primarios & magistratus, ita tamen ut sermo Chaldaico-Syriacus, quem eorum Majores è Babylone reportaverant, prævaluerit: & ut ita credam non solùm adducor Josephi auctoritate, sed & compluribus Novi Testamenti testimoniis, ex quibus liquidò constat Christum & Apostolos Syriacè loquutos fuisse. Verùm de his infrà iterum locus erit differendi. Sunt & alia quædam quæ in opusculum suum de Sibyllinis Oraculis adversus Judæos eorumque codices Vossius conjecit: verùm cùm ea rursus inculcet vir doctus in Responsione sua ad Objecta nuperæ Criticæ, satiùs erit ista omnia in unum collecta expendere. Videndum itaque an hac in parte felicior successus ei fuerit.
Voss. in Resp. ad Obj. nup. Crit. Primâ fronte laudat Vossius auctorem Criticæ Sacræ, quam Simonio

monio tribuit, quòd prisci Interpretes, LXX. scilicet & Cappelli Observationes, ei placuerint. Diligentiam quoque ejusdem Simonii, seu potiùs patientiam, in evolvendis Rabbinorum scriptis laudat & admiratur: sed quòd illorum expositionibus traditionibusque solo auditu propagatis aliquid solidi existimet subesse, & quidem tantum, ut eas sæpè non dubitet LXX. Interpretum præponere versioni, in eo se cum illo consentire non posse palàm profitetur; nec putat quemquam cordatum cum Simonio hac in parte consensurum. Cordatus tamen est Cappellus ille quem tanti facit Vossius, & quidem meritò; at in hoc de quo agitur negotio ne tantillum quidem Simonius discessit à Cappello, qui Morinum ejusque simiam Vossium perstringit tanquam homines intemperantes, qui perversà quàdam & damnandà κακοηθείᾳ antiquas translationes aliis longè accuratioribus præferant. In hoc præterea Vossio displicet Simonius, quòd scripserit Hieronymum rectè aliquando recessisse ab antiquis Interpretibus, quasi verò antiqui illi ab omni prorsus errore immunes extitissent. Neque etiam in hoc Cappellum deseruit Simonius: ubi enim Cappellus loco jam suprà laudato pueriles lapsus in Græca LXX. Interpretum versione haud infrequenter deprehendi annotavit, hanc & Hieronymianam inter se comparat, præfertque Hieronymianam, utpote quæ meliorem sensum pariat; ac demùm ista subjungit: *Sexcenta possent, imò innumera ejusmodi proferri loca, in quibus ex eadem cum hodierna planè lectione Hieronymus longè aliter & feliciùs multo mentem sacrorum Scriptorum expressit, quàm LXX: quia nempe eorum laboribus & translatione adjutus & aliorum, Aquilæ nimirum, Symmachi, Theodotionis, &c. versionibus sublevatus, illorum hominum σφάλματα, cespitationes, allucinationes & aberrationes deprehendere potuit.* Nec aliud profectò de Hieronymo sentiunt qui Græcæ & Hebraicæ eruditionis habent aliquid, si unum excipiamus Vossium, qui exemplo Ruffini Hieronymum Judaico & à Rabbinis præoccupato animo ad cudendam novam contextûs Hebraici versionem accessisse existimat. Dudum evanuit, auctore in primis Hieronymo, illa Græcorum Interpretum Prophetia quam Majores nostri nimium venerati sunt. Verùm ad id quod è re nostra est redeamus.

Ludov. Capp. in Apol. ad-vers. Buxtorf.

Recentium Rabbinorum expositionibus & eorumdem traditionibus solo auditu propagatis nihil inesse solidi contendit Vossius, eo præsertim adductus argumento, quòd traditiones quæ solo auditu propagantur, raró solent ad duo vel tria perstare secula. Si res ita sit,

quà

quâ ratione fieri potuit ut LXX. Interpretes post deperditam à duobus seculis linguam Hebraicam, sacri codicis versionem fecerint in omnibus absolutam, qualem fingit Vossius? Dicet haud dubiè nihil hac in re mirabile esse, cùm illi Prophetæ fuerint. Sed cuinam credemus, an Vossio affirmanti Græcos Interpretes fuisse Prophetas, an Hieronymo neganti? Verùm, inquies, Semi-Rabbinus est Hieronymus, qui novam & Judaicam contra communem Ecclesiarum consensionem ausus est translationem cudere. At Sibyllista est Vossius, qui novos Prophetas & Fatidicos hactenus incognitos commentus est. Judaica illa & Rabbinica Hieronymi versio suos habet approbatores, & quidem innumeros, eosque pietate & eruditione conspicuos. Nemo autem est ætate nostrâ qui sententiam Vossii de unica LXX. Interpretum versione recipienda amplectatur, si demas quosdam Socini discipulos, qui avidè illius opinionem arripiunt. Juvat rem ipsam penitiùs introspicere, naturamque traditionis cui contextûs Hebraici lectio innititur manifestam facere.

Res quidem Religionis, maximè quæ ad doctrinam à sensibus paulò remotiorem pertinent, unius traditionis ope absque scriptis per plura secula vix servari posse facilè concesserim. De rebus verò quas vocant disciplinæ & ceremoniarum, diversum planè ferri debet judicium, quia scilicet res istæ ferme quotidie in usum veniunt. Hoc potissimùm traditionis genus prisci Ecclesiæ Patres suis suffragiis approbant. Jam dico eamdem omnino esse linguarum rationem, quæ licet emortuæ nec ampliùs vernaculæ sint, adhuc apud Doctores obtinent, vigentque in Scholis. Ad hanc traditionis speciem revocamus linguæ Hebraicæ apud Judæos traditionem. Ex hac proculdubio factum est, ut etiam hodiernis temporibus Samaritæ eosdem Legis Mosaicæ codices habeant atque Judæi, si paucula excipias. Demum ex illa quoque traditione ortum, ut Judæi non modò Orientales & Occidentales de contextûs Hebraici lectione inter se consentiant; sed & illi qui *Carraim* apud illos nomen ex eo reportarunt, quòd, rejecto Talmude aliisque traditionibus parùm constantibus, Scripturæ adhæreant, & cum reliquis Judæis de ratione legendi sacri codicis in omnibus concordent. Explodenda igitur non est temerè traditio illa quam Carræi, qui plerasque Judæorum traditiones respuunt, integram amplexati fuêre. Huc quidem multa possem congerere sumpta ex Judæorum libris, quibus probant Majores suos inde jam à Zorobabelis & Esdræ temporibus Scholas habuisse,

buisse tum apud Babylonios, tum apud Hierosolymitanos; sed his & aliis ejusdem generis prudens supersedeo, quòd non sint ad palatum doctissimi Vossii, cui Rabbinologia multùm displicet. Non ignoro complures Judæos, illos maximè qui sunt è classe Grammaticorum, existimare non solùm sacros codices in exilio Babylonico variè distractos ac miserè depravatos fuisse, uti sentiunt R R. Kimchi & Ephodæus, sed & linguam fere deperditam. Et cum his consentiunt etiam Judæi qui sunt è sectæ Carræorum. Ita enim scribit de hoc argumento Aaron Ben Joseph, doctissimus Carræus. *Exules fuerunt Israëlitæ ex terra sua in aliena, obsignataque est visio ac Prophetia, parumque abfuit quin lingua Hebraica deperdita fuerit. Surrexerunt sapientes Israëlitæ quibus Deus addidit Spiritum, & pertractarunt Scripturam quæ apud nos libros XXIV. complectitur.* Ex quibus manifestum est linguam Hebræam antiquitus omnino sepultam non fuisse, etsi post reditum Judæorum è Babylone Hierosolymis non ampliùs vernacula fuerit; sed à Legis tantum Doctoribus conservata. Sic dicitur Esdras Scribæ peritissimi munus præstans legisse ex pulpito Legem *coram multitudine virorum & mulierum.* Ex eo potissimum tempore suos ducunt Paraphrastas Judæi, qui Legis verba sermone patrio exponerent ut ab omnibus intelligerentur; nec aliunde suam duxisse originem crediderim Græcam LXX. Interpretum versionem, de quibus posteà mira commenti sunt Judæi; eorumque somnia tam avidè arripuit Vossius, ut existimaverit illos solùm à Christianis audiendos esse. Tùm in Synagogis & Scholis locorum ubi lingua Græca erat vernacula, lecta est Græca illa Judæorum Alexandrinorum translatio, quæ in brevi temporis spatio ad reliquos Judæos qui Græcè loquebantur pervenit, quòd lingua Græca esset lingua dominantium. Non ideo tamen relicta est contextûs Hebraici lectio, ad cujus duntaxat auxilium veniebat Græca interpretatio. Neque id diffitebitur Vossius, qui afferat Josephum & Philonem, qui erat Alexandrinus, Hebraicè doctos fuisse. Quandonam igitur periit lingua Hebraica? An tempore Aquilæ, quem futilissimum vocat Interpretem Vossius? Verum ipse etiam agnoscit, Origenis tempore Alexandriæ, & Hieronymi ætate Tiberiade, celeberrimas fuisse linguæ Hebraicæ Scholas. Conservatas autem fuisse post Hieronymum Tiberiadis Scholas, nemo ignorat, ex quibus tandem Criticorum illorum familia, qui vulgò Masorethæ appellantur, nata est. Masorethorum autem nomen obtinuerunt, quod Masoram, seu legendi contextûs Hebrai-

Aaron Ben Joseph. Præfat. Comm. in Pentat.

במעט היתה לשון עבר נשכח מהם וגו׳

Nehem. cap. 8.

ci traditionem, ab omnibus Judæis tunc receptam beneficio notarum quarumdam, seu punctorum vocalium, intra certos limites clauserunt. En traditio Judaica, cui plurimum quidem tribuit Simonius; sed à qua non totus dependet, cum non parvi etiam faciat traditionem, seu lectionem contextûs Hebraici, quam Græci Interpretes sequuti sunt. Imò eam interdum Masorethicæ præferre non dubitat, quia scilicet neque à Græcis Interpretibus, uti Vossius; neque à Latino, uti plerique Ecclesiæ Romanæ Theologi; neque à Judæis, ut turba Protestantium, præoccupato ad scribendum animo accessit.

Verùm, inquit optimus Vossius, Judæi Christiani nominis sunt inimici, adeoque ab istis peti non debuit sacri codicis lectio. Quasi verò ars aliqua ab aliis sumi possit, quàm ab illis qui artem illam tractant. Sed iterum instat Vossius, fateturque lectionem hanc à Judæis quidem petendam esse, verùm à priscis illis qui Christi tempora præcesserunt; minimè verò à recentioribus Rabbinis, qui illam penitus ignorant. Et in hoc etiam cum Vossio consentit Simonius, quòd traditionem lectionis Hebraicæ sumat quoque ab illis antiquis Judæis; in hoc verò ab eo discedit, quòd non ab iis solùm, sed & ab Aquila, Symmacho, Theodotione, Hieronymo aliisque omnibus Interpretibus sacrarum literarum hauriendam illam esse putaverit: quia nimirum ars quælibet ex uno aut altero perfici nequit, sed ex omnibus simul collectis. Nullius Magistri legibus addictum se profitetur Simonius; negat ex vulgaribus Grammaticorum regulis perfectam haberi posse linguæ Hebraicæ cognitionem, quia sunt specialiores, & intra angustos nimiùm præceptionum limites clauduntur. Censet præterea ad vetustos recurrendum esse Interpretes exemplo Hieronymi, qui non modo ætatis suæ Magistros consuluit; sed & modò LXX. Interpretes, modò Aquilam, modò Theodotionem & quemlibet alium sequitur, cujus interpretatio sibi videatur commodior. De nova instituenda versione, etiam ætate nostrâ, quæ cæteras omnes superet, non desperat. Neque enim verum est, ut sæpius inculcat Vossius, unum duntaxat Hieronymum à LXX. Interpretibus recedere ausum fuisse. Imò reliquos Patres sæpius videas ad Aquilæ, vel Theodotionis, vel Symmachi versiones recurrere, quòd hæ meliorem interdum sensum pariant. Longiùs profectò recedunt à Vossio, qui putet sublatis LXX. Interpretibus simul quoque tolli omnem quæ superest linguæ Hebraicæ cognitionem; absque

que illis ne unum quidem verbum rectè exponi posse; Aquilam & alios Interpretes peccâsse ubicunque à vetere recesserunt versione; illum futilissimum esse Interpretem, qui ex Græca tantùm LXX. Seniorum translatione Hebraicè doctus non novas potestates vocibus Hebraicis affinxerit, sed eas solùm retinuerit significationes à Græcis illis interpretationibus positas, diverso tamen ordine, & alias notiones aliis locis accommodans. Istum tamen Aquilam, cujus versionem plenam futilibus vocabulis affirmat Vossius, haud infrequenter laudavit Origenes, qui de Aquila loquitur tanquam de homine qui verborum proprietates investigans, eorumque significationibus diligenter inhærens, eadem aptissimè interpretari studuerit. Ὁ κυριώτατα ἑρμηνεύειν φιλοτιμούμενος Ἀκύλας. Si autem easdem Aquila linguæ Hebraicæ notiones diversis locis diversâ tantùm ratione applicuerit, expendenda sunt illa loca, judicandumque an rectè ab illis Interpretibus discesserit. Constat Hieronymum aliquando prætulisse Aquilam LXX. Senioribus, quòd hi Judæis favere sibi viderentur. Similiter Origenes putavit Aquilam locis compluribus dictiones contextûs Hebraici convenientiùs expressisse quàm LXX. nec ab eo dissentit Theodoretus. Commentum igitur est quod fingit Vossius, inter omnes scilicet antiquos Christianos neminem fuisse cui non majus Hebraicæ veritatis lumen affulserit, quàm omnibus seculi nostri Rabbinis & Semi-Rabbinis Christianis: nam ut optimè à Ludovico Cappello annotatum fuit, nihil est simul cœptum & perfectum. Septuaginta Interpretum translatio ab Aquila, Symmacho, Theodotione & ab Hieronymo emendata est, & quotidie emendatur, non secus ac Hieronymiana, à viris Græcè & Hebraicè doctis. Illa reliquis Scripturæ Sacræ versionibus in eo solùm præstat, quòd prima sit omnium translationum, à qua proinde qui postea sequuti sunt Interpretes non pauca ad instituti sui rationem hauserint. Nec dubito quin Philonis tempore, Alexandriæ aliisque locis ubi floruit lingua Græca, dictionum Hebraicarum Lexica extiterint sumpta ex versione LXX. Interpretum. His etiam adjutum fuisse Aquilam in cudenda nova sua translatione non inficias ierim: sed ut credam illum qui ab Origene, Hieronymo aliisque Patribus diligentissimi Interpretis cognomentum reportavit, Judæos ætatis suæ non consuluisse, vix adduci possum; & ut ita sentiret Vossius non aliunde permotus fuisse videtur, quàm ex præsumpta opinione, solos nimirum audiendos esse LXX. Interpretes, quibuscum

Origen. Comm. in Cap. 1. Genes.

linguæ Hebraicæ cognitio sepulta fuerit. Id omne quod in Aquilam regerit Vossius, de Hieronymo etiam dici potest, quem tamen constat Doctores Judæos ætatis suæ in condenda versione sua ex Hebræo in Latinum sæpius consuluisse, imò & ab istis sæpius quàm à Græcis Interpretibus dependere voluisse. Ubique enim testatur in operibus suis Hieronymus, se à doctissimis Judæorum Magistris ætatis suæ institutum fuisse. Similis est prorsùs Aquilæ ratio, quem contentiosum aliquando appellat Interpretem idem Hieronymus, quòd dictionibus Hebraicis pressiùs adhærens, verba potiùs quàm sensum exprimat. Unde illum κακοζηλίας quidem, seu pravæ affectationis accusat, minimè verò ignorantiæ; cùm hanc potiùs affectationem tribuat Origenes nimiæ illius diligentiæ. Verùm his diutiùs quàm par erat immorati sumus.

Nunc ad alia transit Vossius. Negat Scripturæ sensum erui posse ex codice muto, quem nec legere, nedum intelligere quisquam sciat, utpote trunco mediâ sui parte, nec aliis, quàm quas Christianæ fidei inimici apposuêre, instructa vocalibus. Satis non fuit Interpretes sacri codicis traduxisse, nunc ipsosmet codices accusat Vossius. Passim & usque ad nauseam in opusculo objicit mutum esse codicem Hebræum; quasi verò LXX. Interpretum temporibus minùs mutus fuerit quàm ætate nostrâ. Hæc est nimirum Orientalium scribendi ratio, ut sectentur compendia; neque illud vitium magis cadit in sermonem Hebraicum quàm in Arabicum, Chaldaicum & Syriacum, quorum etiam scribendi ratio compendiaria est. Exemplarium quibus usi sunt LXX. Interpretes melior non fuit conditio; verùm erat apud Hebræos, ut & apud reliquos Orientales, certa quædam legendi ratio usu confirmata, maximè apud Magistros, qualis etiam nunc extat. Nam etiam post inventa puncta vocalia plerique Orientalium libri absque istis editi sunt; neque tamen minùs eos legunt qui eorum linguas callent, quàm si punctis omnibus instructi editi fuissent. Samaritæ codicem suum ejusmodi punctis nunquam onerârunt, imò neque ea exhibent Judæorum exemplaria, seu volumina, quæ publico Synagogarum usui inserviunt. An ideo isti codices muti sunt? Suas quoque habent vocales Judæi quæ ab istis punctis minimè dependeant, ut & ipse Vossius non diffitetur: verùm istas Scribæ pro arbitratu suo modò adjiciunt, modò omittunt. Quare optimè animadvertit sapiens Aben Esra, vanum esse hac in parte Masorethárum laborem,

qui

qui nimis anxiè annotant quoties dictio aliqua plenè scribatur, & quoties deficiat; id est, quandonam cum suis vocalibus repræsentetur. *Scriba*, inquit doctus Aben Esra, *interdum scribendo exprimit dictionem plenam, interdum verò deficientem, idque causâ compendii.* *Aben Esra. Pref. in Pentateuch.* Si quis tum antiquos tum recentiores Interpretes inter se conferre voluerit, deprehendet ex illa vocalium præsentia vel absentia aliquid diversitatis in contextu transferendo contigisse. Neque etiam hodie hac in parte consentiunt secum invicem Judæorum Magistri, uti compluribus ostendit Simonius, qui non ob hanc causam de Judæorum codicibus detrahit; sed vitium illud, si quod sit, in linguarum Orientalium naturam rejicit. Hâc arte Doctores Mahumetani lectionem Alcorani adjectis ejusmodi notis, seu punctis vocalibus, constantem fecerunt, ne in varias partes pro cujusque arbitrio trahi posset. Laudanda est profectò Judæorum hac in parte diligentia, qui punctorum beneficio sacrorum codicum lectioni in posterùm consuluerunt. Certum est in qualibet ætate fuisse Masoram aliquam saltem apud linguæ Hebraicæ Doctores aspectabilem, quia semper certa fuit contextûs Hebraici legendi ratio; etsi illa nonnihil pro diversis ætatibus variaverit, ut ex diversarum translationum collationibus licet judicare. Quare totum istud negotium nunquam videtur intellexisse Vossius, qui scribat propter vocalium defectum eò miseros Judæos redactos fuisse inscitiæ, ut ne legere quidem scirent, nisi Hebraica verba Græcis expressa literis adscriberentur, quibus vocalium resarciretur defectus. *Hunc scribendi morem*, inquit, *à Judæis acceptum, in Tetraplis & Hexaplis sequutus est Origenes, Hebraicis & Samariticis opponens eadem Hebraica & Samaritica Græcis expressa literis, additis tantùm vocalibus, ut commodè legi possent.* Mira sanè hoc loco, ut & alibi passim, commentus est doctissimus Vossius: ut enim sileam merum illud esse figmentum quod affert de contextu Hebræo qui literis Samariticis insertus fuerit Hexaplis Origenis, nemo sanus existimaverit Origenem hausisse à Judæis rationem exprimendi contextûs Hebraici Græcis literis; verùm ipse potiùs, ut linguæ suæ hominibus se accommodaret, verba Hebraica primùm Hebraicis literis, deinde Græcis characteribus expressit, ut etiam Hebraica legere possent qui nihil scirent Hebraicè. Judæi siquidem illis temporibus, ut & hodiernis, contextum suum absque punctis

vocalibus facili negotio legebant, nec aliis adjuti literis quàm Hebraicis non solùm Rabbinorum libros legunt, sed & alia quælibet opera diversis sermonibus concepta. Sic habent Bibliorum versiones Græcas & Hispanicas non Græcis & Hispanicis exaratas characteribus, sed Judaicis, quarum specimina aliquot hic subjiciam, ut peritiores inde judicent, an ita miseri sint Judæi, ut linguæ suæ dictiones exprimere nequeant nisi externarum linguarum characteribus; cùm & ipsi aliarum gentium linguas Judaicis literis haud infeliciter exprimant. Ita in Græca Pentateuchi interpretatione à Judæis Constantinopolitanis editâ, legimus Hebraicis literis, או קירוש ὁ Κύριος, או תאוש ὁ Θεός, כרוש γῆς, טו אורוש τοῦ οὐρανοῦ, אקיני ἐκείνη, קי καὶ, & alia ejusdem generis innumera, quibus Judæi quidem puncta vocalia adjiciunt, sed quæ videntur inutilia; cùm etiam sine his vix aliter legi possint. Eadem planè ratio est sermonis Hispanici, à quo puncta quoque vocalia possint abesse sine ullo germanæ lectionis detrimento: quo pacto legimus, אין איל מונטי *En el monte*, אשטאר *Estar*, ויאיידי אה דילנטי די ווש א לה טיירה *Veedi à delante de vos à la tierra*, איל גרנדי ריאו *El grande rio*, א ואישטריש פדריש *A vuestros padres*. Ex his manifestum est linguam quoque Hebraicam suis non carere vocalibus: possemque huc congerere alia diversarum linguarum specimina Judaicis expressa characteribus sine ullis punctis vocalibus, quæque ope literarum in primis אוי, seu *Aleph, Vau & Jod*, quas vulgò lectionis matres Judæi appellant, facilè & promptè leguntur. Contigit tamen ut Scribæ pro suo arbitrio, uti jam annotatum fuit, haud infrequenter vocales istas prætermiserint: unde tandem orta est non minima inter codices Bibliorum manu exaratos discrepantia, quæ adhuc conspicitur in exemplaribus optimæ notæ, longèque major erat ante criticas Masoretharum notationes, ad quas plerique codices castigantur.

Res etiam ista exemplo aliarum linguarum, quæ Hebraicæ affines sunt, Arabicæ nimirùm, Chaldaicæ & Syriacæ, potest illustrari. Non aliis dudum utuntur literis Persæ & Turcæ, quàm Arabicis, quas ad usum suum nationes istæ accommodârunt. De Persis

Texeir. Histor. Pers. cap. 22. hæc habet Texeira: *Quando los Arabes entraron la Persia y la sennorearon, introduxeron en ella sus characteres y modo de escrivir, al qual los Persios se applicaron y accommodaron, de suerte que olvidaron y se perdio totalmente el proprio suyo*. Sed frustra his immoramur: nemo

enim

enim ignorat Persas & Turcas non aliis uti characteribus quàm Arabicis, qui in negotio de quo agitur Hebraicos omnino referunt. Nec quidquam ad propositum facit quod mox subjungit exemplum Vossius, petitum ex scriptis Homeri & Virgilii operibus, si vocalibus destituta ad nos usque pervenissent; quandoquidem maximum est discrimen inter linguas Græcam & Latinam, atque inter Hebraicam, Chaldaicam, Syriacam & Arabicam; cùm hæ punctis vocalibus destitutæ non idcirco vocalibus penitus destituantur. Adjicit & aliud commentum vir doctus, rationem hanc scribendi, Græcis scilicet literis, viguisse apud Judæos per annos fere mille, nempe usque ad tempus Masoretharum, qui ante sexcentos fere annos, neglectâ hâc duplici scripturâ, sequuti Syros & Arabes apices, & puncta invexêre quibus vocalium loco uterentur. Verùm inde jam ab octingentis annis scripsit R. Saadias opuscula quædam de re Grammatica, ex quibus constat etiam ante illa tempora ejusmodi puncta vocalia Bibliorum codicibus adjecta fuisse. Quorsum meminit Masoretharum, quos punctorum inventores fuisse non diffiteor, cùm & ipsi diu ante Magistrum Saadiam floruerint? Verùm, inquit Vossius, adeo recentia esse puncta vel ex eo satis est manifestum, quòd nullus liber, nullumque appareat monumentum, quod quidem quingentis annis sit vetustius, in quo ista compareant. Simili ratione dixerim ante sexcentos annos nulla fuisse Hebraica Bibliorum exemplaria, quòd non inveniantur ætate nostrâ quæ majorem præferant antiquitatem: sed pudet in his refellendis, quæ apertè falsa sunt, longiùs detineri. Monumenta produxit Simonius longè antiquiora in quibus puncta compareant. Invehitur præterea in Judæos Vossius, eosque pravas & perversas vocales plerisque vocabulis aptâsse colligit ex propriis nominibus quæ in Euangeliis & in veterum Judæorum passim occurrunt monumentis; *ut necesse sit*, inquit vir doctus, *aut ineptissimè & nullo judicio hodierna esse apposita puncta, aut Christum & Apostolos, omnesque adeò veteres Judæos, Prophetarum & proavorum ignorâsse nomina.* Verùm non animadvertit optimus Vossius, illa eadem nomina hodiernis etiam temporibus à Judæis diversarum nationum diversâ ratione efferri ac scribi, si in patrium sermonem transferantur. Ea siquidem aliter scribunt Itali, aliter Hispani, & aliter Germani. Ad antiquam tum scribendi tum pronunciandi rationem magis accedunt Hispani, quia simplicior est illorum pronunciatio; Judæi verò Germani à genuina

R. Saad.

nuina tum scriptione tum pronunciatione cæteris omnibus longiùs recedunt: idque manifestò colligitur ex libris quos Italicè, vel Hispanicè, vel demum Germanicè conscripserunt, in quibus dictiones Hebraicæ diverso planè modo & aliis literis exprimuntur. Constat tamen illos hanc scriptionis diversitatem ex diversis Hebraicorum exemplarium lectionibus non hausisse. Sed pronunciationis vitium, quod ex vulgari sermone oritur, secum etiam trahit scripturæ vitium; unde factum est ut plerique Hebraistarum, qui ex Grammatica Hebræa Buxtorfii Hebraicè sciunt, pravè quoque & more Germanorum dictiones Hebraicas scribant. Illud omne jam à Leone Modena verbis paucioribus annotatum fuit, qui ut genti suæ faveret, Italorum pronunciationem cæteris præfert. *Nella pronuncia di essa lingua Hebrea*, ait Magister ille, *sono talmente poi tra di loro differenti, che à pena sono intesi; Todeschi da gl' Italiani e Levantini ne vi è chi più chiaro & conforme alle regole della vera Grammatica Favelli, che Italiani.* Eamdem fuisse linguarum omnium sortem, discere possumus ex priscis Grammaticis; illudque argumentum optimè tractavit Erasmus Dialogo de rectâ Latini Græcique sermonis pronunciatione, ubi observat Maximilianum Cæsarem ab aliquot diversarum nationum oratoribus se præsente Latinè salutatum, omnes tamen qui aderant hisce orationibus credidisse nullam Latinè pronunciatam fuisse, sed vulgari quamlibet sermone. Galli orationem non malè Latinam adeo Gallicè pronunciatam fuisse testatur idem Erasmus, ut Italis aliquot eruditis qui tum aderant, Gallicè non Latinè dicere crederetur. Ad quam Galli orationem Doctor aulicus tam Germanicè respondit, ut nemo vulgari linguâ dicere potuisset magis Germanicè: in hunc enim modum exorsus est, *Cæsarea Maghestas, penè caudet fidere fos, & horationem festram lipenter audisit.* Haud absimiliter Judæi Germani sermonem Hebraicum Germanicè pronunciant & scribunt, & inde maximè orta est nominum propriorum diversitas quæ in Pagnini, Munsteri, aliorumque recentiorum Interpretum versionibus deprehenditur, si cum Euangeliis & antiquioribus monumentis illa comparentur. Sed tempus est ut ad alia cum Vossio transeamus.

Leo Mod. Hist. de Rit. Hebr. part. 2. cap. 1.

Erasmus.

Idem sub fin. Dial. de pron. Lat. & Græc. serm.

Incertam esse vocum Hebraicarum expositionem propter defectum vocalium contendit vir doctus, in eaque etiam sententia Simonium esse existimat, qui etiam crediderit inde factum ut Rabbini codices Hebræos 72. facies habere affirment. Verum quidem est

Simo-

Simonium interpretationum contextûs Hebraici diversitatem ex parte tribuisse vocalium, quæ modò adsunt, modò absunt, inconstantiæ. Sed 72. facies illas, quas codices Hebræi præ se ferunt, ex Judæorum opinione longè aliter explicavit; nec est profectò cur istud Judæorum pronunciatum adeo frequenter objiciat Vossius, quod non videtur intellexisse. Unus enim simplexque Scripturæ Sacræ sensus non minùs à Judæis quàm à doctissimo Vossio comprobatur. Nomine autem 72. facierum veniunt tantùm sensus allegorici, qui tot sunt, quot otiosi Magistri possunt comminisci. Commune enim est effatum non modò apud Judæos qui sunt è secta Carræorum, sed & apud Rabbanistas, quibus inest eruditionis aliquid & judicii, אי' מקרא יוצא מידי פשטו, *Scripturam non abire extra sensum simplicem*, seu, ut vocant, *literalem*, quem unicum amplexari se profitetur doctissimus Aben Esra, spretis illis 72. faciebus, seu sensibus allegoricis & Cabbalicis, quos plerique Judæorum, maximè qui incolunt regiones Orientis, sectantur. Quare Judæis ipsis illi mihi videntur ineptiores, qui ex Rabbinorum libris varia fabularum monstra congerunt, ut Doctoribus istis recutitis creent invidiam. Ejusmodi portentis pleni sunt libri Talmudis & antiqui Medraschim, seu Commentarii allegorici. Hoc sensu dicunt Magistri Mosem non esse mortuum; R. Simeonis Ben Jochai & Regis Ezechiæ temporibus visum non fuisse arcum cœlestem, quia justi erant; eo tempore quo Jonathan Paraphrasi Chaldaicæ operam dabat, aviculas super eum volitantes momento exustas fuisse. Sexcenta ejusdem generis prætereo, quæ Judæi sapientiores כדרך הדרש, *sensu allegorico* dici existimant. Ad quam etiam classem revocanda sunt ea omnia quæ de 72. Scripturæ faciebus commenti sunt Magistri. Cesset itaque Vossius illis objicere veritatem constare non posse ubi adeo multiplex est sensus.

R. Aben Esra, Præf. in Pentat.

Tergiversatus eodem loco vir doctus multa affert de nomine Prophetæ quæ sunt extra propositum planèque inutilia: quasi enim illum puduerit Græcos Interpretes Prophetis adscripsisse, illos affirmat verè Prophetas esse qui rectè Scripturas interpretantur, cùm Propheta idem sit quod Interpres, & προφητεύειν idem quod interpretari. Quasi verò de hoc Prophetiæ genere in præsentia agatur. Derisus fuerat à Simonio Vossius, qui rancidam de LXX. Interpretum

terpretum Prophetia sententiam renovare studebat, non aliis ad id permotus argumentis, quàm ex odio illorum quos vocat Semi-Rabbinos. Quò autem tendant illa quæ verbosiùs comminiscitur vir acutissimus, ut ostendat non apud Græcos tantùm, sed & Ægyptios somniorum, furtorum & similium interpretes vel indices appellatos fuisse Prophetas, non ita sum oculatus ut videam. Contendit etiam idolorum cultoribus Deum sæpè contulisse donum Prophetiæ. Sed quid hæc faciunt ad præsens institutum? Græcam versionem divinitùs inspiratam appellat, & illius auctores Spiritu Sancto aut Prophetico afflatos, earumque θεοπνευσίαν multis conatur adstruere. Non malè igitur Simonius objecit Vossio, Prophetiam illam jampridem & ab Hieronymi temporibus à LXX. Interpretibus sublatam esse. Imponit ipse potiùs Simonio, cùm illum in jus vocat, quasi crediderit Stephanum Protomartyrem non Græco aut plebeio Syriaco, sed Hebraico sermone ultimam suam absolvisse concionem. *Quid integrum in Euangeliis superet, si istiusmodi admittamus commenta?* inquit vir ad superstitionem usque religiosus, *si istiusmodi admittamus commenta?* Verùm fingendis commentis ita assuetus est Vossius, ut nova cudere hoc loco veritus non fuerit, quæ postea commentitiis rationibus refelleret. Verisimilem putavit Simonius Hieronymi opinionem, qui scripsit credibile non esse Stephanum in sua ad Judæos Hierosolymitanos concione testimonia Veteris Instrumenti aliunde produxisse quàm ex Hebræorum codicibus. De verbis concionis, quæ constat sermone Syriaco expressa fuisse, non loquitur Simonius, sed de Scripturæ locis quæ in illa concione à Stephano laudata sunt. Quare Vossii commentum est quod Simonio tribuit, eum existimâsse plebem tempore Apostolorum gnaram fuisse veteris linguæ Hebrææ, cùm ipse potiùs affirmet plebem Hierosolymitanam Syriacè loquutam; in Synagogis Hierosolymitanis, ubi Syriacus sermo vigebat, lectam non fuisse Legem Græcè, sed Hebraicè, cui statim adjungebatur interpretatio Syriaca, non verò Græca, uti commentus est Vossius: at de his jam suprà fusiùs dictum fuit.

Iterum malignè Simonio objicit Vossius, ab eo scriptum Aristæi inter commentitia ob id repositum fuisse, quòd Judæis solenne fuerit fingere & scribere incredibilia, cùm ea quæ Moysis & Prophetarum scriptis continentur magis sint incredibilia, ac si ex eo solùm quòd Judæis solenne sit fingere incredibilia, probaverit Simonius commentitiam esse Aristæi historiam. Firmissimas & ex ipso Aristæi

Aristæi opusculo desumptas rationes profert, ostenditque Philonis Herennii testimonio, quod refert Origenes, Judæos illius temporis multa confinxisse parùm verisimilia. Nec miror Vossium ejusmodi impostores cum Moyse & Prophetis conferre non dubitâsse, qui jam illos inter Prophetas retulerit. Scribit tamen vir doctus in eodem opusculo, ubi, ut & fere semper, parùm consentanea loquitur, in Judæorum scriptis peregrinam rem esse veritatem, tantam inscitiam & barbariem, tantam figmentorum copiam in iis occurrere, ut nihil verius sit illo Satyrici dicto,

Ære minuto
Qualiacunque volunt Judæi somnia vendunt.

Malignè similiter & contra mentem Simonii alia nonnulla subjungit Vossius, quibus inutile est respondere, cùm Simonii liber nunc Latinè & Gallicè omnium teratur manibus, etsi Gallica recens editio, quæque ex eo sumpta est Latina, innumeris scateat erroribus. Jam ut fortiùs premat Simonium Vossius, rogat unde suam de Regibus Judæorum hauserit historiam Demetrius Phalereus, si hujus ætate nulla extiterit Græca versio. Istud quoque comminiscitur Vossius, ut fingat sibi adversarium. Demetrii historiam è Græca versione quæ LXX. Senioribus vulgò tribuitur, desumptam fuisse facilè agnoscet Simonius, qui de ætate auctorum versionis illius nusquam disputat, verùm de ipsismet illius auctoribus, putatque ea quæ de illis ab Aristæo referuntur non abesse à commento. De tempore quo illa instituta & perfecta fuerit à Judæis Alexandrinis, dissentientem non habebit Simonium Vossius; sed ut credat tot fabellis quæ de illis Interpretibus vulgò circumferuntur, vix adduci potest. Suo interim fruatur judicio delicatissimus Vossius, qui somnia plusquàm Rabbinica tam avidè arripit; & quia jam factus oculatior vir doctus ad scribendum se accinxit, non solùm Moysis Pentateuchum à LXX. Interpretibus, sed & libros Historicos & Propheticos Græcè fuisse redditos nunc non dubitat, etsi olim se dubitasse profiteatur. Gravissimæ tamen sunt dubitandi rationes, in primis quæ ex Josephi, Hieronymi & priscorum Judæorum testimoniis peti possunt. Negaverat Simonius verba Aristæi à Vossio intellecta fuisse; nunc ad illorum qui Græcè sciunt judicium provocat vir doctus, quorum etiam decretis penitus standum esse arbitror, velimque ut ea quo-

quę expendant illi judices quæ ex Eusebio aliisque Scriptoribus Græcis in opus suum transtulit Vossius cum nova Græcorum verborum translatione; adeo in omnibus novator est vir ille incomparabilis, qui iterum nova comminiscitur Origenis Hexapla, quæ nemini hactenus visa fuerint. Probabiliora sunt quæ mox subjicit de eodem Origene, qui integram LXX. Interpretum versionem & fideliter descriptam Hexaplis suis inseruerit; non verò locis aliquot immutatam, uti suspicatur Simonius. Licet tamen suspicari cum Simonio, Origenem Græcam interpretationem, quæ ipsomet teste innumeris erroribus tunc referta erat, ita integram non restituisse, quin plura loca sub prætextu castigationis immutaverit, quandoquidem non eam solùm ad probatos versionis illius codices recognovit, sed & ad Hebræos, & Aquilæ, Symmachi, Theodotionis aliorumque translationes. Quod vix assequi potuit, quin antiquam illam versionem in multis vitiârit, maximè cùm Origenes veritatem Hebraicam longè pluris æstimaverit quàm putat Vossius, si credamus Hieronymo, qui ingenium
Hieron. Proœmio in Quæst. Hebr in Genes. doctissimi illius Patris probè noverat. *De Adamantio autem*, inquit Hieronymus, *sileo, qui cùm in Homiliis suis quas ad vulgum loquitur communem editionem sequatur, in Tomis, id est, in disputatione majori, Hebraicâ veritate stipatus & suorum circumdatus agminibus, interdum peregrinæ linguæ quærit auxilia.* Aliter igitur se habuit Origenes cum hominibus eruditis, aliter cum imperita multitudine, &, ut aiunt, cum paucis sapiens ea quæ multorum erant loquebatur. His consentiunt quæ scribit adversus Celsum: postquàm enim ex libro Exodi produxit nonnulla secundùm vulgata Græcæ versionis exemplaria, statim contextus Hebraici lectionem
Orig. lib. 5. adv. Cels. subjicit cum hac animadversione: Ἀλλὰ ταῦτα μὲν περιεργότερά πως εἶναι δοκοῦντα, καὶ οὐ κατὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀκοήν. *Sed hæc quæ videntur esse curiosiora, nec satis apta vulgi auribus*, &c. Errat itaque vir doctus, qui existimat Origenem non alios probâsse codices quam Græcos LXX. Interpretum. Ignorat œconomiæ illius leges quas plerique Patrum, in primis Origenes, sequuti sunt, ut jam receptis à multitudine opinionibus se accommodarent. Quam etiam Origenis œconomiam, seu prudentiam, imitantur ætate nostrâ præstantissimi Ecclesiæ Romanæ Theologi, qui usum Latinæ editionis populo concedentes, veritatis Hebraicæ cognitionem sibi reservant. Qui portentosis Aristæi de LXX. Interpretum versione sermonibus fidem non habet Simonius, causam reddere conatus cur illa LXX. Senioribus attributa

attributa fuerit, testatur se ad eorum sententiam accedere, qui putant à LXXII. Synedrii Hierosolymitani Senatoribus, qui hanc suffragiis suis & auctoritate comprobârunt, nomen istud reportâsse. Nihil tamen affirmat, sed de re tam obscura & à nostris temporibus ita aliena conjecturam facit: in eum tamen modestè sentientem acriter insurgit Vossius, rogatque si ab universo approbata fuerit Synedrio Græca illa interpretatio, quî fieri potest ut mendosa minimèque exacta fuerit; ac si necesse fuerit ut auctoritas Synedrii magni, quam versioni illi accessisse suspicatur Simonius, ut publicè in Synagogis & Scholis legeretur, hanc ab omni prorsus errore eximere debuerit? Non major illi *αὐθεντία* ex Senatorum Hierosolymitanorum decreto accedere potuit, quàm Latinæ editioni tributa est, postquàm Tridentini Patres illam Constitutione suâ fecerunt authenticam. An idcirco Latinus Interpres à mendis quibus antea scatebat repurgatus fuit? Minimè. In hoc etiam decreti utriusque videtur maxima paritas, quòd sicut in Occidentis Ecclesia ex linguarum Græcæ & Hebraicæ ignorantia factum est ut Biblia sermone Latino conversa & lecta fuerint; ita etiam linguæ Hebraicæ apud Judæos Hellenistas imperitia fecit ut Judæi Alexandrini sacros codices in usum suum Græcè verterint, quæ deinde translatio Græca apud omnes Judæos qui Græcè sciebant obtinuit, eaque forsan à Senatoribus Hierosolymitanis approbata: dixi forsan, quia opus non est ad illorum auctoritatem recurrere, ut ratio exponatur cur versio ista LXX. Senioribus attributa fuerit; sed observanda tantùm est loquutio Judæis admodùm familiaris, quâ res omnes quæ alicujus momenti sibi esse videntur, referre soleant לאנשי כנסת הגדולה, *ad viros Synagogæ magnæ*. Quod genus loquutionis plurimos eosque eruditissimos in varios errores perduxit, dum Judæorum libros non satis cautè evolvunt: cùm non tam quid loquantur Magistri, quàm quomodo & quibus de causis ita loquantur animadvertendum sit. Ita plerique Rabbini contendunt sacri codicis apices & alia similia suam ducere originem à viris Synagogæ magnæ, de more scilicet gentis suæ, non verò ex rei ipsius veritate. Hoc quoque modo Græcam versionem tributam fuisse LXX. Senioribus conjicere longè satiùs est, quàm Aristæi commentis cum Vossio fidem adhibere.

Displicet præterea viro docto, quòd Simonius reducere conatus

tus fuerit Helleniſticam linguam à viris doctis exploſam, eamque obtrudere ſub nomine linguæ quæ in Synagogis potiſſimum obtinebat, ac ſi in illis peculiaris aliqua fuerit lingua quæ nec Græca nec Hebraica fuerit, ut hâc ratione efficiat LXX. Interpretes & Græcè & Hebraicè neſciviſſe. Noverat profectò Simonius quid jam à Salmaſio adverſus linguæ Helleniſticæ defenſores ſcriptum fuerat: ſed pace viri illius docti dixerim eum de umbra aſini diſputantem lites de nomine tantùm concitâſſe. Imperitiam Hebraici & Græci ſermonis Græcis Interpretibus non tribuit Simonius, ſed κακοζηλίαν tantùm, ſeu pravam affectationem Judæis Interpretibus familiarem, maximè in vertendis Scripturis, qui verba Hebraica dum curioſiùs & ad literam volunt exprimere, à communi magiſque recepto ſermone paululùm deflectunt, ſpecialeſque notiones & à vulgaribus diſtinctas interdum vocibus quibuſdam tribuunt. Iſta licet animadvertere in omnibus ferme Scripturæ Sacræ verſionibus quæ à Judæis conditæ ſunt, uti rectè oſtendit Simonius, à quo etiam optimè annotatum fuit, Græcam LXX. Seniorum interpretationem pleriſque Patribus Græcis vix intellectam fuiſſe, quòd illa Syriacæ vel Hebraicæ linguæ aliquid retineret: ſicut tranſlatio Hiſpanica Ferraræ edita quæ Judæos habet auctores, ab iis qui Hebraicè neſciunt vix legi poteſt, etſi Hiſpanicè docti ſint. Id etiam in cauſa fuit cur antiquus Græcæ verſionis Interpres Latinus non paucas dictiones Græcas malè expreſſerit, vim illarum non aſſequutus. Aliquas etiam non videtur intellexiſſe ipſemet Hieronymus, licet Hebraicè & Græcè doctus, dum magis ad Græca, quàm ad Hebraica unde Græca ſumpta fuerant, attendit. Simonio etiam objicit Voſſius, eum neſciviſſe quinam fuerint Helleniſtæ. Fateor neſciviſſe antea Simonium quæ contra communem doctiſſimorum virorum ſententiam commentus eſt erudititiſſimus Voſſius, qui ut oſtentet Græcam eruditionem, Ἑλληνίζειν eſſe aſſerit partes Græcorum ſequi, ut Ῥωμαΐζειν, Περσίζειν, Μηδίζειν, Ἀντιγονίζειν, imitari mores & ritus, aut ſtare à partibus Romanorum, Perſarum, Medorum & Antigoni, & illis quomodocunque favere. Verùm perinde eſt ac ſi dixerim in præſenti negotio, ubi de re critica lis movetur cum Voſſio, non modo Voſſium eſſe rei criticæ peritiſſimum, ſed & Canonicum Winſorienſem, qui Liturgiam Anglicanam in templo bellè decantet. Conſtat duplicis generis fuiſſe Judæos, & διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων diſtinctam

ſtinctam fuiſſe ab iis Judæis qui tùm in Judæâ, Samariâ, Babyloniâ aliiſque regionibus vicinis Syriaco utebantur ſermone & Hebraicis codicibus. Illi, quia diſperſi erant inter nationes quibus lingua Græca erat vernacula, Græcè etiam loquebantur, & Scripturam Græcè legebant, appellanturque in Actis Apoſtolorum Ἑλληνισταί. De iiſdem *Act.* quoque exponenda ſunt hæc verba Judæorum in Euangelio Joannis: Μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων μέλλει πορεύεσθαι; *Numquid in diſperſionem Gentium iturus eſt?* Jam Simonius quod erat inſtituti ſui referens, aſſerit Græcam L X X. Interpretum verſionem à Judæis maximè Helleniſtis approbatam, quia Græcè callebant; ſecus verò à reliquis Judæis quibus lingua Græca non erat domeſtica, quales erant Babyloniæ, Palæſtinæ, Syriæ & Judææ incolæ, quibus omnibus ſermo Chaldaicus ſive Syriacus communis fuit. Non inficiatur tamen Simonius, etiam inter hos extitiſſe Helleniſtas aliquot; nimirum Hieroſolymis erat Synagoga Alexandrinorum, & Antiochiæ reperiebantur quoque Judæi Helleniſtæ, uti conſtat ex Actibus Apoſtolorum. Cùm de contextu Hebræo tantùm & Græcâ illius interpretatione hoc loco ageretur, neceſſe non fuit ut Simonius extra viam currens exemplo Voſſii, Judæos illos vocaret Helleniſtas qui pacatiori erant animo & ſine cunctatione vectigal pendebant, monebantque jugum à Deo impoſitum æquo ferendum animo, iſtos Græcorum partes ſequutos fuiſſe: quaſi verò etiam Hieroſolymis aliiſque locis ubi Judæi Helleniſtarum nomine inſigniti non fuerunt, nulli fuerint Judæi qui æquo animo & ſine cunctatione vectigal penderent. Quare igitur etiam iſti dicti non ſunt Ἑλληνισταὶ ſeu φιλέλληνες? Verùm ſuâ fruatur conjecturâ Voſſius, & Helleniſmum ad ſolum non referri ſermonem judicet. Modò aliquâ ratione ad hunc referatur, ſatis eſt. Helleniſta quoque fuit Chriſtus, ſi credamus Voſſio, non quòd Græci ſermonis peritus fuerit, ſed quia jubet ut *Cæſari detur quod eſt Cæſaris.* Quod verò mox ſubjungit vir doctus de depravatis Judæorum codicibus deditâ operâ in rebus chronologicis, non eſt cur iterum illud ad examen revocemus, cùm jam ſuperiori ſcripto fuſiùs demonſtratum fuerit in hoc Voſſium graviſſimè allucinatum eſſe; nec ea ſimiliter quæ de Danielis Prophetia etiam Judæis cognita jam quoque allata ſunt, hîc opus eſt repetere Juvat nunc ea excutere quæ tanquam minùs commodè à LXX. Interpretibus reddita carpſerat Simonius, eademque obſtinato animo Voſſius tuetur. Expendens verba illa primi Capitis Geneſeos,

11: 20.

Εἰς

Εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, dicit Simonius ancipitem sibi videri hanc expositionem, quia vox ἀρχὴ, *principatum* & *principium* significat. Miratur Vossius Simonium non etiam reprehendisse vocem Hebræam, quæ & ipsa duplicem habet potestatem. Sed diligentis est Interpretis vitare *amphiboliam*. Locum hunc ante Simonii censuram, tan-
Genes. 3: 14. quam convenientiùs ab Aquila expressum quàm à LXX. Interpretibus, notaverat doctissimus Origenes. Deinde animadverterat Simonius ad hæc verba Capitis 3. Geneseos, Ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν, præpositionem ἀπὸ huic loco non convenire, nec videri ullum constituere sensum: at longè perspicacior Vossius non potuisse locum hunc meliùs & exactiùs reddi contendit, nullumque esse Græcum Scriptorem qui non sic loquatur. Græca quidem esse hæc verba, & præpositionem Hebraicam מן rectè exprimi per Græcam ἀπὸ, non inficias ierit Simonius; verùm quæstio est, utrùm hoc loco, ubi de comparativo agitur, uti loquuntur Grammatici, illa præpositio per Græcam ἀπὸ benè reddita fuerit. Græcus Scriptor apposuisset ὑπὲρ ubi sæpiùs LXX. & Aquila vertunt ἀπὸ. Tertiò ad idem Caput conjecerat Simonius, pro τηρήσει & τηρήσεις legendum τειρήσει & τειρήσεις. Sed delicatior Vossius hoc non esse Græcum objicit, quia non dicitur τειρέω, sed τείρω, unde futurum τερῶ. Minùs tamen delicatus Grotius futurum τειρήσω non improbavit, quod etiam legit Complutensis editio. Præterea à τείρω non modò fieri in futuro τερῶ, sed & τέρσω nôrunt Grammaticorum filii. Cætera, quia sunt ejusdem generis & parvi momenti, visum est prætermittere, ne minutiora consectari videar. Silere tamen non possum quod peritus naupegus Vossius annotat ad hæc verba Capitis 6: 14. Geneseos, Ποίησον σεαυτῷ κιβωτὸν ἐκ ξύλων τετραγώνων, *Fac tibi arcam ex lignis quadratis*. Negat, contra mentem Simonii, ex asseribus aut tabulis ullum construi navigium, sed ex arboribus quadratis ædificari, quæ aptissimæ sunt fabricæ navali, utpote quæ materiem & simul resinam seu picem ad unguendas exhibeant naves. Quadratas illas arbores quales fingit Vossius, cedrum videlicèt, abietem, piceam, pinum & sapinum, construendis navibus aptissimas esse facilè crediderim; sed cur neget illas deinde ædificari ex *plancis*, sive asseribus, ad costas ligneas applicatis, minimè assequor. Nunc ad alia quæ majoris sint momenti veniamus.

Denique, ut finem dicendi faciam, Vossius maligno adversus

Simo-

Simonium animo invidiam illi creare conatur, dum eum parem facit Spinosæ Judæo in iis quæ habet de incertitudine Scriptorum Veteris Testamenti. Mox tamen, seipsum veluti castigans Vossius, fatetur ingenuè meritò damnatum à Simonio Spinosam velut indoctum & futilibus nimiùm argumentis quoscunque ferè S. Scripturæ libros abjudicantem ab illis quibus semper attributi fuère auctoribus. Verùm indoctiores ipso Spinosâ se ostendunt, qui libros Scripturæ Sacræ statim tribuendos iis esse existimant quorum nomina præferunt. Damnanda quidem Spinosæ malignitas; sed non statim ea omnia quæ habet de sacris Scriptoribus damnanda sunt, quòd in aliquibus cum viris pietate & eruditione conspicuis consentiat. Verùm cùm hac in parte Simonius non solùm doctissimo Vossio displicuerit, sed & viris haud inferioris notæ, qui nihil non virulenti adversus illius Criticam Sacram evomuerunt, juvat hoc argumentum fusiùs texere.

Displicuit in primis beatulis istis & delicatulis id omne quod scripsit Simonius de publicis gentis Hebraicæ Notariis, quos cum Josepho & quibusdam Ecclesiæ Patribus vocat Prophetas, qui non solùm res gestas suis temporibus chartæ commendabant, sed & ea quæ à prioribus Prophetis scripta fuerant servabanturque in scriniis publicis, recognoscebant, eâdem fermè ratione quâ Esdras post Judæorum è Babylone reditum sacros codices recognovisse, & illi quam nunc obtinent formæ restituisse, vulgò tum à Judæis tum à Christianis creditur. Nihil est in hac Simonii assertione quod non à plerisque Patribus iisdemque doctissimis approbatum fuerit. Adeatur unius Theodoreti, præstantissimi *Theodor.* Ecclesiæ Orientalis Theologi, Præfatio in libros Regum, ubi totum istud negotium explicat, liberèque ac nullatenùs dubitans asserit complures apud Hebræos fuisse Prophetas, quorum unusquisque scribere consueverit quæ suæ erant ætatis; partem maximam librorum qui ab ipsis conscripti sunt nunc desiderari, idque disci ex Paralipomenon historia. Addit illos quos nunc vocamus libros Regum, ex scriptis illis longo post tempore desumptos fuisse. Theodoreto consentiunt Diodorus, Procopius & alii non pauci. Similiter doctissimus Masius, quem sequuti sunt Pererius, Sanctius, Cornelius à Lapide aliique Jesuitæ in libris sacris diu multùmque versati, quorum

Diod. in lib. 1. Sam. *Mas. Præfat. Comm. in Jos.* *Sanct. Præf. in Lib. Reg.* *Perer. Præf. in Genes.*

rum verba hic afferre non est operæ prætium, cùm illorum libri omnibus sint obvii. Verùm ut res ista fiat illustrior, in singulos Scripturæ Sacræ libros speciatim incurrere forsan non erit à proposito alienum.

Primus in aciem prodibit Moyses, quem quinque librorum Legis auctorem esse constans est tam Judæorum quàm Christianorum traditio. In eo tamen religiosiores fuisse videntur Judæorum Magistri, qui ne quidem dictionem unam, imò nec syllabam, extare in Lege contendunt, quæ à Deo profecta non fuerit & Moysi dictata; secus Christianorum plerique, qui aliqua libris Moysis vel ab Esdra, vel ab aliis qui eos recognoverunt, longo post tempore adjecta fuisse liberè affirmant. Nec ipse Hieronymus singula Pentateuchi verba, qualis nunc extat, Moysi tribuere ausus est, sequutus hac in re communem Doctorum Ecclesiæ sententiam, qui Legem universam ab Esdra Scriba peritissimo recensitam recognitamque fuisse constanter asseverant. *Sive Moysem dicere volueris*, inquit Hieronymus, *auctorem Pentateuchi*, *sive Esdram ejusdem instauratorem*, *non recuso*. Verùm utrùm Moyses ipse eam quam sub ejus nomine habemus historiam totam literis mandârit, vel ex parte à Notariis illis qui res ætatis suæ conscribebant, chartis excipi jusserit, major est difficultas. Tamen in quamcunque partem res cadat, Moyses totius Legis auctor & scriptor censebitur, ut optimè à Simonio jam annotatum fuit, quia Scribæ illi, si qui jam à Moysis tempore extiterunt, ab eo in omnibus pendebant. Nihil quidem in universa Lege reperias, quod ejusmodi Scribarum auctoritatem stabiliat. Sed nisi jam ab illis temporibus ab ipso Mose constituti fuissent, aliquid Hebræorum Reipublicæ defuisset, quo nec Ægyptii, nec aliæ Orientis nationes caruêre. Jam à Moysis temporibus fuisse apud Hebræos Annalium scriptores, Sanctius Jesuita doctissimus non dubitavit asserere his verbis. *Sentio fuisse in superioribus seculis verba dierum*, *Commentarios*, *Ephemerides & curam diligentem & sedulam*, *ne obscuraretur temporum oblivione quos quisque natales & posteros haberet : quod à tempore Moysis mihi videtur omnino certum.* Parco recensendis aliorum nominibus qui eadem sentiunt. Miror tamen nuperum Scriptorem ex ordine Seraphicorum zelo plusquàm Seraphico accensum, sententiam hanc in Disquisitionibus Biblicis tanquam impiam damnâsse, illiusque auctoribus dira imprecatum. Verùm, ut audio,

Hieron. advers. Helv.

Sanct. Proleg. 4. in Paralip.

audio, Seraphicus ille Doctor, cùm nihil sciat Hebraicè neque Græcè, audacissimæ tamen est inscitiæ, & ex eorum secta qui *quæcunque ignorant, blasphemant.* Offendit præterea nonnullos, & fortasse delicatulum Vossium, in Critica Sacra Simonius, quòd aliqua libris Moysis postea adjecta fuisse affirmaverit. Sed non etiam hac in re novator est Simonius, qui consentientes sibi habet peritissimos Scripturæ Sacræ Interpretes Masium, Pereriumque, qui hujus verba fere integra in Præfationem suam in Genesim transtulit, Bonfrerium, Cornelium à Lapide, & alios benè multos. *Placet etiam mihi*, inquit Pererius, *eorum sententia, qui existimant Pentateuchum longo post Mosem tempore interjectis multifariàm verborum & sententiarum clausulis, veluti sarcitum & explicatiùs redditum, & ad continuandam historiæ seriem meliùs esse dispositum.* Simili ratione Bonfrerius expendens verba quædam Geneseos quæ suspicatur à Moyse scribi non potuisse, hæc habet: *Malim dicere aliquem alterum Scriptorem Hagiographum nonnulla postea addidisse, quàm Moysi Prophetam agenti omnia adscribere.* Haud absimiliter ad eundem locum Cornelius à Lapide ait: *Hæc verba videntur addita post Mosem ab eo qui Mosis diaria digessit.* Quid quòd & ipsemet D. Huetius Spinosæ objicienti libris Mosis nonnulla assuta fuisse, ita respondet ut ab eo vix discedere videatur. *Fatemur*, inquit, *Scripturæ reparatorem Esdram, sicubi se darent obscuriores aut difficiliores loci, huc & illuc de suo nonnulla in libros sanctos explicationis causâ infarsisse. Præterea, cùm tot disputationibus propagati sint codices sacri, ut nullius unquam libri tot exstiterint exemplaria, quid mirum, si quod aliàs sæpè evenit, factum hic quoque sit, & adtextæ ad oram à viris piis ac doctis notæ, in ipsum forte contextum irrepserint?* Denique illa quæ ad calcem Deuteronomii habentur de Moysis morte & sepultura à Josua, vel potiùs à Synedrii magni Senatoribus, quorum dux fuit Josue, reliquo contextui vulgò creduntur adjecta. Ea siquidem quæ tunc gerebantur in Acta publica referri mos erat ab iis quorum fuit illa describere; quo sensu dicitur Josue nonnulla *scripsisse in volumine Legis Domini*, fœdus scilicet quod cum populo percusserat. Multa quidem in ipsomet Pentateucho extant quæ Legis libros à Moyse scriptos fuisse manifestè ostendunt: sic in Exodo legimus, *Scripsit Moyses universos sermones Domini*: & in Deuteronomio, *Postquàm ergo scripsit Moyses verba Legis.* Sed hæc & alia ejusdem generis complura de quibusdam tantùm Legis parti-

Epist. I. Cathol. Judæ. vers. 8.

Perer. Præf. in Pent.

Bonfrer. Comm. in Cap. 36. Genes. vers. 31.

Corn. à Lapide Comm. in Cap. 36. Genes.

D. Huet. Demonst. Evang. Propos. 4. cap. 14.

Exod. 24.

Deuter. 31.

 bus,

bus, quarum in his locis fit mentio, exponenda esse demonstravit Simonius: unde & Hieronymus Oleaster, vir Hebraicè doctus & in sacris literis apprimè versatus, negat posse ex Scripturis probari efficacissimè Moysem ipsum Legis quam sub ejus nomine habemus Scriptorem fuisse. Hactenus de Moyse & ejus libris; nunc reliquos historiæ sacræ libros expendamus.

Hieron. Oleast. Prol. in Pentat.

Primus post Pentateuchum occurrit liber qui dicitur Josue, quemque à Josua scriptum fuisse, non secus atque à Moyse Pentateuchum, firmissimè probare videntur verba illa, *Scripsit quoque* (Josue) *omnia verba hæc in volumine Legis Domini.* Josue nimirum defuncto Moyse, vel illius Scribæ, eo mandante, ea quæ tunc temporis gerebantur in Acta publica conjecerunt: quo sensu *volumini Legis* quasi addita fuisse dicuntur. Mirum tamen quàm secum dissideant qui hoc argumentum tractârunt; ità ut ne ipse Augustinus Josuam scripti quod sub ejus nomine circumfertur, extra controversiam auctorem esse ausus sit affirmare. *Si ab illo*, inquit, (Josuâ videlicet) *conscriptus liber qui appellatur Jesu Nave, vel si ab alio scriptus est*, &c. Similiter Theodoretus auctor est hunc à Josua scriptum non fuisse, sed ex libro posteriori excerptum. E recentioribus autem doctissimus Masius pluribus ostendit, minimè dici posse ea omnia quæ in Josuæ historia nunc extant ab eo profecta fuisse, quæque supra allata sunt de Scribis illis publicis & de illorum muneribus, gravissimis rationibus confirmat, & id ad alios etiam Scripturæ libros extendit. Talmudistarum quidem sententia est, Josuen scripsisse librum suum & octo versus Legis: sed ab his discedere veritus non est Magister acutissimus R. Isaac Abravanel, & ut ita sentiret non modò his verbis quæ referuntur ad calcem libri Josuæ, *Et post hæc mortuus est Josue filius Nun*, &c. adductum se fuisse asserit, sed & ob alias quæ passim in ipso Josuæ contextu reperiuntur loquutiones, quarum auctorem Josuam esse potuisse inficiatur. Hujus generis sunt primò illud quod habetur de duodecim lapidibus quos posuit in medio Jordanis alveo, de quibus nimirum dicitur, *Sunt ibi usque in præsentem diem*; deinde id quod refertur de circumcisione, cui statim hæc subjungit Scriptor libri Josuæ: *Vocatum*

Jos. 24: 26. — August. in Jud. Quæst. 12. — Theodor. — Mas. Comm. in Cap. 10. Jos. — Talm. Bata bathra. — R. Abravan. Præfat. in Jos. — Jos. 4:9. — Jos. 6:9.

tum est nomen loci illius Galgala usque in præsentem diem. De quibusdam etiam populis, quos Israëlitæ penitus non deleverant, hæc leguntur: *Habitaverunt in medio Israël usque in præsentem diem.* Præterea & alia multa quæ eodem planè modo enunciantur in historia Josuæ, & quæ ab ipso Josua scribi non potuisse pluribus contendit idem Magister Abravanel. *Si Josue,* (R. Abravan. Præfat. in Jos.) inquit Magister ille, *scripsisset hæc omnia, num diceret, Usque in præsentem diem?* Addit ea quæ in Josuæ historia leguntur de Danitis qui urbem *Leschem* expugnaverint, quæ tamen evidens est sub finem Judicum contigisse, adeoque post ipsius Josuæ obitum. Verùm ista & alia ejusdem rationis bene multa, quibus consultò supersedere visum est, non probant Josuam, vel illos quibus præerat Scribas, ea quæ suorum erant temporum in Acta publica non retulisse; sed tantùm alios postea Scribas eadem Acta recognovisse, interjectis aliquot connexionis & explicationis causâ.

Neque aliâ profectò ratione contextus fuisse videtur liber qui *Schophetim*, seu *Judices* appellatur, quia similes in eo loquutionum formulæ apparent. Quare D. Huëtius Dorothei sententiam (Pseudo-Doroth.) de hoc libro amplexatur, qui Dorotheus auctor est Scribas illius temporis quæ sub Judicibus gesta fuerant, ea in Commentaria retulisse, ex quibus postea Samuel librum Judicum composuerat. Quis autem fuerit Dorotheus ille in præsentia non disputo; satis est inde confecisse, nudiustertiùs natam non esse Simonii opinionem quæ Scribas publicos in gente Hebræa statuit, quorum fuit res suorum temporum describere, ex quorum postea Commentariis alii Scribæ, seu Prophetæ, qui hos exceperunt, historias contexuêre, quas legimus sub Josuæ, Judicum, Samuelis & Regum nominibus. Hanc quoque sententiam confirmant Syri: ad calcem enim historiæ Judicum in exemplari Syriaco hæc verba leguntur: *Liber autem Judicum, quamvis annotatum non sit nomen ejus qui ipsum scripsit, notum tamen est quòd ab aliquo Sacerdotum filiorum Aaronis, qui temporibus Judicum istorum sacerdotio functi sunt, scriptus sit.* (Ex cod. Usser. Tom. 6. Polygl. Anglic.) Librum Ruth Dorotheus modò laudatus ad eosdem Scribas refert, idque videtur longè verisimilius quàm aliorum sententiæ quibus nihil inest firmitatis. De utroque hæc habet Sixtus Senensis: *Dicitur Samuelem* (Sixt. Senens. Bibl. S. lib. 1.)

muelem librum Judicum collegisse, eique adjecisse Ruth Moabitidis historiam: sunt qui Ezechiam, & qui Esdram putent utriusque voluminis auctorem.

Theodor. Praef. in lib. Reg. De libris autem Regum hæc annotavit Theodoretus, plurimos scilicet fuisse Prophetas apud Hebræos, quorum quisque scribebat res suæ ætatis, & inde factum esse quòd primus liber Regum apud Hebræos & apud Syros nominetur Prophetia Samuelis. Deinde mox addit: *Qui ergo Regnorum libros scripserunt, ex scriptis illis acceptâ occasione post plurimum tempus scripserunt.* Et post nonnulla interjecta hæc affert de libris Paralipomenon: *Fuerunt aliqui alii Historiographi eorum quæ ab illis fuerant prætermissa, qui de his conscriptum librum appellârunt Paralipomena.* Sixtus Senensis de primo & altero librorum Regum, quos Samuelis nomine insigniunt *Sixt. Senens.* Judæi, hæc subjicit. *Liber Samuelis partim à Samuele Propheta, partim à Nathan & Gad Prophetis creditur esse conscriptus. Samuel enim collegit facta Heli, Saulis, Davidis ac sui ipsius gesta, quæ in primo Regum usque ad mortem suam referuntur. Nathan verò & Gad Prophetæ scripserunt libros Regum à morte Samuelis usque ad finem libri secundi.* Quæ hoc loco scribit Sixtus Senensis, licet à veritate minùs aliena crediderim in genere, tamen si in specie & minutatim expendantur, nequeunt esse vera ex omni parte: quandoquidem à Samuele ea omnia quæ usque ad illius mortem narrantur scribi non potuisse complura ostendunt. Vix enim credibile est eum de rebus quæ suâ ætate gerebantur, & quarum fuerit ipse *1 Sam. 5:5.* testis oculatus, hæc scripsisse: *Propter hanc causam non calcant Sacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediuntur templum ejus limen Dagon in Azoto usque in hodiernum diem.* Neque eà similiter quæ paulò post narrantur de arca Domini, quæ erat usque in diem illam in agro Josuæ Bethsemitis. His accedit, Samuelem hujus clausulæ quæ in illius historia legitur non videri auctorem: *Olim in Israël sic loquebatur unusquisque vadens consulere Deum: qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns.* His tamen non obstantibus, credibile est historiam quæ nomen Samuelis præfert, ab illo verè conscriptam fuisse usque ad ea quæ de illius morte referuntur. Illa autem quæ in contrarium adducta sunt, probant duntaxat Scribæ alicujus, seu Prophetæ, puta Hieremiæ, ut quibusdam visum fuit, recognitionem accessisse, qui nonnulla

nulla explicationis causâ addiderit. Alii tamen malunt tribuere has additiones Esdræ & illius Collegis. Syri librum primum & secundum Regum, qui tertius & quartus numerantur in Latinis codicibus, dicunt scriptos fuisse à Sacerdote quodam nomine Johanan.

De libris Chronicorum, seu Paralipomenon, à quibus illi fuerint collecti, est etiam dubitandi ratio. Judæi plerique illorum auctorem faciunt Esdram. Ita R. Salomon & R. D. Kimchi hanc esse traditionem patrum suorum asserunt, qui Esdræ quoque adjungunt socios Aggæum, Zachariam & Malachiam Prophetas; ita tamen ut illi non tam historiam de novo scripsisse dici queant, quàm vetusta Chronica Regum Judæ & Israel compilâsse, rejectis iis quæ minùs suo instituto convenire videbantur, additis etiam nonnullis interdum quæ in aliis Scripturæ Sacræ libris prætermissa fuerant, unde nomen Paralipomenon ortum apud Græcos, quod ab his deinde ad Latinos transiit. Quare rectè Hieronymus appellat librum Paralipomenon Veteris Instrumenti epitomen. Sixtus Senensis affirmat libros Paralipomenon nullum habere certum auctorem. Refert tamen Judæorum ea de re sententiam, quibus etiam suffragatur Hugo Grotius, qui libros hosce scriptos fuisse ab Esdra existimat, & ab iis dictos *Divre hajamim*, *Verba dierum*, seu excerpta ex Regum diurnis. Librum qui Esdræ nomine prænotatur, partem maximam ab illo digestum & descriptum fuisse, res ipsæ quæ habentur in illius contextu videntur indicare. Nehemias autem in fronte operis auctorem se profitetur libri illius quem Judæi secundum Esdræ nominant.

R. Salom. Comm. in Paralip.
R. D. Kimch. Præf. in Paralip.
Hieron. in Epist. ad Paul.
Grot. ad lib. 1. Paralip.

Liber Psalmorum à Judæis appellatur *Sepher tehillim*, seu liber laudum, quem Augustinus totum esse Davidis aliquando sensisse videtur, qui etiam non dubitat illos quos longo post Davidem tempore conditos fuisse manifestum est, etiam Davidi referre, quòd hic non modò Cantor, sed & Propheta extiterit. Neque etiam ab ea opinione divellere potuerunt Augustinum Asaphi, Idithi & aliorum Cantorum nomina quibus Psalmi aliquot tribuuntur, quia materiam ipsis suppeditare potuit David, quam postea adornârunt accommodâruntque ad varios cantus, quorum erant periti. Verùm longè rectiùs Hieronymus, qui Psalmos eorum esse asserit, *qui ponuntur in titulis, David scilicet, Asaph &*

Hieron. ad Sophron.

& Idithun, filiorum Core, Eman Ezrahitæ, Moysis, Salomonis & reliquorum quos Esdras primo volumine comprehendit. Hieronymo consentiunt plerique Judæi. Ita sapiens Aben Esra affirmat Psalmos eorum esse quorum nominibus prænotantur; etsi complures sint qui nullum nomen præferant. In hoc tamen castigat Hieronymum Magister ille, quòd non absolutè pronunciet Psalmos ab iis esse conditos, quorum nominibus prænotantur, sed eos qui Davidis & Salomonis præferunt nomina, vel illorum esse, vel de illis à Cantoribus compositos. Christus tamen universum Psalmorum opus tribuisse videtur Davidi, cùm ait, *Ipse David dicit in libro Psalmorum.* Sed communem Judæorum sententiam sequutus est Christus. Illi enim Psalmos Davidis nomine prænotabant, non quòd revera Psalmorum omnium auctorem illum agnoscerent; quandoquidem res ipsa contrarium apertè demonstrat: sed quòd præcipuus illorum Scriptor esset, & in sacris codicibus *egregius Psaltes Israël appelletur.* Scribit tamen jam laudatus Aben Esra, non deesse inter Magistros suos qui totum Psalterii opus Davidi tribuant, quem etiam agnoscunt Prophetam.

Aben Esr. Præfat. in Psalm.

Luc. 20: 42.

Liber qui vulgò dicitur Proverbiorum commendatur à nomine Salomonis quod illius frontem occupat, etsi universa operis illius ratio demonstrare videatur hoc nihil esse præter varia sententiarum excerpta, quæ cùm à Salomone, tum ab aliis Scriptoribus collectæ in unum postea corpus conjectæ fuerunt. Salomonem multas composuisse Parabolas probant ista quæ de seipso habet: *Cùmque esset sapientissimus Ecclesiastes, docuit populum, & enarravit quæ fecerat, & investigans composuit Parabolas multas*, quæ usque ad tria millia numerantur libro III. Regum; sed quæ hodie non extant, si paucas exceperis quas repræsentant sacri codices. Primis novem Capitibus illius operis nomen Salomonis præfigitur, deinde sequuntur & alia quindecim Capita, quæ ejusdem Salomonis nomen præferunt; & hæc secundam esse illius Parabolarum, sive sententiarum, partem existimavit Aben Esra. Pars verò tertia earumdem Parabolarum sumit initium ab his verbis Capitis 25. *Gloria Dei est celare verbum:* quæ distinctio ab iis profecta est qui Scripturæ Sacræ libros in ordinem quem nunc servant redegerunt. Salomonem enim ipsum nomen suum toties Parabo-

Eccl. 12: 9.

Lib. 3. Reg. Cap. 4: 32.

Aben Esr. Comm. in Cap. 10. Prov.

lis

lis suis præfixisse vix credibile est; sed Scribas potiùs qui opus illud in partes suas divisêre. Ita versum hunc quem initio Capitis 25. legimus, *Hæ quoque Parabolæ Salomonis, quas transtulerunt viri Ezechiæ Regis Juda*, putat Aben Esra esse Sobnæ, qui Regis Ezechiæ Scriba erat. Sobnam quidem & alios qui Regis Ezechiæ erant à Commentariis, sententias istas, quarum prima est illa, *Gloria Dei est celare verbum*, ex integro volumine decerpsisse lubens agnosco: cùm & verba hæc, *quas transtulerunt viri Ezechiæ*, id apertè demonstrent. Partem quartam Parabolarum Salomonis habemus initio Capitis 30. ubi legitur in editione Latina, *Verba Congregantis*, & in contextu Hebraico, *Verba Agur*. Quis sit autem ille *Agur*, sive *Congregans*, non conveniunt inter se Scripturæ Interpretes. Prisci Judæi, teste R. Salomone, ita volunt appellatum fuisse Salomonem, quasi dixerimus *colligentem sententias*: id enim Hebraicè sonat dictio *Agur*, cujus similiter sensum expressit Latinus Interpres, dum reddidit *Verba Congregantis*. Eamdem opinionem illustrat R. Levi Ben Gersom, ubi ait, *Videtur Salomon Aguris nomen ipse sibi imposuisse ratione habitâ sententiarum quas in hoc libro collegit*. Sed forsan meliùs Aben Esra & eum sequutus Grotius suspicantur Agùrem istum fuisse temporum illorum Theognidem, aut Phocylidem, ex cujus scriptis sententias quasdam selegerit Salomon ipse, quasque cum aliis sententiis in unum volumen conjecerit. Additur demum pars quinta Proverbiorum Salomonis, quæ intra Caput 31. quod & ultimum est, clauditur, idque Regis Lamuelis nomine. Quis autem sit Lamuel ille, ignoratur. Judæi plerique existimant Salomonem indicari, non secus ac per Immanuel, ut auctor est Aben Esra, indicatur Messias; & appellationis istius rationem sumit ex eo quòd Lamuel significet *illis Deus*, quia nimirum Salomonis temporibus, ait idem Aben Esra, Deus unus ab Hebræis colebatur. Sed de originatione vocis Lamuel non est cur simus soliciti, maximè cùm LXX. eam non exhibeant, & diversâ planè ratione verba contextûs Hebraici legerint ac converterint.

R. Levi. Comm. in Cap. 30. Prov.

Librum qui Hebraicè dicitur *Coheleth*, & apud nos Ecclesiastes, Latinè possumus appellare Concionatorem; licèt plerique Judæi recentiores dictionem *Coheleth* velint significare hominem

 con-

congregantem, quòd scriptum illud multas complectatur de rebus diversis sententias. Ita sentiunt R. Salomo & R. Aben Esra; &, ut ille inquit, Salomon qui operis hujusce auctor est, in alio loco vocatur *Agur* ob eamdem rationem, vel ut loquitur R. David de Pomis, *Titolo del libro nomato Ecclesiastes composito da Salomone significa congregatore per congregare & racorre, in quel trattato diverse opinioni de gl' huomini la maggior parte de quali sono false*. Judæi tamen nonnulli, teste R. Salomone, in interpretanda voce ista *Coheleth* cum LXX. conveniunt; eâ siquidem indicari arbitrantur hominem qui in cœtu aliquo concionatur. De Scriptore autem illius operis minimè consentiunt inter se Magistri: Talmudici enim Doctores tribuunt illud Ezechiæ; Rabbini autem recentiores Salomoni, & pro his pugnant verba contextûs, in quo multa extant quæ vix de alio quàm de Salomone exponi possunt. Itaque verisimile est Doctores Talmudicos voluisse duntaxat scriptum illud à Rege Ezechia & à viris illius consessûs excerptum fuisse ex Salomonis operibus. Christiani quoque Interpretes non alium Ecclesiastæ Scriptorem agnoscunt quàm Salomonem, si perpaucos excipias, inter quos est Hugo Grotius, qui seriùs illud scriptum compositum fuisse affirmat sub nomine Salomonis, & in illius rei argumentum habere se testatur multa vocabula ex eo collecta, quæ non alibi extant quàm in Daniele, Esdrâ & Chaldæis Interpretibus. Auctor est Hieronymus, priscos Hebræos inter cætera Salomonis scripta quæ antiquata sunt, de hoc quoque obliterando cogitâsse, *eò quòd vanas asserat Dei creaturas*; qua in re concordat Hieronymus cum Talmudistis ac Judæis recentioribus: sed Doctores istos multa ex suo ingenio commentos esse nemo ignorat.

R. Dav. de Pomis, in Lex. Hebr.

Hieron. Comm. in Cap. 12. Eccles.

A quo scripta fuerit historia quam sub nomine Estheris legimus, incertum est. De tempore tamen quo illa condita fuerit, omnes fere tum Judæi tum Christiani consentiunt. Sive enim auctores illius sint viri Synagogæ magnæ, uti sentiunt Doctores Talmudici, sive Esdras, quæ Patrum nonnullorum sententia est, sive Mardochæus, ut probabiliùs existimat R. Aben Esra, & liber ipse testari videtur, de tempore quo scripta fuerit historia Estheris, lis nulla movebitur. Unde nec malè conjicit Hugo Grotius, Esdram libro suo & historiæ quam scripsit Nehemias, attexuisse historiam Estheris, quæ medio temporum eorum quæ duobus

bus illis libris narrantur contigerat, quam à Mardochæo quoque scriptam fuisse agnoscit idem Grotius.

Canticum Canticorum non alium auctorem habere quàm Salomonem, docet ipsa operis inscriptio quod illius nomine prænotatur. Constat præterea ex libro III. Regum, eumdem Salomonem Parabolas, sive sententias, & Cantica composuisse. Liber autem ille, teste R. Aben Esra, quia fuit Canticorum Salomonis præstantissimum, sortitus est nomen Cantici Canticorum, quasi dixeris excellentissimum carmen. Dubitârunt tamen nonnulli, utrùm opusculum istud quale nunc exstat, à Salomone scriptum fuerit, an verò ex integro illius Canticorum volumine excerptum. Carmen autem illud quo Salomon cum Salamitide loquens inducitur tanquam sponsus cum sponsa, explicatu difficillimum est non solùm ob loquutiones paulò audaciores, frequentioresque similitudines quæ à nostris consuetudinibus abhorrent; sed etiam quòd nomina interloquentium non annotentur, ut in libro Jobi: nàm præter Salomonem & illius Sponsam interloquentes, etiam sunt duo chori Juvenum & Virginum.

Aben Esr. Præfat. in Cant.

De libro Jobi mirum est quàm secum dissideant Judæorum Magistri. Rem verè gestam in hoc opere non narrari putant Doctores Talmudici, quibus assentiuntur R. Moses Ben Maimon & alii pauci; sed esse figmentum, seu Parabolam, quæ ingens pietatis simul & patientiæ exemplum ostendat: & his suffragantur etiam Christianorum nonnulli. Imò nec defuère qui non solùm operis istius argumentum confictum existimârunt, sed & Jobi quoque nomen volunt ex primis libri verbis desumptum, ubi legimus *Jobad jom*. Illa enim quæ verbis istis prævia sunt, Prologi instar addita fuisse arbitrantur. Sed Ezechielis Prophetæ testimonium, qui Noë, Danielis, Jobique simul meminit, demonstrat commentitium non esse Jobi nomen; & eos qui ita sentiunt acerrimè impugnat sapiens Aben Esra, qui suspicatur illum fuisse ex posteris Esau, idque denotari ex loco Huz unde ortus dicitur. Similiter rem uti narratur gestam fuisse, docent Jobi & illius amicorum nomina & alia complura quæ his adjunguntur, etsi non pauca sint quæ ad Parabolam magis quàm ad historiæ veritatem accedant. De auctore verò scripti illius longè minùs adhuc constat: alii quippe illud ad Moysem referunt, alii ad Isajam, alii ad ipsummet Jobum aut ad ejus amicos. Neque etiam inter se consentiunt qui operis hujusce auctorem

Aben Esra Comm. in Cap. 1. Job.

ctorem faciunt Moysem: sunt enim qui ab eo solùm ex aliena lingua Hebraicè conversum putant. Sed his prætermissis, si quid etiam in re obscura licet suspicari, illos minùs recedere à verisimilitudine arbitror, qui operis illius confectionem ad tempora Captivitatis Babylonicæ revocant: dictio enim sæpiùs vix Hebraica est, scatet loquutionibus Chaldaicis, & sapit hominem qui ex alieno commercio sermonem Hierosolymitanum infecerat. Quo sensu explicanda sunt Hieronymi verba, asserentis Jobum se convertisse ex Hebraico Arabicoque sermone & Syro. Quibus omnibus accedit Judæos, quorum res tùm temporis videbantur desperatæ, magna ex illo opere tulisse solatia. Rem itaque dudum gestam Scriptor narrat: & quia Poëtam agit, licèt argumentum quod tractat non sit fictitium, orationem floridam & figuratam adhibet, verisque interdum adjicit quæ sunt tantùm verisimilia, servato tamen semper personarum loquentium decore. Jam de Prophetis nonnulla subjiciamus.

August. Quæst. in Exod. Prophetæ à B. Augustino appellantur enunciatores verborum Dei hominibus: illi enim veluti Divinæ Legis Interpretes concionabantur ad populum, quem doctrinam à Mose traditam docebant stabilitâ illius auctoritate. Deinde minas & promissiones quas Moyses in genere tantùm promulgaverat, hi suæ ætatis rebus accommodabant, idque Oratorum more; unde fit ut comparationum similitudinibus, metaphoris & hyperbolis abundent, simplicique ac nudâ rerum narratione haud contenti, eas verbis exaggerent. *Hieron. Præf. lib. 18. Comm. in Isaj.* *Neque enim*, ut auctor est Hieronymus, *simplex à Prophetis historia & gestorum ordo narratur, sed ænigmatum plena sunt omnia, aliudque in verbis sonant, aliud tenetur in sensibus, ut quæ æstimaveris planâ & inoffensâ currere lectione, sequentium rursus obscuritatibus involvantur.* Non ita autem futura vaticinantur Prophetæ, quin jam facta sæpius referant, ut evidentissimè probari potest ex Zachariæ Prophetia, quæ magnam partem rei præteritæ & quæ tùm gerebatur, narratio est. Quo modò diligentissimus Scripturæ Interpres Joannes Mercerus in explicandis verbis quibusdam Prophetæ Amos, Judæorum expositionem improbat, qui de rebus futuris ibi agi contendunt, cùm de re jam præterita agatur; moxque verba ista subjungit, quæ notatu digna sunt: *Mercer. in Cap. 9. Amos.* *Laboramus penuriâ librorum sacrorum,*

rum, ac sæpè in Prophetis pleraque legas facta, quæ in sacris historiis quæ hodie extant non reperias. Prophetas similiter testatur Hieronymus in suis narrationibus non attendere interdum ad rerum ipsarum ordinem quo gestæ fuerint. *In Prophetis*, ait, *historiæ ordo non tenendus, cùm inpræsentiarum sub eodem Rege priora posteà, & posteriora antè dicantur.* Præposterum illum ordinem tribuit Pseudo-Dorotheus Scribis qui Prophetarum vaticinia ex illorum ore excepta referebant in chartas; quasi Prophetæ ipsimet conciones quas habebant ad populum non commendassent literis. Idem observavit de Hieremiæ vaticinio Cornelius à Lapide, qui existimat Baruch Scribam illius Prophetæ omnes ejus Prophetias diverso tempore editas in unum volumen collegisse, neglecto temporis ordine quo editæ fuerant. Fatetur & ipse Joannes Calvinus, Prophetarum vaticinia eo quo decebat ordine disposita ad nos usque non pervenisse; non indè tamen illorum divinitati quidpiam detrahi arbitratur. *Qui diligenter*, inquit, *& cum judicio versati sunt in Prophetis, mihi concedent non semper fuisse quo decebat ordine digestas illorum conciones; sed ut ferebat opportunitas, inde conflatum fuisse volumen.* Existimat Sacerdotum operâ, quorum officium erat Prophetias ad posteros commendare, libros Prophetarum, etsi his infensissimi essent Sacerdotes, conservatos fuisse. Scribit præterea idem Calvinus, Prophetas postquam concionem habuêre ad populum, brevem illius summam collegisse, quæ valvis affixa ab omnibus legeretur, posteaque à ministris Templi inde ablata in thesaurum reponebatur in perpetuum rei illius monumentum: unde confectos fuisse conjicit qui nunc extant Prophetarum libros. Verùm ex verbis Isajæ & Habacuc, quos veritatis illius testes profert Calvinus, id unum probari posse videtur, Prophetas vaticinia sua apertè ac dilucidè, ut ab omnibus intelligerentur & legi possent, super tabulas descripsisse: de valvis autem Templi, quibus illa affixa fuisse putat, nulla prorsus fit mentio. Pariter brevem duntaxat eorumdem vaticiniorum summam ab ipsis Prophetis collectam fuisse, non verò integras conciones ab iis descriptas, fingit perperam; quanquam illas quas nunc habemus Prophetias integras esse, nemo rei criticæ peritus dixerit. Verùm defectus ille, si quis sit, à Prophetis non videtur profectus. Idem Calvinus & eum sequuti Genevenses, inscriptiones

Hieron. Comm. in Cap. 25. Hierem.

Doroth. de vita & morte Prophet.

Cornel. à Lapide.

Calvin. Præfat. in Isaj.

quæ Prophetarum nomina, & editarum Prophetiarum annos indicant, à Sacerdotibus, quorum fuit illas in Templo asservare, majoris lucis causâ adjectas fuisse suspicantur. Hæc siquidem sunt illorum verba: *Il semble que ces titres ayent esté ajoûtez aux revelations des Prophetes par les Sacrificateurs & Levites qui avoient charge de garder les Propheties au tresor du Temple, aprés qu'elles avoient esté proposées au peuple suivant la coûtume des Prophetes.* Quam Genevensium opinionem suffragio suo comprobavit Hugo Grotius. Id tantùm inter hunc & illos est discriminis, quòd has inscriptiones non Sacerdotibus & Levitis tribuat, sed viris Senatûs magni qui Prophetarum scripta collegerunt, prænotaveruntque tempora scriptionis. Hoc videtur probabilius, quia in confesso est fermè apud omnes, Senatum cui Esdras præfuit, nonnulla sacris codicibus connexionis & explicationis causâ adjecisse. Ita quoque Thomas putat inscriptiones quæ Psalmis aliquot apponuntur, eumdem Esdram auctorem habere, factasque fuisse, *partim secundùm ea quæ tunc agebantur, & partim secundùm ea quæ contigerunt.* Demum verisimile etiam est historias illas, quæ Prophetarum quorumdam concionibus insertæ reperiuntur, ab iisdem Senatoribus additas fuisse dum sacros codices recognoscerent formarentque quem nunc habemus Scripturæ Canonem. Secundùm quam rationem putant nonnulli verba illa quæ leguntur Hieremiæ Capite 51. *Hucusque verba Hieremiæ*, Prophetæ hujus vaticinium claudere, Caputque quod sequitur Prophetiam non esse, sed historiam, quæ ex fine libri IV. Regum sumpta fuerit. Et in hoc Judæorum Magistri consentiunt cum pluribus Doctoribus Christianis. Auctor est enim R. David Kimchi, verba illa, quæ usque ad finem vaticinii Hieremiæ allata sunt, ad hujus Prophetiam non pertinere; sed eum qui librum hunc descripsit, huc conjecisse deportationis historiam qualis extat in fine libri Regum. Conjicit Abravanel Esdram, seu Synagogæ magnæ Senatores, supplementi illius auctores esse, quo etiam modo Ezechiæ Regis historia ex libri II. Regum Capite 18. in Isajæ Prophetiam translata est. Ex his omnibus facilè dignoscetur qui fuerint apud gentem Hebræam Prophetæ, quale illorum officii munus, & quæ eorumdem scribendi ratio. Præterea id etiam videtur animadversione dignum, quòd Prophetæ non solùm conciones ad populum habuerint, ediderintque de rebus futuris vaticinia, sed & historias suorum temporum ordine digestas in Acta publica retulerint. Quo pacto Isajas,

qui

Genev. in edit. Bibl. ann. 1665. Præf. in Isaj.

Grot. Annot. in Cap. 1. Amos.

Thom. Comm. in Psalm. 6.

R. Dav. Kimchi, Comm. in Cap. 51. Hierem.

qui Regis Oziæ gesta descripsisse dicitur, non minùs historici quàm Prophetæ nomen reportabit. Vel potiùs Prophetæ nomen apud Hebræos ista omnia complectitur; ita ut quicunque divinæ voluntatis erant interpretes, seu vaticinia ederent, sive res suorum temporum conscriberent, Prophetæ appellarentur. Ex quo haud dubiè venit ut prisci Judæi *Neviim*, seu Prophetarum nomine insignierint Josuæ, Judicum, Samuelis & Regum historias, quòd hæ descriptæ essent à viris qui in eorum Republica Spiritu Sancto afflati, Prophetæ nominabantur. Quo etiam sensu verè affirmavit Josephus, apud gentem suam non à quibuslibet libros componi, sed à Prophetis tantùm. Vim quoque vocis illius probè assequutus est Jonathan, qui pro dictione Hebræâ *Navi*, *Propheta*, aliam quæ significat Scribam in sua Paraphrasi interdum substituit; quasi qui Prophetæ appellantur, iidem sint atque Scribæ. Neque aliud sapientissimus Esdras in sacris codicibus nomen obtinet, quàm Scribæ peritissimi. Verùm de Scriptoribus sacris satis superque hactenus dictum sit. Libros Apocryphos, seu quos non admittit Judæorum armarium, silentio præterire visum est, quia illorum auctores, ut præfert nomen *Apocryphi*, occulti sunt & incerti. Cesset itaque doctissimus Vossius optimum Simonium & de literis sacris benè meritum allatrare, qui de Scriptoribus Veteris Testamenti nihil in publicum edidit, quod jam à viris gravissimis iisdemque pietate & eruditione conspicuis approbatum non fuerit. *In malevolam animam non introibit sapientia.*

FINIS.

EX.

EXCERPTA
EX
DISQUISITIONIBUS CRITICIS
RICHARDI SIMONIS,
Gallicanæ Ecclesiæ Theologi.

EXCERPTUM I.

Olas Judæorum Scripturas veras esse ac primigenias, communis est Theologorum, quos vulgò Protestantes vocant, opinio; qui inter disputandum cum Doctoribus Catholicis, ad codices Hebræos semper recurrunt, siquando ab his dissentiat Latinus Interpres, quem in multis erràsse arbitrantur. Inde factum est, ut Theologi illi, qui Reformatorum nomen ambiunt, antiquas Ecclesiæ versiones parvi fecerint, si perpaucos excipias, qui nævos etiam in contextu Judaico, non secus ac in illius Interpretibus, deprehenderunt. Verùm longè ultra progressus Isaacus Vossius à receptis Protestantium moribus recessit, ac palàm Judæos falsitatis accusavit, quòd multa è suis codicibus Christianæ Religionis odio de industria post Christi adventum & eversa Hierosolyma, expunxissent; eosque qui Judæorum causam agunt acriter suggillat, & Doctores suæ sectæ, qui hodiernam codicis Hebræi lectionem tueantur, appellat *asellos cassos lumine & intellectu, togâ cinctos professoriâ, pro clypeo gestantes Biblia Masorethica cum omnibus suis punctis.* Firmissimas Vossium assertionis ita liberæ rationes habere, quis non credat? At quàm graviter allucinatus ille fuerit, ex his quæ mox dicentur manifestum fiet. *Quis locus*, inquit, *qui de Messia agat in sacris occurrit literis, quem illi non corrumpere aut sinistrâ interpretatione enervare sunt conati?* Et paulò post: *Cùm viderent tempus adventûs Messiæ præteriisse, expleti quippe erant anni sex mille à creatione mundi, ut lucrarentur annos bis mille, tota quatuordecim sæcula è codici-*

Isaac. Voss. Epist. ad Andr. Colv.

Voss. Dissert. de Sept. Præfat.

dicibus suis expunxerunt: residua quinque vel sex sæcula ut abolerent, decurtârunt intervalla Judicum, omittendo Anarchias, & contrahendo spatia Regum Persicorum. Hoc pacto totis bis mille annis mensuram temporis mulctârunt. Sed hæc mera sunt Vossii commenta, qui non solum Judæos accusat, sed & à Samaritis idem facinus commissum fuisse auctor est, licèt dispari ratione. Verùm prisci Ecclesiæ Patres Africanus, Origenes, Eusebius, Hieronymus, Augustinus & alii qui hanc Judæorum codicis ab Hebræis exemplaribus in rebus chronologicis discrepantiam animadverterunt, de hac depravatione Judæis objicienda nunquam cogitârunt. Imò Augustinus hac in parte Judæorum exemplar Græco præferendum esse non veretur interdum asserere, in eaque est opinione, *ut ei linguæ potiùs credatur, unde est in aliam per Interpretes facta translatio.* Justinus Martyr, qui disputans adversus Tryphonem Judæos variis modis exagitat, ut Græcam, quæ tunc sola in Ecclesia auctoritatis aliquid obtinebat, LXX. Seniorum interpretationem vindicaret, de mutata ab iis Chronologia, ut causæ suæ patrocinarentur, ne verbum quidem protulit. *Notatur Vossius.* *B. Augustin.* *B. Justin.*

Præterea, si Judæis in mentem venisset codices Hebræos corrumpere, ne tempus quo in sacris literis venturum esse Messiam significatur elapsum esse videretur, longè potiori titulo Danielis vaticinium, quod accuratè tempus illud observat, quàm libros Moysis aut Judicum, depravâssent. Prophetiam autem Danielis, quæ magnam partem Messiæ tempora respicit, integram remansisse in confesso est apud omnes, & hâc Judæos valde premi negare non audet ipse Vossius. Sed latebras quærens affirmat antiquos Judæos non tantùm Danielem à choro Prophetarum segregâsse, sed & negâsse fuisse Prophetam. Verùm nunquam intellexit vir doctus, quo sensu Judæi Danielem Prophetarum choro minimè adscriberent. De hoc negotio, uti jam supra observatum est, frustra Christiani cum Judæis disputant: utrique enim lubentes agnoscunt in libro Danielis multa extare de Messia venturo vaticinia, & hunc Spiritûs Sancti opus esse non secus ac reliquos Scripturæ Sacræ libros. De Davide eadem prorsus fingunt Judæi, atque de Daniele: non ideo tamen Spiritûs Sancti afflatum ab eo removent. Contrà in Psalmis etiam multa haberi quæ venturum Messiam prænunciant, palàm asserunt, & si quid sit inter illos & Christianos hac in parte discriminis, mera est de nomine, ut jam alibi probatum est, controversia: dum illi aliter Scripturæ Sacræ libros partiuntur

atque Christiani. Sed suo seipsum gladio jugulat Vossius, dum ob res chronologicas Judæos falsitatis reos peragit; quandoquidem hodierna contextûs Hebraici Chronologia Judæos longè magis urget, quàm illa quæ ex Græca LXX. Interpretum versione ducitur; nec id Judæi ipsi diffitentur in libris Talmudicis, ubi non eunt inficias jam expletum fuisse tempus quo venturus erat Messias, sed addunt illum propter eorum iniquitates non advenisse. Hæc sunt Talmudistarum verba. *Domûs Eliæ traditio hæc est: Mundus constabit sex annorum millibus: annorum erunt duo millia inanitatis, seu ante Legem: duo etiam millia annorum Legis: & duo millia annorum temporis Messiæ. Sed ob iniquitates nostras, quæ multæ sunt, præterière anni illi, qui jam elapsi sunt.* Vossius, qui istud Eliæ effatum ad institutum suum trahere conatus est, in pluribus erravit: primò enim laudare videtur illud quasi revera ab Elia Propheta, aut ex ejus libro, *quem olim*, inquit, *Veteris Testamenti scriptis annumeratum fuisse constat*, desumptum fuerit. Sed Elias iste Doctor fuit Talmudicus sicuti R. Hillel, R. Schammai, R. Johanan, & alii bene multi quorum nomina & sententiæ in Talmude referuntur. Deinde figmentum est quod ait bis mille annos qui Legem Moysis præcessère non à principio creationis debere numerari, sed à Diluvio, vel ab illo tempore quo Noæ dixit Deus, velle se mundum perdere. Longè siquidem diversa est hoc loco Judæorum sententia de sex annorum millibus quibus mundus duraturus erat, secundùm Magistri Eliæ traditionem. Vaticinii enim illius fundamentum ex sex diebus creationis petitum est; ita ut sicuti Deus intra sex dierum spatium mundum creavit, similiter idem mundus sex annorum millibus perduraturus sit: idcirco annorum mundi supputatio inde jam à prima rerum omnium creatione sumi debet. Magistri qui Commentariis suis Talmudis libros illustrant, bis mille annorum numerant à primo homine condito usque ad tempus illud quo Abraham relicto idolorum cultu veram Dei unius Legem amplexatus est. Tunc secundùm illorum supputationem annum vitæ agebat quinquagesimum secundum. Frigida autem sunt quæ profert idem Vossius, ut probet ex B. Petri Epistola, mundi de quo agitur initium arcessendum esse à Diluvio, quòd Apostolus ille veterem mundum eum vocaverit qui Diluvium præcessit; terram verò quam nunc habitamus mundum alterum: hæc, inquam, frigida sunt & extra propositi hujusce rationem. Sed non est cur fictitiæ Doctoris Eliæ de mundi dura-

Talm. in Tractat. Sanhedr. & in Aveda Zara.

Voss. de Sibyll. Oracul. cap. 8.

Talmudistarum sententia de mundi duramine.

duratione Prophetiæ diutius immoremur, neque etiam ratio habenda est libri illius Prophetiarum Eliæ, quem falsò putat Isaacus Vossius, Eliæ Talmudici nomine deceptus, inter Veteris Testamenti libros olim collocatum. Alias si quæ sint majoris momenti probationes ab eodem Vossio productæ adversus Judæos, expendamus.

Nonnulla deinde Vossius adversus Judæos congerit, ut conficiat illos non pauca Scripturæ Sacræ loca mutilâsse, atque in primis Justinum Martyrem opponit, qui scribat complura olim à Judæis inquinata fuisse exemplaria. Verùm jam iis omnibus quæ ex Justini auctoritate sumi possunt rationibus abundè satisfecimus. Contextum Hebræum nunquam consuluit Justinus, imò nec consulere potuit; cùm ex illius scriptis manifestum sit, eum linguam Hebræam non calluisse. *Sed quos non lusus*, inquit Vossius, *dedisset sanctissimus Martyr Tryphoni & innumeris aliis inter quos versabatur Judæis, si non vera fuissent ea quæ illis intentat crimina?* Sed hæc argumentandi ratio digna non est homine erudito, qui in evolvendis B. Justini libris deprehendere poterat multa illi excidisse. At pergit Vossius: *Vaticinium de Christo quod occurrit Psalmo* 22. *ubi pro* foderunt *substitutum est* tanquàm leo, *fuisse ab iis depravatum fatentur plerique Christiani, exceptis Fanaticis quibusdam & sesqui-Judæis.* Verum quidem est ob id à plerisque Theologis in jus vocari Judæos, quasi deditâ operâ locum istum corruperint. Sed absit ut Fanaticos ac sesqui-Judæos illos esse pronunciem, qui hoc crimen à Judæis amoliuntur, cùm R. Jacob Ben Hajim Masoræ instaurator lectionem *caru*, *foderunt*, quæ Christianis favet, in nonnullis exemplaribus se invenisse palàm testetur. Neque mirum videri debet, quòd Masorethæ eam, quæ causam suam magis tuebatur, lectionem amplexati fuerint. Eam quidem quam Græci Interpretes & Hieronymus repræsentant veriorem esse agnosco; non ideo tamen accusandi sunt Judæi qui è duabus lectionibus unam selegerint, quæ ad res suas magis accommodabatur. Quin & fieri potest ut ea solùm in Masorethicis exemplaribus lectio exhiberetur, quam hodie exhibent. In lectionibus *cari* & *caru* parùm esse discriminis, nôrunt omnes qui rei criticæ periti sunt, & quàm facilis ac frequens sit literarum *Jod* & *Vau* inter se permutatio. Neque dixeris literam *Aleph* in dictione *cari* scriptam reperiri, minimè verò in dictione *caru*, adeoque mutationem non ita facilem fuisse. Sed alia sunt, & quidem haud infrequentia in

Voss. de Septuag. Interpr. cap. 8.

Notatur Voss.

R. Jacob, in Bibl. Venet.

sacris codicibus superfluæ hujusce literæ exempla, quæ Masorethis ipsis non fuêre incognita. Quare Græci Interpretes & B. Hieronymus illam veluti superfluam reticuerunt, vel ab eorum exemplaribus aberat; secus verò Masorethæ, qui illam agnoscunt.

Vana sunt etiam quæ ex loco Zachariæ, Cap. 12: 10. objicit Vossius, quasi antiquam Judæi lectionem, quam prisci Interpretes in suis exemplaribus habuere, de industria mutaverint: at nemo non, artis criticæ peritus, judicabit hanc diversitatem ortam esse ex diversis exemplaribus, dum in aliis legitur ***dakeru***, in aliis autem ***rakedu***, ob facilem videlicet literarum *Resch* & *Daleth* in se invicem permutationem. Nec video cur ob id, & alia id genus sexcenta, Judæi potiùs in crimen falsitatis adducantur, quàm Græci, Latini, cæterarumque nationum Scribæ, qui similiter in describendis suis codicibus labuntur. Hanc literarum similium commutationem in omnibus linguis reperiri necesse est, unde postea ingens codicum nata est discordia. Qua de re consulendum est in primis Scioppii de Arte Critica opusculum, qui totum istud negotium egregiè illustravit. Leo quoque Allatius, vir in evolvendis codicibus MSS. diu versatus, varia Criticorum in rei hujusce confirmationem loca congessit: cujus verba huc referre non pigebit ex illius animadversionibus in Antiquitatum Etruscarum Fragmenta, quæ ab Inghiramio edita fuerant. *Præterea*, inquit, *tot exscriptorum errata, tot literarum, tot nominum in antiquorum monumentis mutationes, si ingenuè agimus, à nullo alio quàm à capitalibus hisce corrivârunt, ob literarum similitudinem quam inter se capitales, non autem minusculæ, servant. Exemplis, sed paucissimis, ex aliorum animadversionibus agamus, ne ista curiosiùs ipse perquirere, ab inficeto nescio quo, dicar. Josephus Scaliger in Varronem de Re Rustica, lib. 2. cap. 3. Mediam non Meliam propter familiarem veteribus τῦ L in D mutationem, ut Melicæ contra gallinæ dictæ, quæ Medicæ dici debebant; & alibi librarios imperitos sæpè pro I, L, & contra scribere. Godeschalcus Stewichius in libro 1. Appuleii ait, sæpè in mutuum locum immigrâsse has literas,* D *&* T; *& in libro 5. causam depravandi sententiam asserit similitudinem literarum* B *&* P; *nam & has, ut &* R, *non semel ex affinitate commutatas, testes Quintilianum & Plinium adducens, quorum verba & monita de majusculis & Romanis literis accipienda, quòd iis antiquis in libris describendis usi fuissent. Joannes Isacius Pontanus in Glossario prisco Gallico, non in dissimili argumento,* B *&* P *mutationem, solennem metastasin*

Leo Allat. in Antiq. Etrusc. pag. 55.

stasin vocat. Scioppius de Critica tradit, exemplisque ex variis fusè probat, C *in* G, D *in* L, F *in* E, P *in* B *&* R; *& vice versâ*, L *in* D, E *in* F, R *&* B *in* P, *ob similitudinem commigrâsse.* Habent quoque inter se quamdam similitudinem majusculæ Græcorum literæ. Ita facillima est literarum Græcarum Β, Γ, Ρ, necnon Γ & Τ, atque Δ & Λ commutatio. Quibus addi posset non tantum inter literas etiam minusculas reperiri discrepantiæ, quin sæpius ob earum quam servant inter se similitudinem, aliquid confusionis oriatur. Quo pacto, ut innumera sileam, quando apud Græcos legendum sit ἡμῖν, quando ὑμῖν, & apud Latinos *orbis* vel *urbis*, sæpè in incerto est. Varias codicum suorum lectiones sibi objiciunt Chronographi, Historici & alii passim, quorum exempla ubique prostant: exempli causâ, hactenus Dagobertum Francorum Regem Nanthildem, puellam elegantis formæ, è Monasterio raptam, totius gentis consilio uxorem duxisse communiter receptum fuerat. Verùm ætate nostrâ viri clarissimi, Jacobus Sirmondus, Adrianus Valesius & alii in codices MSS. inciderunt, qui non habeant, *Nanthildem, unam ex puellis de Monasterio, in matrimonium accipiens Reginam sublimavit*, uti pravè Fredegardi contextum Aimonius laudaverat; sed, *Nantechildem unam ex puellis de ministero accipiens*, &c. sicut in MS. Fredegardi codice à se lectum fuisse animadvertit Sirmondus. Ejusmodi allucinationes, quæ non solùm ex literarum similitudine, sed & ex innumeris aliis causis nascuntur, reperire est in omnibus manu exaratis, cujusque linguæ sint ac conditionis. Unde postea lectionum monstra orta sunt, quæ Criticorum ingenia valdè contorquent, & gravissima inter Grammaticos dissidia excitant. Ita qui se germanos Ciceronis imitatores jactitant, suam sibi interdum Ciceronianismi imperitiam exprobrant, non aliam sæpè ob causam, quàm quòd diversis in evolvendis Ciceronis operibus codicibus usi fuerint, quorum indolem bellè notavit Henricus Stephanus. *Henric. Stephan. Præfat. Castigat. in Cicer.*

Sed ne ea quæ ab imperitis duntaxat ignorari possunt, prolixiùs annotem, unam operum Ciceronis editionem in exemplum proferam, quæ ex officina Elzeviriorum anno M DC. LXI accurante Schrevelio, prodiit; in qua editione diversæ aliarum editionum codicumque manu exaratorum lectiones ad oram libri utilissimè relatæ sunt. Si & in Hebraicis exemplaribus idem præstitum fuisset, & ad illorum margines variantes omnes lectiones, quæ

 ex

ex diversis codicibus cùm MSS. tum editis, necnon ex vetustis translationibus sumi poterant, fuissent observatæ, Judæos ob hanc codicum diversitatem exemplaria sua corrupisse nemo sanus dixerit; sed ex diversis istis lectionibus meliorem quisque seligeret, ut olim Hieronymus, qui Commentariis suis in Prophetas à Græca LXX. Interpretum translatione sæpius recedit. Ita, Magistrorum suorum lectioni addictissimus, in Caput 2. Oseæ, hæc animadvertit: *Pro saltu quoque, quod Hebraicè dicitur* jaar, *LXX. transtulerunt* testimonium, *Resch & Daleth literarum falsi similitudine: si enim pro Resch Daleth legatur*, testimonium *dicitur; ita duntaxat ut Jod litera non legatur.* Iterum ad Caput 5. ejusdem Prophetæ notat LXX. Interpretes, quòd pro חדש *mensis*, legerint חסיל *rubigo*. Et ad Caput 9. quærens cur ubi LXX. habent, *Caro mea ex eis*, ipse verterit *Cùm recessero ab eis*, hæc habet: *In eo loco in quo nos diximus, Va eis cùm recessero ab eis, LXX. & Theodotio transtulerunt, Væ eis caro mea ex eis; quærensque causam cur sit tanta varietas, hanc mihi videor reperisse, caro mea linguâ Hebraicâ dicitur* besari. *Rursum si dicamus, recessio mea, sive declinatio mea, dicitur* besuri. Simili ratione nihil causæ fuit cur Hieronymus à recepta illa LXX. Seniorum versione, Πῦ ἡ δίκη σου, *Ubi causa tua*, recederet; quam suâ auctoritate B. Paulus confirmaverat, nisi quòd aliam lectionem præferrent ejus exemplaria, & pro איה *ubi*, per transformationem literarum legeret אהי *ero*. Similem transpositionem longè satius est observare in *dakeru*, *transfixerunt*, & *rakedu*, *insultarunt* apud Zachariam, quàm Judæos cum Vossio suggillare, quasi mutationem istam in contextum deditâ operâ invexerint. Sed his aliisque ejusdem naturæ diversitatibus contexendis supersedeo, ne prolixiori eorum recensione molestus sim, maximè cùm à Theologis, qui suis explanationibus sacra volumina illustrârunt, diligenter observentur.

B. Hieron.

Rectè quidem Vossius Judæorum codices in multis vitiatos esse scripsit: quorum scilicet eadem omnino sors fuerit atque Græcorum Latinorumque librorum; dignusque est Georgius Hornius qui sibilis omnium excipiatur, cùm doctissimo Vossio opponit sanctiones Regum, Principum ac Magistratuum, quibus volunt ut eæ solùm in Ecclesiis contextûs Biblici versiones legantur, quæ ad exemplaria Hebraica adornatæ fuerint; quasi verò ejusmodi sanctiones Principum codices Judæorum ab omni prorsus menda integros servare potuerint. At in eo castigandus etiam Vossius, quòd nonnullos

nullos ejuſmodi errorum à Judæis conſultò in ſua exemplaria & ex odio Chriſtianæ Religionis invectos fuiſſe pertinaciùs contendat. Ita ad verba iſta Geneſeos, *Non auferetur ſceptrum de Juda, & dux* Geneſ. *de femore ejus, donec veniat qui mittendus eſt*, hæc animadvertit: 49: 10. *Hunc locum non tantùm in verſione Græca, verùm etiam in omnibus* Voſſ. de Septuag. *codicibus Hebræis mutilârunt Judæi, reſcribendo* שילה *pro* שלה*, uti* Interpr. cap. 8. *obſervatum compluribus, quorum opinionem confirmat codex Samariticus.* Sed quis neſciat olim in contextu Hebræo literam *Jod* ante inventa puncta vocalia, modò *i*, modò *e* vocalium locum tenuiſſe? & hanc non ſolùm, ſed & alias vocales, quas vulgò *Ehevi* appellant, pro Scribarum arbitrio neglectas fuiſſe? Sive igitur ſcribatur שילה, ut in hodiernis Maſoretharum codicibus, ſive שלה, uti legiſſe videntur LXX. Interpretes, ob id in crimen falſitatis adduci non debent Judæi, qui in ſuis exemplaribus vocalem *Jod* retinuerunt. Fieri etiam poteſt ut Græci Interpretes eam in ſuo exemplari legerint, quandoquidem idem eſt omnino dictionis illius ſenſus, ſive per *Jod*, ſive abſque *Jod* efferatur, quia litera *Jod* non minùs per vocalem *e* quàm per *i* poteſt pronunciari. At Maſorethæ, qui legendum eſſe *ſchilo* arbitrati ſunt, priſcam literam *Jod* retinuêre, quâ non obſtante, etiam hodiernis temporibus cum Græcis Interpretibus legere poſſumus *ſchelo*, uti revera legunt nonnulli Judæorum Magiſtri. Hæc non debuit ignorare Voſſius, qui toties Judæos in jus vocat, quique ſcribit, eos qui negant hunc locum à Judæis corruptum eſſe, Prophetias omnes abolere. Eadem omnino codicis Hebræi ratio extitit ante & poſt Chriſti tempora; nihilque prorſus cauſæ eſt, cur depravationes, ſi quæ fuerint in illo ante Chriſti adventum, illas tribuat Voſſius errori & incuriæ librariorum; eas verò quæ in exemplaria Hebraica poſt Chriſti adventum intruſæ ſunt, vitio animi adſcribat. Maſorethis etiam Tiberienſibus plus æquo detrahit Voſſius, dum illos vocat homines barbaros, & in Ibid. cap. vernacula quam jactant lingua peregrinos, à quibus nihil aliud 30. quàm vitioſum & ab omni ratione alienum proficiſci potuit. Illos quidem non fuiſſe Prophetas cum Voſſio lubens agnoſco; eoſdem quoque punctorum vocalium & apicum auctores eſſe non diffiteor: at quis inde conficiat eos barbaros fuiſſe, & linguæ Hebraicæ imperitos, ac demum Scripturas punctis & apicibus onerari potiùs quàm exornari. Si vera ſunt quæ de ſeipſo jactitat Voſſius, vidiſſe plures quàm bis mille codices Hebraicos manu exaratos, artis Maſore-

sorethicæ eum prorsus ignarum non fuisse credibile est. Hæc opus est Judæorum Tiberiensium, qui codicis Hebraici lectionem, qualis tunc usu publico recepta erat, adhibitis punctis vocalibus determinârunt. Masoræ nomen illi inditum est, quòd traditionem seu legendi contextûs Hebraici rationem diuturno usu comprobatam amplexati fuerint. De illorum Critica idem planè judicium ferri debet, ac de Græcis Latinisque libris, qui à viris eruditis castigati & recogniti fuêre. Celeberrimæ apud Judæos Scholæ præfuerunt Magistri illi Tiberienses, qui conquisitis undique Bibliorum exemplaribus, accuratam illorum editionem evulgârunt. Nihil ab illis in hoc negotio præstitum est, quod in crimen verti possit. Et hæc illorum correctio, quantumlibet accurata, aliis non obfuit, quin eadem exemplaria adhuc recognoscerent, eademque etiam nostrâ ætate ad Græcam LXX. Interpretum versionem & Latinam Hieronymi recognosci posse existimo, in locis quibus illorum exemplaria à Masorethicis variâsse constabit. Non ideo tamen Judæos cum Vossio falsitatis accusabimus, quia illorum codices iidem omnino non sunt, atque illi quos ad condendam translationem suam adhibuêre Græci Interpretes: sed dicemus diversas lectiones non minùs reperiri in Hebræorum exemplaribus, quàm in Græcorum, Latinorum, cæterarumque gentium libris. Rabbinorum traditionibus solo auditu propagatis nihil solidi subesse putat Vossius; *& quæ solo auditu propagantur traditiones*, inquit, *rarò solent ad duo vel tria perstare sæcula*. Sed quid hæc faciunt ad eam de qua in præsentia agitur traditionem? De oralibus Judæorum, ut vocantur, traditionibus, quas meritò à prudentioribus explodi agnoscit, nulla est controversia; sed de ea tantùm quæ Masora appellatur, quamque Judæi Carraitæ, qui plerasque Judæorum traditiones velut anilia commenta respuunt, amplexati fuêre. Si hanc rejiciat Vossius, rejiciat quoque necesse est librorum Chaldaicorum, Syriacorum & Hebraicorum, qui nonnihil antiquitatis præ se ferunt, lectionem: iis enim omnibus, simili prorsus ratione atque Hebraicis, puncta vocalia, quæ certam facerent illorum lectionem, addita sunt. Traditionis itaque hoc loco nomine, nihil aliud intelligimus quàm receptam & longo usu confirmatam codicis Hebraici lectionem. *Sed codex ille*, inquit Vossius, *mutus est, quem nec legere, nedum intelligere, quisquam sciat, utpote truncus mediâ sui parte, nec aliis quàm quas Christianæ fidei inimici apposuêre instructus vocalibus.* Minùsne truncus erat

De Masora judicium.

Voss. Respons. ad nuper. Critic. Refellitur Vossius.

erat codex ille LXX. Interpretum ætate, cùm nihil omnino punctorum vocalium in eo appareret? Ea est linguæ Hebraicæ, ut & cæterarum Orientis linguarum, natura, ut paucissimas vocales repræsentet; adeo ut librorum qui sermone Hebræo, Chaldaico, Syriaco & Arabico scripti sunt, lectio non parum ab usu dependeat, quem hîc traditionem, seu Masoram, cum Judæis vocamus. Jam à quibus usus iste legendi codicis Hebraici sumi potuit, quàm à Judæis? *Verùm*, inquit Vossius, *Judæi inimici sunt Christianæ fidei.* An ideo codices suos legere dedidicerunt quia Judæi? Imò nisi Judæi essent, codices Hebræos in Synagogis non legerent: nec ab aliis quàm ab istis illorum lectio ad Christianos derivari potuit. Judæi quoque erant LXX. Seniores à quibus totus dependet Vossius, iique non aliam contextûs Hebraici lectionem sequuti sunt, quàm quæ usu publico ætatis suæ apud Judæos recepta erat. Quapropter id omne quod regerit Vossius in Hebræum codicem, quòd sit liber dimidiatus & mediâ sui parte truncus, affirmari etiam potest de codice Hebræo quo usi sunt Græci Interpretes: neque tam codex accusari debuit, quàm linguæ Hebraicæ ingenium; & ob eamdem rationem reliquæ linguæ Orientales accusabuntur, quasi dimidiatæ sint linguæ. Iterum tamen, & usque ad nauseam, inculcat Vossius mutum esse Hebræum codicem, &, vel ipsis agnoscentibus Rabbinis, truncum mediâ sui parte, utpote veris destitutum vocalibus. Sed quæ sint veræ codicis Hebraici vocales fingit se ignorare, dum illis eum destitutum tam fidenter asseverat. Priscæ siquidem Hebræorum vocales sunt, ut ipse alibi non diffitetur, literæ *Aleph*, *He*, *Vau* & *Jod*, quibus & alias adjungit Hieronymus. Sed quòd populi Orientales raró inter scribendum eas adhiberent, puncta vocalia excogitârunt viri Critici, quò facilior promptiorque esset librorum lectio. Verùm parum consentaneè loquitur Vossius, nec tam ex rei veritate, quàm ex præsumpta adversus Judæorum codices opinione.

EXCERPTUM II.

IN rebus criticis non tam quid ab aliis dictum fuerit, quàm quid perſpectis omnibus dicendum ſit, animum debemus advertere, de hoc potiſſimùm ſoliciti, ut non modò quid quiſque loquatur, ſed etiam quid quiſque ſentiat, & qua etiam de cauſa quiſque ſentiat exactiùs inquiramus: plerique enim dum ex aliorum auctoritate mentem ſuam confirmant, Scriptores ſæpius ex ſingulis vocibus, quàm ex ſententiæ perpetuitate & conſtantia ſpectant. Ita quàm fœdè in hac parte erraverit Iſaacus Voſſius, dum Juſtini Martyris aliorumque Patrum teſtimonia in opus ſuum de LXX. Interpretibus tranſtulit, jam oſtendimus, ſimulque illum tam in Judæos quàm in illorum codices plus æquo injurioſum eſſe demonſtratum eſt. Nimirum, ut optimè aliàs à B. Hilario annotatum, *Immoderata eſt omnis ſuſceptarum voluntatum pertinacia, & indeflexo motu adverſandi, ſtudium perſiſtit ubi non rationi voluntas ſubjicitur, nec ſtudium doctrinæ impenditur, ſed iis quæ volumus rationem conquirimus, & iis quæ ſtudemus doctrinam comparamus.* Similibus fere rationibus adductus fuiſſe videtur doctiſſimus Voſſius, ut Hebræos Judæorum codices elevaret, & Græca LXX. Seniorum exemplaria aſſereret. Contendit igitur hos Interpretes Spiritu Sancto afflatos fuiſſe, qua in re ſibi conſentientes habet Patres omnes priſcæ ætatis, ſi unum exceperis Hieronymum, quem tam de Judæis Bibliorum corruptoribus, quàm de Prophetia & afflatu LXX. Seniorum ſibi contrarium ſentit. Beatus quidem Hieronymus omnium fere ætatis ſuæ Doctorum maledicta in ſe convertit, quòd viam communem & longo Eccleſiarum uſu approbatam deſerens, ad Judæorum caſtra videretur ſe recipere, parumque abfuit quin ab Eccleſia tanquam novator ejiceretur; imò & ætate noſtrâ illius verſionem damnat Voſſius, éamque appellat Rabbinicam: ſed doctiſſimus ille Pater reprehenſoribus iſtis occurrens, qui damnare poſſunt, docere non poſſunt, Artem Criticam exercuit, & iis à quibus reclamatum eſt, ſuis libris abundè ſatisfecit. Nec mirum profectò ſi in nonnullis attentior & copioſâ linguarum ſupellectili inſtructior Hieronymus à veteribus recedere non dubitaverit: manifeſtos quippe errores æquitas minimè defendit. Novi quidem in rebus fidei aliquid divini præ ſe ferre Doctorum Eccleſiæ conſenſum: at ille cordatus non eſt nec religioſus,

Hilar. lib. 10. de Trin.

Iſaac. Voſſ. de Septuag. Interpr. ſententia.

gioſus, qui in iis rebus quæ non ſunt fidei à Patrum ſententia diſcedere reformidat, mavultque aliorum ſcriptis quàm oculis ſuis & experientiæ credere. De ſeipſo longè aliud olim ſentiebat Auguſtinus, qui optat ut alii de ſuis operibus judicent. *Neminem*, inquit, *velim ſic amplecti omnia mea, ut me ſequatur, niſi in iis in quibus me non errare perſpexerit.* *Auguſt. lib. de dono perſev. cap. 21.*

Non eſt igitur cur Voſſio hac in parte aſſentiamur, qui contra B. Hieronymum LXX. Interpretes velit divino Numine afflatos fuiſſe, & ab omni prorſus errore, etiam leviſſimo, liberos. Imò, quaſi eum puduerit Interpretes illos Prophetarum nomine donâſſe, ſeipſum poſtea veluti caſtigans affirmat Prophetam vetuſtis Scriptoribus idem eſſe quod Interpres, illoſque Prophetas eſſe, teſte Apoſtolo, qui Scripturas rectè interpretati ſunt. Sed cur latebras hîc quærit Voſſius, & ad profanam, ut ita loquar, eruditionem recurrit, ut demonſtret in eo errare Hieronymum, cùm ſcribit aliud eſſe Prophetam, aliud Interpretem; quaſi ipſe contradixerit Apoſtolo, qui pluribus in locis προφητεύειν ſumpſit pro interpretari? Verùm hîc non errat Hieronymus, qui vocis illius proprietatem optimè noverat, *Hieron. Comm. in Ezech.* quandoquidem animadvertit Poëtam Græcum à Paulo Prophetam vocatum fuiſſe. Sed in Reſponſione ſua ad Objectiones nuperæ Criticæ Sacræ Voſſius ubique tergiverſatur. Ita quid illi cauſæ fuit cur *Voſſ. Reſponſ. ad Object. Critic. pag. 6.* non modò Apoſtolorum & Euangeliſtarum, ſed & Philonis, Feſti, Platonis & aliorum proferret teſtimonia, ut evincat eos non tantùm qui futura prædicerent dictos fuiſſe Prophetas, ſed & qui præterita & præſentia explicarent; quandoquidem ea de re inter illum & Scriptorem Criticæ Sacræ nihil erat controverſiæ? Dum negavit Hieronymus, LXX. Seniores Prophetas eſſe, eoſdemque Interpretes duntaxat fuiſſe aſſeverat, Prophetam eo loco idem eſſe arbitratus eſt atque hominem Spiritu Sancto afflatum, quo nimirum ſenſu Patres omnes Græcos illos Interpretes appellaverant Prophetas; nec aliâ ratione nomen illud Prophetæ uſurpavit ipſe Voſſius, qui tam confidenter illorum θεοπνευστίαν ſive afflatum divinum aſſeruerit. *Non ſum neſcius*, inquit, *multorum me incurſurum non reprehenſionem tantùm, ſed & odium, quòd tam magnificè de hac verſione ſentiam, & adeo quidem ut vix dubitem eam divinitùs inſpiratam appellare: ſed quænam rogo poſſit excogitari ratio, quamobrem non id ipſum credam quod jam ab Apoſtolorum temporibus omnes credidère Chriſtiani, exceptis duntaxat paucis nimio plus faventibus ſequiorum* *Voſſ. de Septuag. Interpr. cap. 25.*

rum temporum Judæis? Inter hos haud dubiè B. Hieronymum collocabit. Deinde probat fuſiùs eorumdem Interpretum θεοπνευστίαν, argumenta eorum infringens, qui dicunt hos non potuiſſe afflari Spiritu Sancto aut Prophetico, quia Judæi teſtantur tempore Templi ſecundi defuiſſe donum Spiritûs Sancti & Prophetiæ. *Illud*, inquit, *omnino eſt Rabbinicum & nugatorium*. Sed non minùs nugatoria ſunt quæ ille affert adverſus Hieronymum his verbis: *Cùm itaque tam latè Prophetarum & Prophetiæ, etiam apud Hebræos, patuerit appellatio, non admittendi ſunt illi qui Septuaginta Interpretes Prophetas fuiſſe negant, utpote præcipuos populi Judaici Sacerdotes, & non præteritarum tantùm, ſed & futurarum rerum interpretes.* Quaſi verò illud in quæſtionem veniſſet, utrùm Septuaginta Senibus Prophetarum nomen competeret, quatenus nomen illud *Propheta* idem ſonat atque Interpres; cùm ipſe tam multis probare conatus fuerit eos Prophetas fuiſſe, qui à Spiritu Sancto ac Prophetico afflati fuêre: imo exiſtimat injurios illos eſſe Hieronymo, qui teſtimoniis ejus abutuntur ad evertendam LXX. Interpretum auctoritatem; cùm ille ætate provectior eorum errores non ipſis Interpretibus, qui afflatu Spiritûs Sancti ſacros libros verterunt, ſed librariis imputandos cenſuerit. Verùm ſupra fuſiùs oſtenſum eſt quæ fuerit de præſenti negotio B. Hieronymi ſententia, quæ Voſſio latuit. Jam enim profectæ erat ætatis, cùm Prophetarum libros Commentariis ſuis illuſtravit. At quàm ſæpè in illis non modò librarios, ſed ipſos Interpretes caſtiget, nemo neſcit.

Voſſ. de Septuag. Interpr. cap. 26.

In Reſp. ad Critic. Sacr.

Auctores Græcæ verſionis.

Etſi ſuppoſititium eſſe fœtum, quæ ſub nomine Ariſteæ circumfertur, hiſtoriam jam antea dixerim, lubens tamen agnoſco hanc quæ LXX. Senibus tribuitur interpretationem ſub Ptolemæo Philadelpho conditam fuiſſe à Judæis Alexandrinis, & ex Hebræo codice Chaldaicis ſive Babylonicis literis exarato, qui non alias adhibuêre literas in deſcribendis ſuis exemplaribus Judæi poſt ſuum è Babylone reditum, quàm Aſſyriacas. Sed verſio altera Græca, quam ex eodem codice Hebræo Samariticis literis ſatis negligenter deſcripto factam putat Voſſius ab homine neque Hebraicè forſan, neque Græcè docto, merum eſt figmentum ex Ariſtobulo deſumptum; qui tamen de Samariticis literis, quibus hunc exaratum fuiſſe contendit Voſſius, ne verbum quidem protulit, & de illis præter Voſſium nemo cogitavit; adeo illud ab omni veri ſpecie alienum vide-

videtur. Errant quidem, ut bene à Vossio animadversum fuit, qui putant Græcam versionem ex aliqua Paraphrasi Chaldaica aut Syriaca derivatam fuisse, cùm nulla tunc esset ejusmodi, & constet Philonem linguam Hebraicam & Chaldaicam pro eadem ubique accipere. Suspicari tamen licet, Græcos illos Interpretes sermonem Chaldaicum, qui Judæis plerisque post reditum è Babylone vernaculus fuerat, respexisse. Nulla quidem erat tunc temporis Chaldaica aut Syriaca Paraphrasis; tamen longè ante illa tempora Magistri, tam in Scholis, quàm in Synagogis, contextum Biblicum Chaldaicè non minùs quàm Hebraicè legebant, unde forsan contigit ut plures in Græca translatione voces magis ad genium linguæ Chaldaicæ aut Syriacæ conversæ sint, quàm secundùm linguæ Hebraicæ proprietatem. Commentum quoque aliud finxit idem Vossius, qui asserit usque ad tempora Aquilæ nullam aliam lectam fuisse in Synagogis Judæorum Scripturam præter illam LXX. Interpretum, quia perierat intellectus linguæ Hebrææ, quam ne ipsi quidem callerent Judæorum Rabbini: LXX. verò Interpretes, ut auctor est idem Vossius, vixerunt florente & superstite etiamnum Hebræâ linguâ. Verùm lingua Hebræa non magis florebat tempore LXX. Interpretum, si qui fuerint illius nominis, quàm tempore Aquilæ; quippe illa post deportatos Babylonem Judæos penitus abolita est, & post illorum inde reditum ipsis non fuit ampliùs domestica & familiaris. Remansit apud solos Magistros, qui eam publicè in Synagogis, seu Scholis, docuerint. Si verum est usque ad Aquilæ tempora non aliam in omnibus Judæorum Synagogis lectam fuisse Scripturam quàm Græcam LXX. Seniorum Interpretationem, quâ ratione fieri potuit, ut Flavius Josephus Legem Moysis in Synagoga Hebraicè interpretatus sit, ut affirmat Vossius, qui similiter asserit eumdem Josephum, omnium sui seculi Hebræorum longè eruditissimum, historiam belli Judaici antequàm Græcè scriberet, linguâ Hebræâ edidisse? Tamen, si credamus Vossio, lingua Hebræa penitus deperdita fuerat: si res ita sit, cur hanc appellat linguam patriam Josephi? *Conveniet nulli qui secum dissidet ipse.* Manifestum est etiam ex ejusdem Josephi libris, Judæos Palæstinæ regionumque vicinarum tunc temporis linguam Hebræam excoluisse, quam usu, ut nostrâ etiam ætate, discerent absque ullis præceptionibus Grammaticis, quæ

Voss. de Sibyll. Oracul.

Vossii errores.

Voss. ad Castigat. Horn. cap. 1.

non à ſexcentis tantùm, ut contendit Voſſius, ſed à nongentis & ampliùs annis inventæ ſunt. Quo ſenſu idem Joſephus ait, etiam referente Voſſio, excelluiſſe ſe in diſciplinis patriis præ cæteris Hebræis: Græcam verò linguam non niſi per Grammaticam didiciſſe. Patrias vocat diſciplinas ſtudium linguæ Hebrææ ac Legis Moſaicæ, quam Judæi Hieroſolymitani in Synagogis Hebraicè legebant. Si tamen audiamus Voſſium, qui ſæpius à ſeipſo diſſentit, Chriſtus & Apoſtoli in Judæa Græcè loquebantur. *Ubicunque*, inquit, *jam ab Alexandri Magni temporibus Græci fuêre domini, ibi etiam Græca prævaluit lingua, & abſurdum eſt unam excipere Judæam:* & paulò poſt: *Ut in Ægypto, Aſia & reliqua Syria, ita quoque in Judæa nulla præter Græcam audiebatur lingua, in urbibus præſertim oppidiſque.* Imò præter linguam Græcam in Ægypto audiebatur lingua Coptica, in Syria Syriaca, & in Judæa Judaica, ſeu Chaldæo-Syriaca. Ex libro Euangeliorum diſcere potuit Voſſius, ſermonem Judæorum qui Hieroſolyma incolebant, quæ inter urbes & oppida reponi debent, Chaldæum ſive Syriacum fuiſſe, nec Chriſtum Judæos urbis ullius Græcè, ſed Syriacè alloquutum fuiſſe. Hanc etiam poſtea Judæi qui regionem iſtam incoluêre, licèt corruptam, retinuerunt, uti probari poteſt exemplo Talmudis, qui vulgò ab ipſis Hieroſolymitanus appellatur, & lingua quâ conceptus eſt liber ille vocatur quoque Hieroſolymitana. Judæis etiam Babylonienſibus tunc temporis, ut & longè antea, domeſticus fuit ſermo Chaldaicus, qui ſuum pariter Talmudem habent eâdem linguâ conſcriptum. Plerique etiam vetuſtiores libri Judæorum, exceptis pauciſſimis, non alio ſermone conſcripti ſunt quàm Chaldæo impuro. Sed non eſt cur refellendis Voſſii aſſertionibus, quæ nihil omnino probabilitatis præ ſe ferunt, diutius immoremur; qualia ſunt quæ affirmat de libris Deuteroſeon, ſeu Traditionum Judaicarum, quas omnes ante Juſtiniani tempora ſermone duntaxat Græco concinnatas fuiſſe contendit, & de libro Miſna qui è Græco in Hebræum ſermonem circa illud tempus converſus fuerit: quia cautum fuerat edicto Juſtiniani, ne Judæi Deuteroſes, ſeu librum Traditionum, in Synagogis legerent. *Illi*, inquit Voſſius, *ut edictum eluderent, ſcriptum hoc in Hebræum converterunt ſermonem.* Riſum teneatis amici!

Verùm, ſi ad Juſtiniani edictum animum advertiſſet vir doctus, facilè deprehendiſſet non modò Hieroſolymis, ſed etiam in eorum Synagogis qui vulgò Helleniſtæ appellantur, contextum Hebræum

Voſſ. de Sibyllin. Oracul.

Ibid.

Etiam in Synagogis Helleniſtarum legebatur contextus Hebræus.

bræum lectum fuisse. Id enim apertè significant verba illa Constitutionis Justiniani: *Didicimus quosdam solam habentes vocem Hebræam, etiam ipsâ uti velle in sacrorum librorum lectione; alii verò Græcam quoque editionem assumendam esse arbitrantur, & jamdudum hac de re inter se disputant. Nos igitur his auditis, meliores judicavimus eos esse qui Græcam quoque versionem ad librorum sacrorum lectionem volunt assumere, & quamcunque linguam simpliciter quam locus commodiorem & aptiorem audientibus facit.* Duplicis generis Judæos supponit illa Justiniani Constitutio, quorum alii linguæ Hebrææ penitus addicti Scripturam Sacram in Synagogis sermone duntaxat Hebræo legerent; alii verò, quia Græcas literas callebant, lectioni Hebraicæ Græcam adjunxêre. Justiniani autem edicto permittitur ut non solùm Græcè, sed in alia qualibet lingua codex sacer legeretur. Judæi igitur omnes Hellenistæ, ut decreto Mosis obtemperarent, non alio unquam sermone quàm Hebræo Legis contextum in Synagogis suis legerunt; cui deinde lectioni alia mox succedebat sermone vernaculo. Neque his obstant priscorum Judæorum Patrumque testimonia, ex quibus manifestò liquet Judæos Alexandrinos & alios omnes quibus lingua Græca fuit vernacula, Græcam LXX. Interpretum versionem in Synagogis suis legisse. Similiter constat etiam Hierosolymis quasdam extitisse Synagogas in quibus Lex Mosis & Prophetæ Græco sermone legerentur. Sed hæc & alia ejusdem rationis bene multa quæ huc congeri possent, probant tantùm lectioni contextûs Hebraici additam fuisse explicationis causâ Græcæ interpretationis lectionem, sicut & nostrâ etiam ætate Judæi ex antiquo more singulis Sabbatis legunt aliquid Scripturæ Sacræ Hebraicè & Chaldaicè, quia scilicet antiquitus erant in Synagogis & Lectores & Interpretes, quod etiam Interpretis seu Prophetæ munus à Synagoga ad primos Christianorum cœtus transiisse clarè demonstrant verba Apostoli in Epistola prima ad Corinthios. Hinc forsan ortum est ut Græca illa LXX. interpretatio quibusdam in locis minùs accuratè verba contextûs Hebraici exprimat, quia scilicet illius concionatores Paraphrastarum potiùs quàm Interpretum, locis præsertim obscurioribus, munus obierunt. Sed ea omnia quæ pro tuenda LXX. Senum translatione & elevandis Judæorum exemplaribus contra omnem probabilitatis speciem fusiùs retulit Vossius, in præsentia refellere nec tempus est mihi, nec animus: longè satius erit Hieronymi versionem cum Græca locis aliquot conferre, ut inde patefiat quàm verè dixerit

Justin. Novell. vel Constit. 146.

Epist. 1. ad Corinth. Cap. 4.

Voss. Respons. ad Critic. dixerit Vossius Hieronymum nusquam rectè ab antiquis recessisse Interpretibus, eumque primum fuisse Christianorum qui Rabbinicam condiderit versionem, quique alios ad idem audendum signifer præcesserit. Longè aliud de versione Hieronymi, quæ nunc in Ecclesia Occidentali legitur, judicium tulit Augustinus Eugubinus his verbis: *August. Eugub. Præf. in lib. de Vulgat. Edit.* *Hanc si cum editione Septuaginta contuleris, ausim hâc uti similitudine ut lucem ac tenebras à te collatas afferam. Id quod nos toto hoc opere ostendemus. Inveniemus certè hanc adeo fuisse Ecclesiis necessariam, ut, nisi hanc operam Divinus Hieronymus nobis præstitisset, versari adhuc nos in multis erroribus certè necesse fuerit.*

Confertur Græca versio cum Latina Hieronymi. Sumam itaque exempla collationis istius ex libris Prophetarum, quos ex Hebræo vertit Hieronymus, ac Commentariis suis illustravit, & utraque adhuc extat, cùm vetus tum recens, illorum translatio in ejusdem operibus. In omnibus autem Hieronymum vindicare etiam à levissimis erroribus, sicuti Septuaginta Interpretes vindicare enixè contendit Vossius, mihi minimè propositum est: quippe non pauca Hieronymo quantumlibet erudito exciderunt, dum Judæis ætatis suæ nimiùm addictus Græcos Interpretes severiùs interdum castigat. Sed doctissimum illum Patrem toties allucinatum fuisse quoties illos deserit, ut existimat *Isaj. 2: 22.* Vossius, pernego. Capite secundo Commentariorum in Isajam ad hæc verba, *Quiescite ab homine cujus spiritus in naribus ejus, quia excelsus reputatus est ipse*, miratur Septuaginta Interpretes tam perspicuam, ut ipsi videtur, de Christo Prophetiam in Græcum noluisse vertere, damnatque Judæos, qui verbum quod in Hebræo est ambiguum, in deteriorem partem interpretati sint. Judæorum autem nomine ibi Aquilam notat aliosque Interpretes qui diversam à Septuaginta Seniorum versione translationem de industria condiderant, ad quas Judæi, relictis vetustis Interpretibus, recurrebant. Jam utrùm hæc omissio librariis, an ipsis LXX. Senibus tribui debeat, nunc non inquiro, quam constat à Græcis exemplaribus ante Origenis tempora abfuisse, cùm verba illa sub asteriscis de editione Aquilæ addita fuerint: nec disputo similiter de bonitate versionis Hieronymi, utrùm præferenda sit Aquilæ translationi, quæ cum hodiernis Judæorum codicibus hîc consentit; verùm inde conficio versionem Hieronymi malè à Vossio Rabbinicam vocari, quasi jam senex Hieronymus solis Judæis in condenda

denda sua contextûs Biblici interpretatione crediderit. Ejusdem Prophetæ Capite 5. ubi juxta vocum Hebraicarum proprietatem vertit Hieronymus, *Et pascentur agni juxta ordinem suum*, LXX. Interpretes arguit, quòd nescio quid volentes, uti loquitur, transtulerint, *Pascentur direpti quasi tauri*, pro *agnis tauros* intelligentes, & pro *advenis* interpretantes *agnos*. Hebraica tamen hoc loco implicata non sunt, & sensus apertus. Reprehendit etiam Græcos Interpretes Hieronymus, quòd pro his verbis, *Quis ibit nobis*, ut habent omnes Interpretes, quia in Hebræo legitur *lanu*, ipsi posuerint, *Quis ibit ad populum istum*, quod penitus, inquit, in Hebræo non habetur. Sed forsan pro *lanu* legerunt *laam*, vel eadem verba quæ mox sequuntur, majoris explicationis causâ hîc addita sunt; quia pronomen *nobis* nihil ibi, ut & alibi passim, significat. Isaj. 5: 17. Isaj. 6: 8.

Verùm longè magis animadversione digna sunt quæ refert idem Hieronymus ad hæc verba quæ secundùm codicis sui Hebræi lectionem transtulerat, *Excæca cor populi hujus, & aures ejus aggrava:* cùm longè benignior videatur Græca interpretatio in qua legitur, *Incrassatum est cor populi hujus.* Sed nôrunt linguæ Hebrææ periti, hanc diversitatem ex varia punctorum vocalium notatione ortam fuisse: sequuti sunt LXX. ætatis suæ lectionem, quæ diversa erat ab ea quæ Hieronymi ætate obtinebat; & hæc eadem in exemplari Masorethico repræsentatur. Utraque lectio traditione confirmatur, sed Græca videtur in eo Hieronymianæ præferenda, quòd illam sequutus fuerit Apostolus in Actibus Apostolorum: ad hæc tamen respondet Hieronymus, lectionem hanc tribuendam potiùs esse Euangelistæ Lucæ quàm Apostolo. *Euangelistam Lucam*, inquit, *tradunt veteres Ecclesiæ tractatores medicinæ artis fuisse scientissimum, & magis Græcas literas scisse quàm Hebræas. Unde & sermo ejus, tam in Euangelio quàm in Actibus Apostolorum, comptior est & secularem redolet eloquentiam, magisque testimoniis Græcis utitur quàm Hebræis.* Itaque in ea videtur fuisse sententia Hieronymus, ut crediderit B. Paulum cum Hebræis disputantem non juxta LXX. loquutum fuisse, sed juxta Hebraicum; Lucam verò Euangelistam, qui Græcas literas apprimè callebat, legebatque Græcos codices, Græcis testimoniis usum fuisse. Similia fere his affert Hieronymus Quæstionibus Hebraicis in Genesim, ubi expendens diversitatem quæ Græca inter & Hebræa exemplaria intererat in recensendis filiis Jacobi qui cum ipso Ægyptum ingressi sunt, quærensque Hieron. Comment. in Cap. 6. Isaj.

K ibidem

ibidem cur LXX. potiùs versioni Stephanus in Actibus Apostolorum adhæserit, quàm Hebræo contextui, ita loquitur: *Non debuit Sanctus Lucas, qui ipsius historiæ Scriptor est, in Gentes Actuum Apostolorum volumen emittens, contrarium aliquid scribere adversus eam Scripturam quæ jam fuerat Gentibus divulgata.* Et mox: *Hoc autem generaliter observandum, quòd ubicunque Sancti Apostoli aut Apostolici viri loquuntur ad populos, his plerumque testimoniis abutuntur, quæ jam fuerant in Gentibus divulgata.* Nimirum non ideo Apostoli versionem Græcam in suis libris adhibuêre, quòd auctores illius Divino seu Prophetico spiritu afflati fuerint, vel quòd non alia Scriptura in Judæorum Synagogis legeretur quàm Græca illa, ut perperam existimavit Vossius; sed quia vulgò erat recepta, &, ut auctor est B. Hieronymus, *dum loquuti sunt ad populos Apostoli, iis usi sunt testimoniis quæ jam fuerant in Gentibus divulgata*; secus verò dum homines gentis suæ, qui callebant linguam Hebraicam, alloquuti sunt. Sed *mentitum fuisse Lucam necesse est*, inquit Vossius, *si alios Stephanus in concione sua, quàm ille posuit, sensus expresserit.* Quasi verò illum mentiri necesse sit qui eadem diverso tantùm sermone referat, paucis quæ nullius erant momenti immutatis. Neque mentem Scriptoris Criticæ Sacræ assequutus fuisse videtur vir doctus, cùm de eo ita loquitur, quasi crediderit Stephanum non Græco aut plebeio Syriaco, sed Hebraico sermone ultimam suam concionem absolvisse. *An plebs*, inquit Vossius, *tempore Apostolorum gnara veteris linguæ Hebrææ? An mentitus Euangelista? Quid demum integrum in Euangeliis supererit, si istiusmodi admittamus commenta?* Sed potiùs monstra sibi fingit quæ postea debellet. Syriacè concionatus est Stephanus, quia sermo Syriacus tunc Judæis Hierosolymitanis erat vernaculus: at quæ profert Veteris Testamenti testimonia ea non alio sermone proferre potuit quàm Hebraico, quia Judæi Hierosolymitani Legem Mosis Hebraicè in Synagogis suis legebant, non verò Græcè; & si qua subjungebatur interpretatio, illa Syriaco pariter sermone qui plebeius erat, ut hîc liberè fatetur Vossius, non verò Græco, quo in Hellenistarum duntaxat Synagogis ac Scholis utebantur.

Hieron. Quæst. Hebr. in Genes. — *Cur Græca versione usi fuerint Apostoli.* — *Voss. Respons. ad Critic. Sacr.* — *Syriacè, non verò Græcè, concionatus est B. Stephanus.*

In hoc tamen corrigendum esse Hieronymum non diffiteor, quòd dicat Matthæum & Joannem de Hebraico Veteris Testamenti testimonia sumpsisse, oblitus regulæ illius quam Traditionibus Hebraicis in Genesim produxerat, nimirum, Apostolos & viros Apostolicos non aliam ob causam Græcis exemplaribus usos fuisse, quàm quia jam

Hieron. Comm. in Cap. 6. Isaj. Castigatur B. Hieron.

jam hæc in Gentibus divulgata fuerant: Hebraica verò in Synagogis duntaxat Judæorum asservabantur, & inter hos paucissimi reperiebantur qui ea intelligerent: contrà autem lingua Græca tunc plerisque Gentibus erat vernacula. Observandum autem est Apostolos, etsi Græcis codicibus adhæserint, non ita tamen ab iis dependisse, quin haud infrequenter ad sensum potiùs quàm ad verba attenderint. Quare Hieronymus explicans hunc locum Michææ Prophetæ, *Et tu Bethlehem Ephratha*, ista annotat: *Sunt qui asserant in omnibus penè testimoniis quæ de Veteri Testamento sumuntur istiusmodi esse errorem, ut aut ordo mutetur, aut verba, & interdum quoque sensus ipse diversus sit, vel Apostolis vel Euangelistis non ex libro carpentibus testimonia, sed memoriæ credentibus, quæ nonnunquam fallitur.* Hæc quidem paulò duriora videntur, nec ea protuli ut iis fidem adhibeat Vossius. Interea vix fidem suam abnuere poterit Joanni Calvino, qui eumdem Michææ locum illustrans, hæc animadvertit: *Quid opus est torquere Prophetæ verba, cùm Euangelistæ propositum non fuerit referre quod apud Prophetam legitur, sed notare locum duntaxat?* Similiter idem Hieronymus non ex aliorum, sed ex sua loquutus sententia, de hisce omnibus testimoniis, quæ ex Veteri Testamento in Novum translata sunt, hæc in genere observat. *In multis testimoniis quæ Euangelistæ vel Apostoli de libris veteribus assumpserunt, curiosiùs attendendum est, non eos verborum ordinem sequutos esse, sed sensum.* Sed nunc ad id quod est nostri instituti revertamur.

Mich. 5: 2.

Calvin. Comm. in Cap. 5. Mich.

Hieron. Comm. in Cap. 7. Isaj.

Prima verba Capitis noni ejusdem Prophetæ vix intelligi possunt in Græca versione, cùm omnia aperta sint in translatione Hieronymi. Utramque duabus columnis distinctam hâc ratione produxit Hieronymus: *Primo tempore alleviata est terra Zabulon & terra Naphthalim, &c.* En Hieronymiana translatio. Græca verò ita habet: *Hoc primùm bibe, velociter fac regio Zabulon & terra Naphthalim.* Aliunde assumptam fuisse crediderim dictionem *bibe*, quæ mutat sensum. Paulò post eodem Capite notat Hieronymus LXX. Interpretes, quòd pro verbis istis, *Vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis*, illi majestate nominum perterriti de puero non ausi sint dicere, quòd Deus sit appellandus, sed pro his sex nominibus posuerint quod in Hebraico non habetur. Iterum manifesti erroris Græcos Interpretes arguit Hieronymus, quòd ad lectionem suorum codicum minùs attenti, pro *verbum* transtulerint *mortem*, dicendo, *Mortem misit Dominus in Jacob*, cùm

Isaj. 9.

dicendum esset, *Verbum misit*, &c. ut Hieronymus interpretatus est, qui statim addidit erroris illius originem his verbis: *Apud Hebræos* דבר *quod per tres literas scribitur consonantes pro locorum qualitate, si legatur* dabar, *verbum significat; si* deber, *mortem & pestilentiam.* Non longè ab initio Capitis 10. ejusdem Prophetæ ad hæc verba, *Væ Assur*, eosdem Interpretes accusat Hieronymus, quòd Hebraica minùs accuratè expresserint. Iterum sub finem ejusdem Capitis ad verba ista, *Veniet in Aiath, &c.* quantum illi ab Hebræo discrepent fusè ostendit, simulque eos falsitatis arguit quòd verterint, *Rama civitatem Saul: quod perspicuè falsum est*, inquit, *civitas enim Saul appellatur Gabaa, ut in Hebraico continetur.* Præterea Hieronymus longè diversa sentit de lingua LXX. Interpretum, quàm Vossius, qui existimat in ea nihil esse nisi Græcum, frustraque eam appellari linguam natam in Synagoga. Ita enim loquitur libro sexto Commentariorum, *Pro advena, id est*, προσηλύτυ, *LXX.* γιώραν *interpretati sunt qui Hebraicè* ger *dicitur---ergo* georas *non est Græcum verbum, sed Hebraicum Græcâ consuetudine declinatum; licet quidam, Hebræi sermonis ignarus, Græcam in eo etymologiam exprimere conetur, ab eo quod terræ rei curam habeat*, γῆ *enim, inquit, terra appellatur, &* ὤρα, φροντὶς, *id est, solicitudo.* Quantum à germano Scripturæ sensu deflexerint Græci Interpretes Capite 24. ejusdem Prophetæ, ubi in Latina editione legimus, *Erubescet luna, & confundetur sol*, rectè animadvertit Hieronymus his verbis: *Pro eo quod nos interpretati sumus, Et erubescet luna, & confundetur sol, LXX. transtulerunt, Liquefieri laterem, & cadere murum:* & mox erroris causam detegit, quia scilicet pro Hebraico *levana*, quod *lunam* significat, legerunt *lebena*; & pro *hamma*, id est, *colore*, quo *sol* denotatur, legerunt etiam *homa*, quod *murum* significat. Sed frustra his diutius detineor, quippe ab omnibus legi possunt Hieronymi Commentaria in Isajam, ubi passim Græcos Interpretes erroris arguit, quòd ambiguitate vocum, vel aliâ ratione decepti fuerint: aliquando tamen illis parcit, sicuti Capite 30. postquam eorum in interpretando inconstantiam damnavit, mox veluti seipsum castigans, hæc subjicit: *Datur mihi suspicio non eos errâsse à principio, sed paulatim Scriptorum vitio depravatos.* Et Capite 40. ubi nonnulla à Græcis Interpretibus omissa annotavit, statim addit quasi subdubitans, *vel à LXX. prætermissum, vel paulatim Scriptoris vitio prætermissum.* Similiter communem Græcorum exemplarium editionem ad Hebræos codices interdum castigat, ne

Isaj. 10: 5.

Ibid. vers. 18.

Isaj. 14: 1. *De ling. LXX. Interpretum Vossio contrarius est Hieronymus.*

Isaj. 24: 23.

Hieron. Comm. in Cap. 30. *Isaj.*

Isaj. 40.

error

error in Interpretes rejiciatur, quo modo ad hæc verba Capitis 45. *Isaj. 45.*
Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, rectè animadvertit non solùm
Latinorum, sed & Græcorum plurimos errare, existimantium scriptum
esse, *Sic dicit Dominus Christo meo Domino: Neque enim*, inquit, Κυρίῳ.
quod Dominum sonat, sed Κύρῳ *dicitur, qui Hebraicè appellatur* כורש.

Eadem videre est in Hieronymi Commentariis in Hieremiam, Ezechielem & alios Prophetas. Ita fere ubique Commentario in Hieremiam notat quæ à LXX. Interpretibus prætermissa sunt, aut saltem non ampliùs in Græcis illorum exemplaribus apparent. Modò enim ipsos Interpretes, modò librarios accusat. Commentario pariter in Ezechielem, ubi Græcorum codicum omissionem animadvertit, statim hæc adjicit: *Melius est in divinis libris transferre quod dictum est*, *Hieron. Comm. in Ezech. Cap. 1.*
licèt non intelligas quare dictum sit, quàm auferre quod nescias. Capite
tamen 5. ejusdem Prophetæ vix audet Græcos Interpretes accusare, *Cap. 5.*
ubi ait: *Multo melius fuerit transferre quod scriptum est, quàm rei malè translatæ patrocinium quærere. Nec hoc dicimus ab illis factum, quibus vetustas auctoritatem dedit; sed per multa sæcula Scriptorum atque Lectorum vitio depravatum, quanquam & Aristeas & Josephus & omnis Schola Judæorum quinque libros tantùm Moysis à LXX. translatos asserant.* Neque hoc solùm loco Hieronymus, sed & aliis in locis, negare videtur cum priscis Judæis aliud quidpiam Scripturæ Sacræ à LXX. Senibus translatum fuisse præter quinque libros Moysis; sicuti ad Caput 5. Michææ, ubi hæc habet: *Interpretatio LXX. (si* *Idem Comm. in Cap. 5. Mich. vers. 9.*
tamen est LXX. Josephus enim scribit, & Hebræi tradunt, quinque tantum libros Legis Moysis ab eis translatos, & Ptolemæo Regi contraditos) tantum discordat in præsenti loco ab Hebraica veritate, ut nec Capita possimus ex æquo ponere, nec eorum simul sententias explicare. Verùm longè aliud sentit Vossius, qui non solùm rei malè translatæ *Voss. Respons. ad Critic.*
ubique patrocinium quærit, ut verbis Hieronymi utar, sed palàm testatur se non dubitare Propheticos libros à LXX. Interpretibus Græcè fuisse redditos, licèt olim dubitaverit. Et quod fidem omnem *Vossii errores.*
superare videtur, si Vossio credamus, Græci Interpretes in libris obscurioribus, puta Jobi ac Proverbiorum, magis accuratos se ostendunt quàm recentiores Scripturæ Interpretes. Sed neminem fore *Græcos Interpretes aliquando malè castigat Hieronymus.*
arbitror linguæ utriusque peritum, qui hac in parte illi assentiatur, adeo inepta est multis in locis istorum librorum Græca illa translatio. Non is tamen sum qui ab Hieronymo ita dependere velim, ut etiam illius errores, qui plurimi sanè sunt, approbem. Sic, ne longiùs

 abeam,

abeam, Capite 27. Commentariorum in Ezechielem LXX. arguit quòd *pro filii Dedan*, *filios Rhodiorum* interpretati sint, decepti fortè primæ literæ similitudine, ut pro *Dadan* legerent *Radan:* sed errorem hunc in Scribas potiùs quàm in Interpretes rejiciendum esse demonstrant ea quæ paulò post eodem Capite sequuntur, ubi in LXX. non secus ac in Hieronymi translatione legitur *Dedan*, sive *Dadan*. Iterum in Caput 33. ejusdem Prophetæ, ubi de *Gog* fit mentio, observat Græcos Interpretes libri Numerorum Capite 24. pro *Agag* quod legitur in Hebræo, reposuisse *Gog:* sed manifestus est librarii error. Sed ut innumera ejusmodi taceam, longè meliùs idem Hieronymus Capite 40. eorumdem Commentariorum hæc observat: *Omnia prope verba Hebraica & nomina quæ in Græca & Latina translatione sunt posita, nimiâ vetustate corrupta, Scriptorumque vitio depravata; & dum de inemendatis scribuntur inemendatiora, de verbis Hebraicis facta esse Sarmatica, imò nullius gentis, dum & Hebræa esse desierint, & aliena esse non cœperint.* Apprime igitur distinguenda sunt & secundùm Criticæ regulas illa omnia quæ ut minùs bene à LXX. Senibus translata arguit Hieronymus: ut enim plurimos eorum errores rectè annotavit, ita & in iisdem castigat non pauca quæ minimè castiganda erant. Nec mirum, cùm ipsemet Hieronymus testetur se Explanationes suas vix implere potuisse, quia nulla hora erat, nullum momentum in quo non fratrum occurreret turbis, seque jam senem præter dictandi difficultatem Hebræorum volumina ob literarum parvitatem haud relegere potuisse. Similiter observat se nonnulla celeritate dictandi, dum parùm attendit, non bene vertisse. Itaque nec Hieronymus, nec LXX. Senes Prophetæ fuerunt, sed Interpretes, quibus multa, quia homines erant, excidisse necesse est.

Hieron. Comm. in Cap. 40. Ezech.

Idem Præf. in lib. 7. Comm. in Ezech.

Idem Comm. in Cap. 42.

EX-

E X C E R P T U M III.

Iſaaci Voſſii de Hexaplorum Origenis diſpoſitione ſententia refellitur.

Iſaacus Voſſius Origenem in Hexaplis ſuis compingendis aliam inſtitiſſe viam ac vulgò exiſtimant, ſe aliquando demonſtraturum pollicetur: quare reſpondens Scriptori nuperæ Criticæ, qui novam hanc viam ab illo quæſierat, contendit Tetrapla & Hexapla Origenis ita dicta non fuiſſe à quatuor aut ſex columellis, ſed Tetrapla dicta eſſe, quòd quadruplicem verſionem; Hexapla verò, quòd ſex continerent verſiones; errare de Octaplis Scriptorem Criticæ, dum errantem ſequitur Epiphanium, quia nulla unquam Octapla ſcripſit Origenes; codicem Hebraicum non veniſſe in cenſum verſionum, quia priores columnas vocat Origenes τὸ Ἑβραϊκὸν ἔδαφος, velut fundamentum omnium verſionum. In Tetraplis, addit Voſſius, ſex erant columellæ, in Pentateucho etiam ſeptem, utpote cui Samariticus adderetur codex, literis Prototypis Hebræorum expreſſus, ut ab Euſebio & Africano appellantur. Quia tamen in ſolo id factum Pentateucho, ideo Tetrapla ſex tantùm columellas vulgò continere dicebantur, pari ratione atque in Hexaplis; quamvis in Pſalmis ſeptima quoque accederet verſio, Hexaplorum tamen remanſit appellatio, quia ſeptima illa verſio in aliis deficeret libris. Hactenus Voſſius, qui non alios opinionis iſtius, quæ nova eſt illa via quam ſe demonſtraturum pollicitus fuerat, auctores laudat quàm ſeipſum; & ut majorem illius dictis fidem adhibeamus, hæc demum ſubjicit: *Cùm nulla ſuperſint, aut ſaltem nulla Hexaplorum aut Tetraplorum hactenus reperta ſint exemplaria, velle de his nimiùm copiosè contendere, id demum fuerit hominis nimiùm intemperanter otio ſuo abutentis.* Hâc ratione promiſſa ſolvit Voſſius, qui tam confidenter pollicitus fuerat, ſe novam & hactenus inauditam Hexaplorum Origenis diſpoſitionem demonſtraturum eſſe. Sed cùm nulla illorum exemplaria unquam viderit, priſcos Eccleſiæ Patres atque in primis Epiphanium, qui illa tanquam oculati teſtes deſcribunt, conſulere liceat.

Voſſ. de Septuag. Interpr. cap. 29.

Idem Reſp. ad Nuper. Critic.

Immenſum Origenis opus expenditur.

Notantur Voſſii errores circa Origenis Tetrapla & Hexapla.

Dionyſius Petavius, vir è Societate Jeſu doctiſſimus, & in Græcis

cis Hebræisque libris non minùs quàm Vossius exercitatus, asserit neminem Epiphanio accuratiùs tradidisse quænam fuerint Origenis Tetrapla, Hexapla & Octapla; idemque Petavius miratur plerosque, qui sua ex Epiphanio hauserunt, in tam aperto ejus loco allucinatos fuisse; ac in primis notat Marianum Victorinum Scholiis ad lib. II. Apolog. adversus Ruffinum, ubi redarguit Erasmum ex Epiphanii auctoritate, ut ait, sed malè. Singularum itaque editionum ordo ex Epiphanio hoc diagrammate proponitur.

TETRAPLA.

Aquila.	*Symmachus.*	*Septuaginta.*	*Theodotio.*

HEXAPLA.

Hebraica literis Hebraicis.	*Hebraica Græcis literis.*	*Aquila.*

Symmachus.	*Septuaginta.*	*Theodotio.*

OCTAPLA.

Hebraica literis Hebraicis.	*Hebraica literis Græcis.*	*Aquila.*	*Symmachus.*

Septuaginta	*Theodotio.*	*Quinta Editio.*	*Sexta Editio.*

Verùm, inquit Vossius, Tetrapla & Hexapla non à quatuor & sex columellis dicta sunt, sed à quadruplici versione, & quòd sex continerent versiones: qua in re profectò gravissimè allucinatur vir doctus. Nam Tetraplorum, Hexaplorum & Octaplorum nomen derivatum fuit à numero editionum, & quælibet editio columnellam unam, sive paginam, pro antiqua describendorum voluminum consuetudine occupabat, ut apertè evincunt

evincunt verba illa Ruffini: *Voluit Origenes nostris ostendere qualis apud Judæos Scripturarum lectio teneretur, & in propriis paginis vel columnellis editiones earum singulas quasque descripsit.* Eadem igitur omnino erat in Hexaplis Origenis columnellarum atque editionum ratio. Nulliusque prorsus momenti sunt quæ ducit Vossius ex voce ἔδαφος, quo nomine insignivit Origenes priores columnellas, nimirum τὸ Ἑβραϊκὸν ἔδαφος velut fundamentum omnium versionum. Quid, quæso, aliud inde colligi potest, quàm Origenem voluisse distinguere hoc nomine contextum Hebraicum à versionibus quæ ex eo, tanquam fundamento, deductæ fuerant? Quo similiter modo Hieronymus eumdem contextum veritatem Hebraicam appellat. Minúsne ideo constat illum contextum in Hexaplis Hebraicis & Græcis literis descriptum duas columnellas occupâsse, à quibus æquè ac à versionibus, quarum quælibet suâ quoque columnellâ exarata erat, Hexaplorum nomen derivatum fuerit? Præterea ejusdem Vossii commentum est quod fingit de codice Samaritano prototypis literis Hebræorum expresso, qui Pentateucho additus fuerit. Illud enim priscis Ecclesiæ Patribus, Epiphanio, Hieronymo, Ruffino, etiam Eusebio & Africano, quos in suam sententiam pertrahere conatur, prorsus fuit incognitum: neque unquam pariter certissimis rationibus demonstrabit Vossius, quod tam confidenter asseverat de codice Samaritano, qui penès Origenem fuerit, frustraque ejus rei testes profert Eusebium, Africanum, Syncellum, imò & ipsummet Origenem, qui de hoc exemplari Samaritano prototypis, ut loquitur, literis exarato ne quidem per somnium unquam cogitârunt. Habuêre Samaritani Græcam Pentateuchi versionem, quæ Patribus fuit probè cognita, & ex ea sumpsêre Africanus, Eusebius & Syncellus codicis Samaritani ab Hebraico diversas lectiones quas libris suis inseruerunt. Linguæ Hebraicæ operam dedit Origenes præeunte sibi Huillo Judæorum, non verò Samaritanorum, Patriarchâ: & idcirco non Hebræis Samaritanorum, sed Judæorum exemplaribus usus fuit. Quo sensu intelligenda sunt verba illa Eusebii: *Tantum curam ac diligentiam in divinorum librorum accuratâ inquisitione adhibebat Origenes, ut Hebraicam etiam linguam didicerit, & prototypas, quæ apud Judæos erant Hebraicis literis scriptas, sibi comparaverit.* Sed Eusebii verba in alium planè sensum avertit Vossius, & ut ea sententiæ suæ faciliùs accommodaret, lectionem jam vulgatam sine ope ullius

Ruffin. Invect.

Euseb. lib. 6. Histor.

Voss. in Resp. ad object. Critic.

ullius codicis MS. in aliam mutare non dubitavit. Sic enim legit: Τάς τε παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἐμφερομένας πρωτοτύποις αὐτοῖς Ἑβραίων στοιχείοις γραφὰς κτῆμα ἴδιον ποιήσασθαι, cùm vulgò legatur πρωτοτύπους, non verò πρωτοτύποις, & sic vertit: *Ut Hebraicam etiam linguam didicerit, ac illas quoque sibi comparaverit Scripturas quæ prototypis Hebræorum literis exarata esse dicuntur.* Apud Eusebium, inquit Vossius, prototypi characteres non sunt alii quàm Samaritici, & manifestè sibi adversaretur Eusebius, si de vulgaribus Judæorum intellexisset elementis, cùm contrarium in suo scripserit Chronico. Miror sanè Vossii ingenium, qui lectoribus suis fucum faciat in re tam aperta, quæque omnibus qui linguam Græcam vix à limine salutaverint, est obvia. Teruntur omnium manibus libri Eusebii, cui non aliud propositum fuit loco jàm citato ostendere, quàm studium indefessum Origenis laboremque ejus improbum in evolvendis Scripturæ Sacræ libris, & perscrutando illorum sensu; qui, ut id faciliùs obtineret, linguam Hebræam à Judæis Magistris didicit, eorum libros characteribus Hebraicis exaratos evolvit, eosdemque cum Græcis LXX. Senum, Aquilæ, Symmachi & aliorum versionibus contulit. Utrùm πρωτοτύπους, an πρωτοτύποις legendum sit in præsentia non disputo, quia servatâ etiam lectione Vossii, manifestum erit non aliud intelligendum esse per prototypas literas quàm characteres Hebræos. Contextus scilicet Hebræus in Origenis Hexaplis descriptus erat literis Hebraicis & Græcis, ut jam observatum fuit. Quare Eusebius cogitans de exemplaribus Hebraicis, quæ tunc à plerisque Hebraicè nescientibus legebantur, quia illorum characteres Græci erant, asserit Origenem sibi comparâsse exemplar Hebræum characteribus etiam Hebræis exaratum: quî enim aliter fieri potuisset, cùm Judæos linguæ Hebraicæ Magistros habuerit, non Samaritanos? Non incognita quidem fuisse Eusebio, Origeni & aliis Patribus Pentateuchi Samaritani etiam diversis à Judaicis characteribus descripta exemplaria lubens agnosco; sed quia plerique illorum non callebant linguam Hebraicam, ubi de codice Samaritico loquuntur, haud dubiè intelligunt versionem Græcam Pentateuchi Samaritani, quæ tunc vulgata erat. Neque Eusebii verba in Chronico ullatenus Vossio favent, ubi meminit Eusebius trium Scripturæ Sacræ codicum à quibus sua hauserit; nimirum, παρὰ τῶν ο' ἑρμηνευσάντων, *à Septuaginta Interpretibus*; παρὰ τοῦ παρὰ Ἰουδαίοις

Ἑβραϊκοῦ

Ἑβραϊκῷ, *ab Hebraico exemplari Judæorum*; ἀπὸ τοῦ παρὰ Σαμαρείταις Ἑβραϊκῷ, *ab Hebraico exemplari Samaritanorum.* Ibi enim nomine exemplaris Hebræi Samaritici neceſſe eſt intelligi Græcam illius verſionem, non ſecus ac nomine Hebraici Judæorum exemplaris plerique Patres qui Hebraicè neſciebant, Aquilæ verſionem, quæ ex Hebræo ad verbum ſumpta fuerat, intellexêre. Noverat igitur Euſebius Samaritanos non ſecus ac Judæos Pentateuchi Hebræi exemplar penès ſe retinere; ſed quia linguæ Hebrææ imperitus erat, Græcam illius verſionem à Samaritanis cuſam, quæque tunc ab iiſdem legebatur, conſuluit. Sicut antea Juſtinus Martyr diſputans contra Tryphonem Judæum, Græcam Aquilæ interpretationem donat nomine contextûs Hebræi; quia Judæi plerique illius temporis eâ utebantur: ſed ad hæc & alia ejuſdem rationis bene multa animum non advertit Voſſius. Nunc tempus eſt ut ad id unde diverti redeam.

Diſpoſitio Hexaplorum.

In Origenis Hexaplis, ut ex allato ſupra diagrammate cognoſcere eſt, primum locum obtinebat contextus Hebræus literis Hebraicis deſcriptus, ſecundum idem contextus Græcis characteribus exaratus; quia ſcilicet ex illo, tanquam ex prima origine, verſiones omnes Scripturæ derivatæ fuerant: deinde ſequebatur interpretatio Aquilæ, qui Hebraica ad amuſſim & longè meliùs quàm cæteri Interpretes referebat: Septuaginta verò medium locum, non verò primum, ut quibuſdam viſum eſt, occupaverunt, tanquam cæterarum omnium regula ad quam illæ expendi deberent. Symmachi præterea & Theodotionis tranſlationes illam proximè & ex utraque parte comitabantur, quòd ei haud diſſimiles eſſent, eademque in his tribus obſervaretur interpretandi methodus.

Hexapla in compendium redacta.

Jam quia ingens illud volumen tot editiones repræſentans quaſi ſub una linea carè conſtabat, & à paucis poterat comparari, ita ut conqueſtus fuerit Hieronymus, chartas Alexandrinas marſupium ſuum evacuâſſe, cogitavit Origenes, vir acutiſſimi ingenii & ſcientiæ inexhauſtæ, de ratione aliqua quâ omnes haſce editiones veluti ſub unam repræſentaret. Et quia non alia tunc temporis in omnibus Eccleſiis Scriptura recipiebatur quàm LXX. Interpretum tranſlatio, hanc ſeorſim edidit cum notis quibuſdam, quarum beneficio aliæ omnes exhibebantur. Ita quæ in contextu Hebraico deeſſe videbantur, ſupplevit ex Theodotio-

nis versione, notâ additâ quæ à Grammaticis vocatur *asteriscus*; quia scilicet illa verba contextûs nimis curta ac velut abbreviata illustrabat: si quid verò in contextu Hebræo abundare videretur atque esse supervacaneum, locis illis luxuriantibus aliam notam adjecit à Criticis dictam *obelus*, sive *veru*; quasi jugulandum illud esset quod in Græca LXX. editione veluti luxuriabat. Ad id in primis attenderat Origenes in operis illius œconomia, teste Epiphanio, ut Judæi faciliùs à Christianis inter disputandum revincerentur: quippe illi passim objiciebant aliter esse in exemplari Hebræo quàm in Græca LXX. versione. Idem quoque testantur Hieronymus & Ruffinus, etsi Hieronymus interdum ejusmodi notarum usum paulò aliter exponat. Alias etiam notas, putà lemniscos, huic operi adjecerat Origenes, de quorum usu inter se non consentiunt ætatis nostræ Critici, & quod à paucis adhuc explicatum est, illa editio Græca LXX. Interpretum cum omnibus hisce notis, tam illustrantibus quàm jugulantibus, etiam in Hexaplis Origenis unâ cum Aquilæ, Symmachi & cæterorum Interpretum translationibus reperiebatur, uti probare videntur verba illa Ruffini: *Voluit Origenes nostris ostendere, qualis apud Judæos Scripturarum lectio teneretur, & in propriis paginis, sive columnellis, editiones eorum singulas quasque descripsit, & ea quæ apud illos sunt addita, vel decerpta, certis quibusque signis additis ad versiculorum capita designavit, & in alieno non suo opere suas tantummodò notas fixit, ut sciremus non quid nobis, sed quid Judæis adversum nos certantibus aut deesse, aut abundare videretur.*

Epiphan. de pond. & mens.

Idem præterea Origenes ingens illud Hexaplorum opus Scholiis diversi generis, quæ ad oram codicis retulerat, illustravit, ut editioni illi LXX. Interpretum, quæ media inter alias omnes apparebat, lucis aliquid afferret. Primò enim quid esset discriminis inter antiquam seu vulgatam LXX. Interpretum editionem, & novam editionem suam beneficio notæ illius ō, id est, LXX. statim deprehendi poterat. Illa quippe nota ō communem lectionem exhibebat. Deinde in iisdem Scholiis Aquilæ, Symmachi ac Theodotionis diversæ interpretationes quæque per suam literam designabantur. Ita litera Α'. denotabat Aquilam: Σ'. Symmachum, & Θ'. Theodotionem; Quinta quoque editio per Ε'. & Sexta per ϛ'. notabantur. Notas etiam ad oram sui codicis retulerat Origenes, exponendis ad literam, ut vocant, Scripturæ Sacræ verbis, quæ Origenis notæ inter ejus opera sub nomine Scholiorum indicantur. Si

etiam

etiam Isaacum Vossium audiamus, non improbabile est Origenem variantes codicis Samaritici lectiones in Hexaplis suis annotâsse. *Si quis malit*, inquit, *credere Origenem non integrum codicem Samariticum Hexaplis & Tetraplis suis inseruisse, sed tantùm variantes annotâsse lectiones, non multùm adversabor.* Ita minùs constans Vossius in sententia sua, modò ait, modò negat; & cùm antea tam confidenter asseverâsset exemplar Pentateuchi Samaritani in Hexaplis etiam literis Samariticis descriptum extitisse, nunc dubitans nihil in re parùm sibi comperta audet pronunciare. Verùm uti nullatenùs probabile est exemplar Samariticum, quod idem prorsus erat atque Judaicum, in Hexaplis extitisse: ita verisimile est diversas exemplaris Samaritici à Judaico lectiones Origenem inter Scholia sua retulisse, quas non ex codice Samaritano prototypis illis literis descripto, uti commentus est Vossius, sed ex Græca Pentateuchi Samaritani versione à Samaritanis ipsis accuratâ descripserat.

Voss. Respons. ad Critic.

Hæc est Origenis Hexaplorum œconomia ac dispositio, quam viri etiam eruditissimi comprehendere minimè potuerunt, dum non assequuntur quomodo in uno eodemque opere Græcæ Aquilæ, Symmachi ac Theodotionis interpretationes bis repertæ fuerint; nimirum integræ in operis contextu, & ex parte in Scholiis quæ erant ad marginem. Sed Origenes, qui omnibus prodesse voluit, immensum illud opus Hexaplorum beneficio notarum & Scholiorum in compendium redegit, ut illi qui Hexapla integra non possent comparare, saltem illorum summam etiam ex ipsismet Hexaplis describerent. Et eâdem arte κοινὴν illam, seu communem, LXX. editionem simul cum nova sua editione, quam integram, quia castigatiorem illam arbitratus est, Hexaplis inseruit, in uno eodemque opere repræsentavit, adjectis scilicet ad oram codicis κοινῆς illius, seu vulgatæ diversis lectionibus sub nota ο. Quapropter in eo graviter allucinantur nonnulli, dum istâ Hexaplorum dispositione non intellectâ, contendunt in illis duplicem LXX. Interpretum editionem, tam vulgatam scilicet quàm puram illam, cujus ita frequenter meminerunt Origenes & Hieronymus, sub duplici columnella fuisse collocatam, & hâc ratione Hexapla non à diversis columnellis, sed à versionibus nomen suum ducere. Sed hæc apertè falsa sunt, nec aliunde proficiscuntur, quàm ex ignoratione dispositionis Hexaplorum, ad quorum marginem vetus LXX. Senum lectio relata fuerat: & hoc modo utraque LXX. Interpretum editio in

Dispositio Hexaplorum iterum illustratur.

Hexaplis apparebat. Jam quia pauci immenſa illa Hexaplorum volumina, quæ Hieronymi marſupium evacuârant, integra poterant comparare, plerique editionem illam LXX. ab Origene interpolatam cum aſteriſcis & obelis aliiſque notis ex ipſiſmet Hexaplis deſumpſerunt, unde poſtea nata eſt maxima Græcis exemplaribus confuſio, & ex eo tempore non ampliùs antiqua illa LXX. interpretatio pleriſque in Eccleſiis lecta eſt, ſed Origeniana & interpolata, quæ etjam, aut ſaltem ſimilis, ad Eccleſiam Occidentalem operâ B. Hieronymi poſtea pervenit.

FINIS.

HIERO.